

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRKİYE VE KOSOVA'DA KULLANILAN ATASÖZLERİNDE
HAYVAN ADLARI

ARZU KURUCU

DANIŞMAN
PROF. DR. SALİM KÜÇÜK

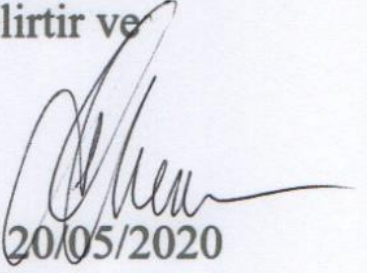
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2020

ORDU 2020

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

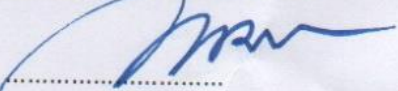
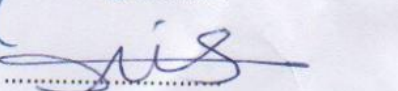
Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum “TÜRKİYE VE KOSOVA’DA KULLANILAN ATASÖZLERİNDE HAYVAN ADLARI” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/05/2020

ARZU KURUCU
16530100023

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Arzu KURUCU'nun hazırladığı "TÜRKİYE VE KOSOVA'DA KULLANILAN ATASÖZLERİNDE HAYVAN ADLARI" başlıklı tez 20 /05 / 2020 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan	Prof. Dr. Salim KÜÇÜK	ORDU ÜNİVERSİTESİ	
Jüri Üyeleri	Prof. Dr. N. Fazıl DURU	ORDU ÜNİVERSİTESİ	
	Doç. Dr. Cafer ÖZDEMİR	ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ	

ÖN SÖZ

Aynı veya farklı coğrafyalarda yaşayan insanları gelenek görenek, tarih ve kültür çerçevesinde bir araya getiren, birleştiren, halka mal olmuş, öğüt verici sözler olan atasözleri uzun süren gözlem, deneyim ve yaşantılara dayanır.

Anavatan'dan Balkanlara göç eden Türkler, buldukları bölgenin dil özelliklerini harmanlayıp burada köklü bir edebiyat kültürü hazırlamışlardır. Bugün, Kosova'da kullanılan Türk atasözlerinin net olarak hangi bölgede oluştuğunu bilmek mümkün değildir. Ancak bir bölgeden diğer bölgeye taşınırken kaynağı unutulmuş çeşitli ağız kalıplarına uyan halleri günümüze ulaşmıştır denilebilir.

Bu çalışmada, Türkiye'de standart dilde ve bölge ağızlarında kullanılan atasözlerindeki kullanılan hayvan adları ile Kosova'da, atasözlerinde kullanılan hayvan adları benzerlik, farklılık ve duygu değerleri yönünden incelenmiştir.

Tezin giriş bölümünde atasözlerinin kaynaklarından, Türk edebiyatında atasözlerinin oluşumundan, Türk kültüründeki öneminden ve hayvanlarla kurulan atasözlerinin Türk kültür dünyasındaki yerinden bahsedilmiştir. Tezin birinci bölümünde Kosova Türkleri ve Türkçesinden, ikinci bölümde Türk kültüründe hayvan kavramından ve bu hayvanlara yüklenen anlamlar üzerinde durulmuştur. Tezde hayvan adları dokuz başlık altında toplanmıştır: Evcil hayvanlar, vahşi hayvanlar, kuşlar, böcekler, sürüngenler, yumuşakçalar, eklem bacaklılar, kurbağa ve balık gibi. Taranan sözlük ve makalelerde hayvan adlarının yazımıyla ilgili birtakım farklılıklar mevcut olup, bu farklılıkların coğrafi ve kültürel değişimden kaynaklandığı görülmüştür.

Yapılan bu çalışmada atasözlerinin ve hayvan adlarının hem Türkiye'de hem de Kosova'da birbirine çok benzer oldukları ve taşıdıkları duygu değerlerinin aynı oldukları görülmüştür.

Çalışmamda bana destek olan danışmanım Prof. Dr. Salim Küçük'e yardımları için teşekkürü borç bilirim.

Ordu, 2020

Arzu KURUCU

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLolar DİZİNİ	ix
ÖZET	x
ABSTRACT.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1
1. Problem	6
2. Amaç.....	6
3. Önem	6
4. Sınırlılıklar	6
5. Yöntem.....	7
5. 1. Araştırmanın Modeli.....	7
5. 2. Evren ve Örneklem.....	7
5. 3. Verilerin Toplanması	7
5. 4. Verilerin Çözümlemesi.....	8
BİRİNCİ BÖLÜM.....	9
1. KOSOVA TÜRKLERİ VE TÜRKÇESİ.....	9
1. 1. Kosova Adı.....	9
1. 2. Kosova Türklerinin Tarihi	9
1. 3. Kosova Türkçesi.....	10
1. 4. Kosova Edebiyatı	11
2. TÜRK KÜLTÜRÜNDE HAYVAN KAVRAMI	11
İKİNCİ BÖLÜM.....	13
2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE, BÖLGE AĞIZLARINDA VE KOSOVA ATASÖZLERİNDE HAYVAN ADLARI.....	13

2. 1. EVCİL HAYVANLAR	13
2. 1. 1. At ve Türleri	13
2. 1. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde At ve Türleri	14
2. 1. 1. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde At ve Türleri	19
2. 1. 1. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde At ve Türleri	24
2. 1. 2. Deve	25
2. 1. 2. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Deve	27
2. 1. 2. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Deve	29
2. 1. 2. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Deve	31
2. 1. 3. Eşek ve Türleri	32
2. 1. 3. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Eşek ve Türleri.....	32
2. 1. 3. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Eşek ve Türleri.....	38
2. 1. 3. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Eşek ve Türleri.....	43
2. 1. 4. İnek ve Türleri	44
2. 1. 4. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde İnek ve Türleri	45
2. 1. 4. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde İnek ve Türleri	46
2. 1. 4. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde İnek ve Türleri	50
2. 1. 5. Kaz.....	51
2. 1. 5. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kaz	51
2. 1. 5. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Kaz	51
2. 1. 6. Keçi ve Türleri.....	52
2. 1. 6. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Keçi ve Türleri	52
2. 1. 6. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Keçi ve Türleri	54
2. 1. 6. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Keçi ve Türleri	55
2. 1. 7. Kedi.....	55
2. 1. 7. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kedi	55
2. 1. 7. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Kedi	57
2. 1. 7. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Kedi	57
2. 1. 8. Koyun ve Türleri	58
2. 1. 8. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Koyun ve Türleri	58
2. 1. 8. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Koyun ve Türleri	60
2. 1. 8. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Koyun ve Türleri	63
2. 1. 9. Köpek ve Türleri.....	64
2. 1. 9. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Köpek ve Türleri.....	64
2. 1. 9. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Köpek ve Türleri.....	72

2. 1. 9. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Köpek ve Türleri.....	81
2. 1. 10. Manda	82
2. 1. 10. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Manda	83
2. 1. 10. 2. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Manda	83
2. 1. 11. Ördek.....	83
2. 1. 11. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Ördek	83
2. 1. 12. Tavşan	84
2. 1. 12. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Tavşan	84
2. 1. 12. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Tavşan	85
2. 1. 12. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Tavşan	86
2. 1. 13. Tavuk ve Türleri	86
2. 1. 13. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Tavuk ve Türleri.....	87
2. 1. 13. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Tavuk ve Türleri	89
2. 1. 13. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Tavuk ve Türleri	92
2. 2. VAHŞİ HAYVANLAR	93
2. 2. 1. Aslan	93
2. 2. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Aslan	93
2. 2. 1. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Aslan.....	95
2. 2. 2. Ayı	95
2. 2. 2. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Ayı	96
2. 2. 2. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Ayı	97
2. 2. 2. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Ayı	98
2. 2. 3. Çakal	98
2. 2. 3. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Çakal	99
2. 2. 4. Domuz.....	99
2. 2. 4. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Domuz	99
2. 2. 4. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Domuz	100
2. 2. 4. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Domuz	101
2. 2. 4. Fil.....	101
2. 2. 4. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Fil	102
2. 2. 5. Gergedan	102
2. 2. 5. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Gergedan.....	102
2. 2. 6. Kirpi.....	102
2. 2. 6. 1. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Kirpi	102
2. 2. 7. Kurt	103

2. 2. 7. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kurt	104
2. 2. 7. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Kurt	106
2. 2. 7. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Kurt	108
2. 2. 8. Maymun	109
2. 2. 8. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Maymun	109
2. 2. 9. Samur	110
2. 2. 9. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Samur	110
2. 2. 10. Sansar	110
2. 2. 10. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Sansar	110
2. 2. 11. Tilki.....	110
2. 2. 11. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Tilki	110
2. 2. 11. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Tilki	112
2. 2. 11. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Tilki	113
2. 2. 12. Zürafa	114
2. 2. 12. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Zürafa.....	114
2. 3. KUŞLAR	114
2. 3. 1. Kuş	114
2. 3. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kuş.....	114
2. 3. 1. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Kuş	116
2. 3. 1. 3. Kosova Türkçesinde Kuş	118
2. 3. 2. Yırtıcı Kuşlar	118
2. 3. 2. 1. Baykuş.....	118
2. 3. 2. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Baykuş.....	119
2. 3. 2. 1. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Baykuş	119
2. 3. 2. 2. Karga.....	119
2. 3. 2. 2. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Karga.....	119
2. 3. 2. 2. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Karga	121
2. 3. 2. 2. 3. Kosova Türkçesinde Karga	122
2. 3. 2. 3. Kartal.....	122
2. 3. 2. 3. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kartal	122
2. 3. 2. 3. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Kartal	123
2. 3. 2. 4. Kerkenez.....	123
2. 3. 2. 4. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kerkenez	123
2. 3. 2. 5. Kuzgun	123
2. 3. 2. 5. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kuzgun	124

2. 3. 2.6. Şahin	124
2. 3. 2. 6. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Şahin.....	124
2. 3. 2. 6. 2. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Şahin.....	125
2. 3. 3. Yırtıcı Olmayan Kuşlar	125
2. 3. 3. 1.Bülbül.....	125
2. 3. 3. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Bülbül	125
2. 3. 3. 1. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Bülbül	126
2. 3. 3. 1. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Bülbül	126
2. 3. 3. 2.Bıldırcın.....	127
2. 3. 3.2. 1. Bölge Ağızları Atasözlerinde Bıldırcın	127
2. 3. 3. 3. Deve Kuşu	127
2. 3. 3. 3. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Deve Kuşu	127
2. 3. 3. 4. Keklik.....	127
2. 3. 3. 4. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Keklik	127
2. 3. 3. 4. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Keklik	128
2. 3. 3. 5.Kırlangıç	128
2. 3. 3. 5. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kırlangıç.....	128
2. 3. 3. 5. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Kırlangıç.....	128
2. 3. 3. 6. Leylek.....	128
2. 3. 3. 6. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Leylek.....	128
2. 3. 3. 6. 2. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Leylek	129
2. 3. 3. 7. Saksığan.....	129
2. 3. 3. 7. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Saksığan.....	129
2. 3. 3. 8. Serçe.....	129
2. 3. 3. 8. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Serçe	129
2. 3. 3. 8. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Serçe	130
2. 3. 3. 9. Sığırcık	130
2. 3. 3. 9. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Sığırcık	130
2. 3. 3. 10.Tavus.....	130
2. 3. 3. 10. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Tavus	130
2. 4. BÖCEKLER.....	130
2. 4. 1. Arı.....	130
2. 4. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Arı	131
2. 4. 1. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Arı	132
2. 4. 1. 3. Kosova Türkçesinde Arı.....	132

2. 4. 2. Ateşböceği.....	132
2. 4. 2. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Ateşböceği	132
2. 4. 3. Bit	132
2. 4. 3. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Bit	132
2. 4. 3. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Bit	133
2. 4. 4. Çekirge.....	133
2. 4. 4. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Çekirge.....	133
2. 4. 5. Çıyan.....	133
2. 4. 5. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Çıyan	133
2. 4. 6. Karınca.....	133
2. 4. 6. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Karınca	134
2. 4. 7. Pire.....	134
2. 4. 7. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Pire	135
2. 4. 7. 2. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Pire	135
2. 4. 8. Sinek	135
2. 4. 8. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Sinek.....	135
2. 4. 8. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Sinek.....	136
2. 4. 9. Sivrisinek	136
2. 4. 9. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Sivrisinek	136
2. 4. 10. Örümcek.....	137
2. 4. 10. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Örümcek	137
2. 5. SÜRÜNGENLER.....	137
2. 5. 1. Fare/Sıçan.....	137
2. 5. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Fare/Sıçan	137
2. 5. 1. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Fare/Sıçan	138
2. 5. 2. Kaplumbağa	139
2. 5. 2. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kaplumbağa.....	139
2. 5. 2. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Kaplumbağa.....	139
2. 5. 3. Yılan.....	139
2. 5. 3. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Yılan	140
2. 5. 3. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Yılan	142
2. 5. 3. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Yılan	143
2. 6. YUMUŞAKÇALAR.....	144
2. 6. 1. Salyangoz	144
2. 7. EKLEM BACAKLILAR	144

2. 7. 1. Akrep	144
2. 7. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Akrep	144
2. 7. 2. Yengeç	144
2. 7. 2. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Yengeç	144
2. 8. KURBAĞA	145
2. 8. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kurbağa	145
2. 8. 2. Bölge Ağzları Atasözlerinde Kurbağa	145
2. 9. BALIK	145
2. 9. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Balık	146
2. 9. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Balık	147
2. 9. 3. Kosova Atasözlerinde Balık	147
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	149
KAYNAKÇA	161
ÖZGEÇMİŞ	164

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Evcil Hayvanlar	149
Tablo 2. Vahşi Hayvanlar	153
Tablo 3. Kuşlar.....	154
Tablo 4. Böcekler	155
Tablo 5. Sürüngenler	155
Tablo 6. Yumuşakçalar.....	156
Tablo 7. Eklem Bacaklılar	156
Tablo 8. Kurbağa.....	156
Tablo 9. Balık	157
Tablo 10. Türkiye’de ve Kosova’da Türk Atasözlerinde Ortak Kullanılan Hayvan Adları	157
Tablo 11. Türkiye’de Kullanıldığı Halde Kosova’da Atasözlerinde Kullanılmayan Hayvan Adları.....	158

ÖZET

TÜRKİYE VE KOSOVA'DA KULLANILAN ATASÖZLERİNDE HAYVAN ADLARI

KURUCU, Arzu

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Salim Küçük

Mayıs, 2020

Sayfa: 163

Atasözü, milletlere atalarından miras kalan, ait olduğu toplumun değer yargılarını içeren özlü sözlerdir. Türk kavimlerine ait atasözleri, taşıdıkları mesajlar itibarıyla Türk milletinin temel zihin yapısını yansıtan sözlü edebiyat ürünleridir. Atasözleri, tarih boyunca Rumeli Türkleri arasında da çok önemsenmiş ve kullanılmıştır. Konu açısından Kosova'daki Türk atasözleri, Türkiye'deki atasözleriyle özdeştir. Ancak söz dizimi, ses özellikleri vb. yönlerden komşu milletlerin dillerinden etkilenmiştir.

Tezin giriş bölümünde atasözlerinin kaynaklarından, Türk edebiyatında atasözlerinin oluşumundan, Türk kültüründeki öneminden ve hayvanlarla kurulan atasözlerinin Türk kültür dünyasındaki yerinden bahsedilmiştir. Tezin birinci bölümünde Kosova Türkleri ve Türkçesine, ikinci bölümde Türk kültüründe hayvan kavramına ve bu hayvanlara yüklenen anlamlara yer verilmiştir. Hayvan adları dokuz başlık altında toplanmıştır: Evcil hayvanlar, vahşi hayvanlar, kuşlar, böcekler, sürüngenler, yumuşakçalar, eklem bacaklılar, kurbağa ve balık. Türkiye'de standart dilde atasözlerinde kullanılan hayvan adları, Türkiye bölge ağızlarında ve Kosova Türkçesinde atasözlerinde kullanılan hayvan adları alfabetik olarak sıralanmış ve sonuç bölümünde tablolarla ilgili hayvanlara ait sayısal veriler gösterilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Türk dili ve edebiyatı açısından atasözlerinin önemini vurgulamak ve atasözlerinde hayvanlara yüklenen duygu durumlarını belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: Atasözü, Kosova atasözleri, Türkiye atasözleri, hayvan adları

ABSTRACT

PROVERBS USED IN ANIMAL NAMES IN TURKEY AND KOSOVA

KURUCU, Arzu

Master Thesis Department of Turkish Language and Litarature

Advisor: Assist. Professor Salim Küçük

May, 2020

Page: 163

Proverb is a concise word that includes the values of the society to which nations are inherited from their ancestors. Proverbs belonging to Turkish tribes are oral literature products that reflect the basic mental structure of the Turkish nation in terms of the messages they carry. Proverbs have been very important and used among Rumeli Turks throughout history. Turkish proverbs in Kosovo in terms of subject, is identical with proverbs in Turkey. However, syntax, word features etc. has been influenced by the languages of neighboring nations. In the introduction part of the thesis, the sources of proverbs, the formation of proverbs in Turkish literature, the importance of Turkish culture and the place of proverbs established with animals in the Turkish cultural world are mentioned. In the first part of the thesis, Kosovo Turks and Turkish, in the second part, the concept of animal in Turkish culture and the meanings attributed to these animals are given. Animal names are collected under nine headings. Pets, wildlife, birds, insects, reptiles, mollusks, arthropods, frogs and fish. The animal names used in the standard language in Turkish proverbs, mouth expressions of the animal names used in Turkey and in Kosovo Turkish, the alphabetical order of the animals shown in the table of numerical data.

The aim of this study is to emphasize the importance of proverbs in terms of Turkish language and literature, and to determine the emotional states attributed to animals in proverbs.

Key Word: *Proverb, Kosova Proverbs, Turkey Proverbs, Animal Names.*

KISALTMALAR

s. : Sayfa

vb. : Ve benzeri, ve diğlerleri, bunun gibi

Eser Adı Kısaltmaları

BAAD : Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

Kosova ve Makedonya'da Kullanılan İl Adlarının Kısaltmaları

Gos. : Gostivar

İş. : İştip

Kal. : Kalkandelen

Kan. : Kanatlar

Koc. : Kocacık

Koç. : Koçana

Kon. : Konçe

Köp. : Köprülü

Kum. : Kumanova

M. : Mamuşa

Mam. : Mamuşa

Oh. : Ohri

Pir. : Pirlipe

Preş. : Preşova

Priş. : Priştine

Pz. : Prizren

Res. : Resne

Str. : Struga

Üs. : Üsküp

Val. : Valandova

Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Kullanılan İl Adlarının Kısaltmaları

Ada.	: Adana
Adı.	: Adıyaman
Af.	: Afyon
Ama.	: Amasya
Ank.	: Ankara
Ant.	: Antalya
Ar.	: Artvin
Ay.	: Aydın
Ba.	: Balıkesir
Bil.	: Bilecik
Bn.	: Bingöl
Bt.	: Bitlis
Bo.	: Bolu
Brd.	: Burdur
Brs.	: Bursa
Çkl.	: Çanakkale
Çr.	: Çorum
Dz.	: Denizli
Dy.	: Diyarbakır
Ed.	: Edirne
El.	: Elazığ
Ezc.	: Erzincan
Ezm.	: Erzurum
Es.	: Eskişehir
Gaz.	: Gaziantep
Gr.	: Giresun
Gm.	: Gümüşhane
Hak.	: Hakkâri
Hat.	: Hatay
Isp.	: Isparta
İç.	: İçel
İst.	: İstanbul
İz.	: İzmir

Kr.	: Kars
Ks.	: Kastamonu
Ky.	: Kayseri
Krk.	: Kırklareli
Krş.	: Kırşehir
Kc.	: Kocaeli
Kn.	: Konya
Kü.	: Kütahya
Ml.	: Manisa
Mr.	: Maraş
Md.	: Mardin
Mğ.	: Muğla
Mş.	: Muş
Nş.	: Nevşehir
Nğ.	: Niğde
Or.	: Ordu
Rz.	: Rize
Sk.	: Sakarya
Sm.	: Samsun
Sv.	: Sivas
Sr.	: Siirt
Sn.	: Tekirdağ
To.	: Tokat
Tr.	: Trabzon
Tn.	: Tunceli
Ur.	: Urfa
Uş.	: Uşak
Vn.	: Van
Yz.	: Yozgat
Zn.	: Zonguldak

GİRİŞ

Yeryüzünde bütün milletlerin atalarından kalmış, onlara, yol, yöntem gösteren, öğüt veren sözleri vardır. Bu sözler, Türkiye Türkçesinde atasözü olarak adlandırılmıştır. Atasözleri, milletlerin karakterini, hayat karşısındaki tavrını ve zihniyetini yansıtan özlü sözlerdir. Dünyanın geniş bir coğrafyasına yayılan Türk kavimlerine ait atasözleri taşıdıkları mesajlar ve yönlendirdikleri davranışlar itibariyle Türk milletinin temel zihin yapısını, birlik ve bütünlüğünü gösteren sözlü edebiyat türleri içinde ayrı bir öneme sahiptir. Atasözleri her milletin dilinde farklı adlarla anılmıştır: “Yunancada böyle sözlere *parabol*, Latince ve Fransızcada *proverbe*, Almandada *sprichwört*, Farsçada *pend* adı verilmiştir. Asya’da XI. yüzyıla kadar olan dönemde ortaya konmuş Türkçe eserlerde atasözü anlamında *sav* kelimesini görmekteyiz. Sav, (söz, haber, mesaj, nutuk, şöhret, şan, atasözü) anlamına gelir” (Oy, 1972, s. 3). Atasözleri, uzun gözlem ve deneyim sonucu ortaya çıkan öğüt niteliğinde ürünler olup deneme –yanılma ve gözlemler neticesinde oluşmuştur. Atasözleri yüzyıllar boyunca milletlerin geçirdikleri tecrübelerden doğmuştur. Türklerin gelenekle harmanlanmış bir atalar sözü kültürü vardır “Bu anlayışa göre atasözleri inandırıcı ve kutsaldırlar. Nitekim eski bir atasözü şöyle der: ‘Atalar sözü Kur’ana girmez, yanınca yelişür.’(Birlikte koşup gider, ondan geri kalmaz)” (Aksoy, 1988, s. 15). Atasözlerinin en önemli özelliklerinden birisi de “Milli karakterimizi yansıtan, coğrafya, lehçe vb. farklılıkların ötesinde bütün Türkleri birleştiren kaynakların başında gelmesidir” (Çobanoğlu, 2004, s. 29). Atasözleri, türlü görüş açılarından birtakım kümelere ayrılarak ele alınmıştır. Ömer Asım Aksoy atasözlerini kavramsal olarak yedi başlığa ayırmıştır (Aksoy, 1988, s. 17).

- a) Uzun bir gözlem ve deneme sonucu sosyal olayların nasıl olageldiğini ifade eden atasözleri vardır: *Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.*
- b) Doğa olaylarının nasıl olageldiğini ifade eden atasözleri vardır: *Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden.*
- c) Uzun bir gözlem ve deneme sonucu toplumsal olayların nasıl olageldiklerini bildirirken bundan ders almamızı hatırlatan atasözleri vardır: *Öfke ile kalkan ziyan ile oturur.*

- d) Deneme ve mantığa dayanarak doğrudan ahlak ve öğüt veren atasözleri de vardır: *Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.*
- e) Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek yol gösteren atasözleri vardır: *Taşıma suyla değirmen dönmez.*
- f) Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır: *Kız beşikte, çeyiz sandıkta.*
- g) Kimi inanışları bildiren atasözleri de vardır: *Baykuşun kısmeti ayağına gelir.*

Atasözleri, kullanıldıkları yer ve zaman bakımından da *Ömer Asım Aksoy* tarafından dört bölüğe ayrılmıştır (Aksoy, 1988, s. 29).

- a) Yurdun her yerinde kullanılanlar,
- b) Sadece bir bölgede bulunanlar,
- c) Türkiye dışında Türk lehçelerinde bulunanlar,
- d) Eski zamanda kullanılmış iken bugün bırakılmış olanlar.

Atasözlerinin akılda etkili ve kolay hatırlanabilir olmasının en önemli nedeni sanatlı bir söyleyişe sahip olmasıdır. Atasözlerinde en çok kullanılan söz sanatları şunlardır: aliterasyon, ahenk, icaz, seci, mecaz, kinaye, mübalağa, intak, teşhis, akis, teşbih, tezat.

Türk dünyasının yüzyıllarca ekonomik faaliyet alanı olan tarım ve hayvancılık temel yaşam kaynağı olmuş bu sebeple tarım ve hayvancılıkla ilgili pek çok söz atasözlerinde yer almıştır. Çoğunlukla bozkır hayatını yaşayan Türkler, tabiatı gözlemlemiş ve yaşadıkları coğrafyayı merak etmişlerdir. Atasözlerinde çok sık geçen ve yaşanan bölgede bilinen yararlı ve zararlı hayvanlar vardır. Bu hayvanların bir kısmına saygı, hürmet ve sevgi gösterilirken bir kısmından da korkulmuş ve tiksiniştir. Tarımla uğraşan Türkler, zararlı gördükleri hayvanları atasözlerinde olumsuz anlamda kullanmışlardır. Tarih boyunca tamamen ve günümüzde de kısmen avcı, çoban ve çiftçi olarak hayatını temin eden bir ulusun düşünce dünyasında hayvanlarla ilgili pek çok atasözünün söylenmiş olması son derece normal ve doğaldır.

İçinde hayvan adlarının yer aldığı atasözleri çoğunlukla mecaz anlamlıdır. Atasözlerinde yer alan hayvanlar, insanların yaşamındaki önemine, değerine ve yaşadıkları coğrafyada karşılaştıkları hayvanlara göre belirlenmektedir. “Bunlar, çoğunlukla bozkır hayvanlarıdır. Deniz canlılarından balık, yalnız genel ad olarak, türleri pek anılmadan atasözlerine girmiştir” (Oy, 1972, s. 42). Atasözlerinde at, eşek, deve, koyun, keçi, yılan, tavşan, tavuk, horoz gibi hayvan adlarına çok sık

rastlanır. Kurbağa, salyangoz, bazı böcek ve kuş türlerine az sayıda atasözlerinde rastlanır. Atalarımız, çoğunlukla hayatlarına girmiş ve yakından tanıyıp gözlemedikleri hayvanlarla ilgili atasözü söylemişlerdir.

İnsanlar, söyleyemeyeceği sözleri karşısındakine iletme amacıyla hayvanlardan yararlanarak atasözlerinde kullanmışlardır. Hayvanlar, insanların bazı özellikleriyle ilişkilendirilerek atasözlerinde yer almıştır. Tilki kurnazlığı, at yoldaşlığı, aslan gücü; ayı ahmaklığı ve kaba kuvveti temsil eder.

“Atasözlerinin bir bölümü dolaşıcı sözcüklerde olduğu gibi bir ülkeden çıkmış çeşitli ülkelere, dillere yayılmıştır. Pek çok atasözünün, tıpkı kimi masallar gibi doğudan (Hint, İran, Arap) alınarak Avrupa’ya yayıldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan komşuluk ilişkileri ve kültür akrabalığı nedeniyle atasözlerinin bir dilden ötekine aktarılması da çok sık görülen olaylardandır” (Aksan, 1995, s. 362-363).

Verilen bilgiler ışığında tüm uluslar, farklı kavram alanları kullanmış olsalar dahi çeşitli ilişkiler neticesinde milletlerin birbirlerine kültür mirası olarak atasözlerini yansıttığını görüyoruz. Her millet ve kavmin dilinde atasözleri var olmuştur.

Yazıya geçmiş ilk atasözü örneklerine Mezopotamya’da bulunan tabletlerde rastlanmıştır. Bu tabletlerdeki atasözleri tarihin en eski atasözleri olarak ayrı bir değer taşır. Aydın Oy’a göre Tevrat’ta “*Süleyman’ın Meselleri*” diye anılan sözlerle bunlar arasında bir ilgi bulunduğu ortaya çıkmıştır (Oy, 1972, s. 8). Türk atasözlerinin yazıya geçirilmiş en eski örneklerine VIII. yüzyılda Orhun Abideleri’nde rastlanmaktadır. Uygur alfabesiyle yazılmış metinlerde de *sav* adı altında eski Türk atasözlerinden örnekler görülmektedir. Kaşgarlı Mahmut ise Türk atasözlerinin bilinen ilk derleyicisidir Necip Asım’a göre *Dîvânü Lûgat’it Türk’te* 290 sav vardır. Bu savların büyük çoğunluğu, günümüze kadar hiç değişmeden ya da küçük değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. “*Kurt komşusunu yemez*” (günümüzde kullanılan hali) “*Böri koşnısın yimes.*” (XI. yüzyıldaki hali) (Aksoy, 1988, s. 28). Öte yandan *Kutadgu Bilig*’i ile *Yusuf Has Hacib* ve *Atabetü’l-Hakayık*’ı ile *Edip Ahmet Yüknek*’i de atasözlerini nazım sahasına sokan ilk edebiyatçılarımızdandır.

Anadolu’nun coğrafi konumu, farklı kültür çeşitliliklerine sahip olması nedeniyle zengin bir halk edebiyatı kültürüne sahiptir. Tecrübelerin kuşaktan kuşağa aktarılması, insanın doğayla ve toplumla olan ilişkilerini taşıyıcı görev üstlenen atasözleri elimizde olan en önemli kaynaktır. Atasözleri toplumun sosyal

ve kültürel şartları tarafından şekillendiği ve uzun zaman diliminden sonra oluşmasıyla kültürel mirasın aktarılmasına zemin hazırlamıştır.

Bilginin aktarılması ve saklanması için araç gereçlerle mümkün olmadığı sözlü kültür ortamında ortaya çıkan atasözleri akılda kalınabilirliği açısından en kolay ve en etkili kaynak durumundadır. “Her atasözü genel bir kural, bir düstur niteliğindedir” (Aksoy, 1988, s. 17). Atasözlerinde gereksiz hiçbir sözcüğe yer verilmez. Bu nedenle atasözlerinde kısalık en belirgin özelliktir. Her duygu durumunda kolaylıkla eşitlenebilen ve yorumlanabilen kullanım alanı zengin ve müsait yapıda olan atasözlerinin büyük çoğunluğu bir veya iki cümledir “Aslında birer cümleli olan birtakım atasözlerimiz zamanla yan yana gelerek birleşmiş ve iki cümleden oluşan tek bir atasözü haline gelmiştir” (Oy, 1972, s. 89). Zaman içinde kuşaktan kuşağa aktarılırken pürüzsüz bir inci tanesine dönüşen bu özgün iletiler, geniş kitlelere hitap etmiş ve onların beğenisini kazanmıştır.

Atasözlerinin kullanılmaya başlandıkları İlkçağlardan bu güne kadar aynı kalmayıp sosyal yapıya, değer yargılarına, zamana, bölgelere, görgüye, dilin gelişimine, din ve törelere, ağız özelliklerine göre değişime uğradıkları görülür.

“Türk dünyası atasözleri, söyleniş özelliği, kavram, fonetik, semantik, sözdizimi, sentaks vd. hususlarda çok büyük ölçüde ayniyetler göstermekle birlikte çeşitli nedenlerle bazı atasözlerinde değişik bakımlardan farklılıklar taşımaktadır” (Çobanoğlu, 2004, s. 15). Bütün yurttaki bilinen ve kullanılan atasözleri yanında yalnızca bir yörede veya dar bir çevrede yaşayan mahalli atasözlerine de rastlanmaktadır.

Türk Dil Kurumu’nun “*Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*” kitabında 5719 atasözü yer almaktadır. Atasözlerinin bir kısmı tüm yurttaki, bir kısmı da belirli bölgelerde kullanılır. Ortak dilde yaşayan atasözlerinin yanında bölgelerde yaşayan atasözleri de vardır. *Aydın Oy*’a göre bölge ağzları atasözleri şu şekilde sınıflandırılmıştır (Oy, 1972, s. 73).

- a) Ağız özellikleri,
- b) Topoğrafik özellikler,
- c) İklim özellikleri,
- d) Yaygınlık,

Türk dünyasının yüzyıllarca ekonomik faaliyet alanı olan tarım ve hayvancılık temel yaşam kaynağı olmuş bu sebeple tarım ve hayvancılıkla ilgili

pek çok söz atasözlerinde yer almıştır. Çoğunlukla bozkır hayatı yaşayan Türkler, tabiatı gözlemlemiş ve yaşadıkları coğrafyayı merak etmişlerdir. Atasözlerinde çok sık geçen ve yaşanan bölgede bilinen yararlı ve zararlı hayvanlar vardır. Bu hayvanların bir kısmına saygı, hürmet ve sevgi gösterilirken bir kısmından da korkulmuş ve tiksiniştir. Tarımla uğraşan Türkler, zararlı gördükleri hayvanları atasözlerinde olumsuz anlamda kullanmışlardır. Tarih boyunca tamamen ve günümüzde de kısmen avcı, çoban ve çiftçi olarak hayatını temin eden bir ulusun düşünce dünyasında hayvanlarla ilgili pek çok atasözünün söylenmiş olması son derece normal ve doğaldır.

1. Problem

Türkiye ve Kosova’da Türklerin kullandığı atasözlerinde geçen hayvan adları nelerdir? Bu hayvan adlarının özellikleri nelerdir? Soruları tezin problemini teşkil etmekte olup bu sorulardan hareketle tezde Türkiye’de standart dilde ve bölge ağızlarında atasözlerinde kullanılan hayvan adlarının özellikleri üzerinde durulacak aynı zamanda Kosova’da Atasözlerinde kullanılan hayvanlarının yeri, önemi ve duygu değeri çalışmaya yansıtılacaktır.

2. Amaç

Bu çalışma şu amaçlara ulaşmayı hedeflemektedir:

Türk kültüründe hayvanlara yüklenen anlamı belirlemek.

Türkiye’de standart dilde ve bölge ağızlarında kullanılan hayvan adlarını belirlemek.

Türkiye’de standart dilde ve bölge ağızlarında hayvan kavramını belirlemek ve duygu durumlarını tespit etmek.

Kosova Türkçesinde hayvan kavramını belirlemek ve hayvanlara yüklenen duygu durumlarını tespit etmek.

Kosova Türkçesinde kullanılan hayvan adlarını tespit etmek.

Türkiye ve Kosova’da atasözlerinde ortak kullanılan hayvan adlarını belirlemek.

Türkiye ve Kosova’da atasözlerinde farklı kullanılan hayvan adlarını belirlemek.

3. Önem

Türk ve Kosova atasözlerini karşılaştırmayı amaçlayan bu çalışma atasözlerini hayvan adları yönünden incelemeyi amaçlamakta olup Anadolu ve Balkanlar coğrafyasında Türk kültüründe hayvanlara verilen önemi, duygu durumunu, vb. inceleme, benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyma yönünden önemlidir.

4. Sınırlılıklar

Bu çalışmada Ömer Asım Aksoy’un “*Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*”, Metin Yurtbaşı’nın “*Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*”, Türk Dil Kurumu Yayınları’nın “*Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler*”, Nimetullah Hafız’ın “*Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri*”, Hamdi Hasan’ın “*Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*” adlı eserlerden yararlanılmıştır. Çalışmada, Türk kültüründe hayvan kültürünün üzerinde durmak, Türkiye ve Kosova’da

kullanılan atasözlerinde geçen hayvanları belirlemek ve hayvanlara yüklenen duygu durumunu tespit etmek, her iki kültür içinde geçen benzer ve farklı hayvan adlarını atasözlerinde belirlemek amaçlanmıştır. Atasözlerinde aynı kavramın eş değerini yay ayrıç içerisinde göstermek yerine (At atlısını (binicisini) tanır (-Gaz.) (BAAD, 2016: 47), eğik çizgi (/) kullanılmıştır. Örneğin: At atlısını / binicisini tanır (-Gaz.) (BAAD, 2016: 47) gibi.

Önemli bir ayrıntı olarak Kosova Türkçesinde ya da Kosova ağzında kullanılan atasözlerinde hayvan kavramı ele alınırken ilgili ağız bölgesinin özellikleri alındıkları yazılı kaynaklara bağlı olarak aynı şekilde gösterilmiştir.

5. Yöntem

Çalışma kapsamında önce Türkiye’de Türkiye Türkçesi standart yazı dilinde ve bölge ağızları içerisinde hayvan adı kullanılan atasözleri tespit edildi. Bu çalışmadan hareketle daha sonra Kosova’da kullanılan atasözleri yazılı kaynaklar taranılarak derlendi, bunlardaki hayvan adları belirlendi. Türkiye ve Kosova’da kullanılan atasözlerinde ortak ve farklı olan hayvan adları belirlenmeye çalışıldı.

5. 1. Araştırmanın Modeli

Türkiye Türkçesinde standart dilde ve bölge ağızlarında atasözlerinde geçen hayvan adları ile Kosova Türkçesinde atasözlerinde geçen hayvan adlarını incelemeyi, karşılaştırmayı amaçlayan bu çalışma bir nitelik çalışması olup durumsal tasvir yöntemi ile oluşturulmuştur.

5. 2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini genel olarak Türk atasözleri oluşturmakta olup örneklemine Türkiye Türkçesi ve Kosova Türkçesinde yazılı dilde kullanılan atasözleri oluşturmaktadır.

5. 3. Verilerin Toplanması

Verilere ulaşmak için çalışmada Türkiye Türkçesine ait atasözleri il halk kütüphanesi, Ordu Üniversitesi Emin Çetinceviz Merkez Kütüphanesi’nde katalog tarama yöntemi ile araştırıldı, aynı zamanda Türkiye’de yayınlanmış kitap, dergi, makale, sempozyum bildirileri vb. kaynaklar tarandı. Başlıbaşına atasözleri üzerine yazılmış atasözleri kitapları tarandı. Bu alanda üniversitelerde yapılmış yüksek lisans ve doktora tezi niteliğindeki çalışmalar tespit edildi ve bunlardan yararlanma yoluna gidildi.

Kosova'ya ait atasözlerini tespit etmek için yayınlanmış kitap türündeki çalışmalara ulaşıldı. Bunun haricinde Kosova'da yayımlanan Baltam dergisinin ilgili sayılarına ulaşıldı, ulaşılamayanlar temin edildi.

5. 4. Verilerin Çözümlemesi

Türkiye ve Kosova'da kullanılan atasözleri yazılı kaynaklardan ve internet ortamında yer alan kaynaklardan temin edildikten sonra her iki ülkeye ait Türk atasözlerinde geçen hayvan adları tespit edildi ve gruplandırıldı. Ayrıca benzerlikler ve farklılıklar üzerinde duruldu.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KOSOVA TÜRKLERİ VE TÜRKÇESİ

1. 1. Kosova Adı

Balkanlar, Türk tarihi ve medeniyeti için her zaman önemli bir yere sahip bir bölgedir. Kosova, resmi adıyla Kosova Cumhuriyeti Balkanlarda yer alan ve denize kıyısı olmayan bir ülkedir.

“Kosova kelimesi eski Bulgar ve Çek dillerinde “*Karatavuk*” anlamına gelen Kos’dan türemektedir. Kosova, tarih boyunca birçok kavmin saldırısına uğramış bir yerleşim bölgesidir 10.800 kilometrelik bir alana sahip olan Kosova, Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Karadağ ile sınır komşusu olup, yaklaşık 2.2 milyon nüfusa sahiptir. Başkenti Priştine olan ülkenin % 90’ı Müslüman Arnavut, % 5.3’ü Ortodoks Sırp, % 2’si Boşnak, % 2’si Türk ve % 2’si diğer azınlıklardan (Goralı, Romlar, Aşkaliler) oluşmaktadır” (Akgün, 2012, s. 16).

1. 2. Kosova Türklerinin Tarihi

Balkanlar, yüzyıllardan beri Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti ile ilişki içinde olmuştur. Bu bölgede, Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan Müslüman Kosova Türkleri, bölgede varlığını sürdürmeye çalışmıştır.

“I. Kosova Savaşı sonrası 600 yıla yakın Osmanlı egemenliği altında bulunan Kosova, 1912- 1913 arasındaki Balkan Savaşları sonrası 1913 yılında Sırp Krallığına dâhil edilmiştir. 1918 yılında da Sırp- Hırvat ve Sloven Krallığının kurulması ile bu yeni devlet içinde yer almıştır. 1929 yılında Yugoslavya Krallığı içinde kalan ülke, II. Dünya Savaşı bitiminde başlayan Joseph Tito döneminde Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti yönetimi altına girmiştir. II. Dünya Savaşı boyunca Kosova, İtalya’nın işgali altına düşmüş ve Arnavutluk ile birleştirilmiştir. UAD(Uluslararası Adalet Divanı), 22 Temmuz 2010’da uluslararası hukukta bağımsızlık ilanlarını yasaklayan bir kural bulunmadığını açıklayarak, Kosova’nın bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka göre yasadışı sayılmayacağı kararını vermiştir. Böylece UAD kararı ile Kosova’nın bağımsızlığı dünya ülkeleri nezdinde tescil edilmiştir” (Akgün, 2012, s. 16).

Osmanlı’nın bölgeden çekilmesi ile birlikte bölgede yaşamını sürdüren Türkler için zorlu bir dönem başlamıştır “Sahipsiz kalan ve hergün yeni bir baskıyla karşılaşır ve azınlık durumuna düşer. Bu durum, anavatana doğru göçleri başlatır. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin kurulması, Türkler açısından yeni bir başlangıç olur” (Barış, Okumuş, 2007, s. 163). Bu dönemle birlikte sosyal ve kültürel anlamda önemli gelişmeler yaşanır. Bu özgür ortamın etkisiyle birlikte Türkiye ile bağlarını daha da pekiştirmişlerdir. Kosova Türkleri, özellikle Türkiye’ye olan ilgilerini devam ettiren ve her zaman Türkiye’yi yanında görmek isteyen bir toplumdur.

1. 3. Kosova Türkçesi

Osmanlıların, Balkanlara yerleşmesiyle birlikte burada yaşayan diğer uluslar da Osmanlı kültürü, medeniyeti, yaşam biçimi ve dili etkisi altına girmeye başlamıştır. Türkler, bölgenin hem dilini etkilemişler hem de komşu oldukları uluslardan etkilenmişlerdir

“Rumeli ağızları ses bilgisi, söz varlığı vs. dilbilgisel unsurların yanında cümle yapısı itibariyle gerek İstanbul ve gerekse diğer Anadolu ağızlarından ayrılıklar gösterir. Bu ayrılık ilk göç anından itibaren oluşmaya başlamıştır. Çünkü karşılaşılan her yeni durum dile yeni anlamlar, imkânlar sunar. Varıp yerleştikleri yerlerin yerlileri ile kurulan ilişkiler diller arası alış verişleri geliştirir ve zamanla iki veya çok dilliliğin ortaya çıkması ile diller arası geçişkenliğin meydana gelmesine zemin hazırlar” (Balcı, 2010, s. 46). “Makedonya ve Kosova Türk ağızları, Batı Rumeli Türk ağızlarını oluşturduğu için, dil bakımından bazı ortak özellikler göstermektedir. Bu ağızların hepsinde görülen ortak özelliklerden biri yumuşak “ğ”nin kullanılmamasıdır. Bu ses, Arnavutçanın etkisi görülen bütün Kosova ve Makedonya Türk ağızlarının büyük bir kısmında “g”olarak saklanmıştır. Bütün Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında, öteki Rumeli Türk ağızlarında olduğu gibi, ünlü uyumu aksamıştır. “açık <açık; gelir <gelir; Birden fazla heceli kelimelerin sonunda “-ı “, “-u” ve “-ü” yerine devamlı olarak “-i” gelir; saygı<saygı; köpri<köprü “-miş, “-muş”, “-mü” yerine devamlı “-miş “kullanılmaktadır. Alışmış<alışmış; çağırılmış<çağırılmış v.b. gibi. Şimdiki zaman kipi yoktur. Bunun yerine iki biçimde karşımıza çıkan geniş zaman “-y” ve “-ı” şekilleri kullanılmaktadır. aray<arıyor; derim<diyorum a/e vokalli eklerin bazılarının yalnız ince, bazılarının da yalnız kalın vokalli varyantları kullanılır: açarler <açarlar; bilsa<bilse; demişler<demişler vb.” (Hasan, 1997, s. 16-17).

“Türkçenin Kosova ve Makedonya ağızlarındaki belirgin ve yaygın devrik cümle, ölçünlü dilden ve diğer ağızlardan ayrılan en bariz özelliğidir. Türkçe, özellikle Batı Türkçesi Osmanlılar ile birlikte ulaştığı Avrupa içlerine kadar münasebet kurduğu bütün dillerden yapısal olarak farklılık gösterir. Doğuda Peştü, Urdu ve Farsçadan başlayarak Avrupa içlerindeki en uç örnek Boşnakçaya kadar bütün diller, Hint-Avrupa dillerindedir. Doğuda Türkçeyi çok etkileyen Arapça da söz dizimi itibariyle Hint-Avrupa dillerine benzemektedir. Türkçenin söz diziminin bu yapısı Balkan dillerinin söz dizimi yapısına yaklaşmıştır” (Balcı, 2010, s. 47).

XV. yüzyılın ortalarından sonra zaman zaman Balkan yarımadası, Osmanlıların eline geçmiştir. Bura halklarının yaşayış şartlarını Osmanlı kültürü etkilemeye başlamıştır.

“Osmanlı ordularıyla birlikte buralara çeşit çeşit vazifelerle gelen ve yerleşen Türk ulusu, anavatanlarından getirdikleri halk edebiyatı malzemelerinin bir kısmıyla ilk önce ev, kışla daha sonra medrese, tekke ve diğer mahalli merasim, düğün ve diğer eğlenceli yerlerde zengin Türk edebiyatının temelini atarak, aydın kişilerin yazdıkları her türlü eserlerle birlikte ana ülkedeki gibi en yüksek kerteğe ulaştırmışlardır”(Plana, Şişko, 2007, s. 5).

Anadolu’dan gelen Türkler, burada köklü ve zengin bir halk edebiyatının temelini atmışlar ve Osmanlı edebiyatını ve kültürünü bu bölgelerde yaşatmışlardır.

“XX. yüzyılın başlarına kadar Balkanlar’da bir devlet dili özelliğini taşıyan Türkçe bu topraklarda yaşayan uluslararasıdaki iletişimde üstün bir unsur oluşturuyordu. Günlük hayatta Türklerle devamlı ilişkide bulunan Balkanlardaki

diğer halklar Türkçeyi öğrenme gereğini duymuşlardır. Söz konusu iletişimden kaynaklanan bu etkinin aracılığıyla, Türkçe kelimeler zaman geçtikçe Makedon, sırp ve Arnavutların leksikolojisine daha çok girmeye başlamıştır. Türkçenin diğer Balkan milletlerinin dillerine etkisi sözlü edebiyat ürünleri ve özellikle atasözleri üzerinde de görülmektedir” (Hasan, 1997, s. 1).

1. 4. Kosova Edebiyatı

Osmanlı döneminde, Balkanlarda hâkim nüfus Türklerden oluşmaktaydı. Bu durumun bir sonucu olarak “Osmanlı dönemi, Türk kültürü, sanatı ve edebiyatı açısından sanatçıların yetişmesi ve eserlerin verilmesi için bir uygun zemin hazırlamıştır. Kosova topraklarının Osmanlı yönetimine girmesiyle birlikte Kosova Türk edebiyatı, Osmanlı dönemi Türk edebiyatı paralelinde bir gelişim süreci göstermiştir” (Çelik, 2008, s. 20).

“Genelde Balkanlar’da olduğu gibi Kosova bölgesinde de edebiyat denince akla şiir gelmektedir. Fahriye Çerkez, Naim Şaban, Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, Enver Baki, Hasan Mercan, Arif Bozacı, Ahmet İgciler, Şecaettin Koka, Sadık Tanyol, Bayram İbrahim, İskender Muzbeğ, Fikri Şişko, Altay Suroy, Fahri Mermer, Agim Rıfat Yeşeren, Zeynel Beksaç, Ethem Baymak, Osman Baymak, Aziz Serbest, Reşit Hanadan, Mehmet Bütüç, Nuhi Mazrek, Raif Kırkul, Özcan Micalar, Burhan Sait, Raif Vırmıça, Hüseyin Kazaz ve Şükrü Mazrek Kosova Bölgesi’ndeki Türk edebiyatının başlıca temsilcileridir” (İsen, 2009, s. 18).

Kosova’da yaşayan Türkler, diğer halk ve uluslara nazaran daha geç ve güç bazı hakları elde etmişler de, geçmişlerinden gelen birikim, gelenek ve kültürel altyapı onların bu açığı kısa zamanda kapatmalarını sağlamıştır. Kosova’da Türkçe, yaşanan tüm olumsuz durumlar ve şartlara rağmen konuşma ve yazı dili olarak yaşamakta ve varlığını sürdürmektedir.

2. TÜRK KÜLTÜRÜNDE HAYVAN KAVRAMI

Dünyanın en eski ve köklü milletlerinden olan Türkler, çok geniş coğrafyada yaşamışlar farklı kültürler, medeniyetler, toplumlarla karşılaşmışlar, bu karşılaşma neticesinde son derece zengin ve renkli kültür mirasına sahip olmuşlardır. Avcılık ve hayvancılık yapan Türkler hayvanlarla iç içe yaşamıştır “Büyük hayvan sürülerine sahip Türkleri, konargöçer yaşamaya zorlayan sebep hayvancılığa dayanan ekonomik zorluklardı” (Ögel, 1991, s. 38). Türkler, bu konargöçer yaşam tarzı içinde karşılaştıkları bazı hayvanları sembolleştirerek onlara dini ve kutsal misyon yüklemişler, hatta bu hayvanları hükümdarlığın ve hakimiyetin sembolü haline getirmişlerdir. Bunun yanında bazı hayvanlardan korkmuşlar bazılarında da tiksinişmişlerdir. Yüzyıllar boyu belli bir kültüre sahip olmuş daha sonra birtakım sebeplerden dolayı başka bir dine veya kültüre geçmiş insan topluluklarının bu geçiş sırasında ve hatta çok uzun zaman sonra bile eski

kültürleri ile ilgilerini tamamen kesmedikleri, ona ait bazı unsurları olduğu gibi bazılarını da yeni kültürün kalıplarına uydurarak muhafaza ettikleri bilinmektedir.

Atasözlerinde kullanılan hayvan adları bozkır kültürünün etkisiyle, yaşam şartlarının güçlüğüyle alakalıdır. Kullanılan bu hayvan adları aynı zamanda Türklerin inanç sistemlerinde var olan hayvanlarla alakalıdır.

“Özellikle *at, kurt, kartal, geyik, koç, koyun* gibi hayvanlar sembolleştirilmiştir. *Aslan, geyik, kurt* gibi mitolojik olan ve olmayan bazı hayvanlar ise yabancı kökenlidir. Ancak zamanla Türk kültürünün malı haline dönüştüğü inkâr edilemez bir gerçektir. Hayvanlara yüklenen bu anlamlar İslamiyet’ten önceki devirlerde ve İslamiyet’ten sonraki devirde çok büyük değişikliklere uğramıştır. Bazı hayvanların İslamiyet’le birlikte İslamiyet’e uygun olmayan anlamlarından arındırılmış, kullanılan bu hayvanlar çoğunlukla güç, kuvvet, hükümdarlık, taht sembolü olmuştur” (Çatalbaş, 2011, s. 49).

Türkler, her ne kadar coğrafi olarak farklı bölgelere yayılmış olsalar dahi Türk toplumlarında genel olarak hayvanlara yüklenen anlamlar özdeştir. Farklı kültürlerle karşılaşan ve iletişim halinde olan Türkler, buldukları bölgelerin kültürünü hem etkilemişler hem de buldukları bölgelerin kültürlerinden etkilenmişlerdir. Osmanlı Türkleri, Balkanlara egemen olduklarında, buradaki kültürel değişimde büyük rol oynamışlardır. Anayurttan getirdikleri kültürel miraslarını bu coğrafyada devam ettirmişlerdir. Türk kültüründe önemli yere sahip olan hayvan motifini de yaşadıkları bölgelerin kültürleriyle harmanlayarak sözlü gelenekte devam ettirmişlerdir. Sözlü kültürün değerlerinden olan ve milletlerin yaşam felsefelerini, kültürel miraslarını en somut olarak gördüğümüz atasözlerinde bu etkiyi görmekteyiz. Anadolu kültürel mirasındaki hayvan motifiyle, Kosova kültüründeki hayvan motifi özdeştir. Buldukları bölgenin de kültürel değerlerini de alarak farklılık gösteren hayvan kültürü, her iki coğrafyada da paralellik gösterir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE, BÖLGE AĞIZLARINDA VE KOSOVA ATASÖZLERİNDE HAYVAN ADLARI

2. 1. EVCİL HAYVANLAR

2. 1. 1. At ve Türleri

Türklerin tarihteki en büyük başarılarından biri, hiç şüphesiz onların yaşadıkları çevreye ve iklime uygun hayat tarzını gerçekleştirmiş olmalarıdır. Bu, atlı göçebe hayat tarzıdır.

“Türkler, atı hem ekonomik varlık hem de binit ve savaş aracı olarak değerlendirmiyorlardı. Eski Türk hayatında atın önemi, ekonomik değerinden çok savaş aracı olarak kullanılmasından ileri geliyordu. Türk kültüründe en önemli hayvan attır diyebiliriz. Süvari tekniğini bulan yani ata binen ilk kavim Türklerdir. Türklerin büyük devletler kurarak ve birçok kavme hükmedebilmeleri hep at sayesinde mümkün olmuştur. Özetle Türklerde devlet at üzerinde kurulmakta ve at üzerinde yönetilmekteydi. Hayvancılıkta uzmanlaşmış bir millet olan Türkler çok çeşitli renk ve özellikle at yetiştirmekteydiler. Bu atların her biri renklerine, beneklerine, vücut biçimlerine vb. göre çeşitli isimler altında sınıflandırılmaktaydı. *Yağız at, böğrül at gibi*” (Kafesoğlu, 1991, s. 26).

“Şamanist gelenekte at, şamanın gökyüzüne çıkacağı bineği ve kurban hayvanı olarak önem kazanmıştır. Şamanın göğe çıkmasına imkân veren at kanatlı olarak düşünülmüştür. İslâmiyet’ten önce kurgan denilen Türk mezarlarında öteki dünyada ölüye hizmet etmek üzere gömülmüş atlar bulunmuştur” (Çatalbaş, 2011, s. 51). Tarih boyunca büyük bir coğrafyaya yayılan Türklerin, dışa dönük sosyal hayatlarında at, büyük bir yer tutmuştur. Bunun temel nedeni atın “Türk ulusunun her hareketindeki birlikteliğidir” (Çobanoğlu, 2004, s. 45). Atalarımızın uzun gözlem ve tecrübelerine dayanan atasözlerinden de anlaşılacağı üzere at, Türk kültüründe özel ve önemli bir yere sahiptir. At, atasözlerinde çoğu hayvana nazaran daha fazla yer almaktadır. Bunun temel nedeni, yiğitlik kavramının atsız düşünülemeyecek kadar birbiriyle bütünleşmiş olmasıdır. Atasözlerinde *Atta karın, yiğitte burun* (Aksoy, 1988, s. 164), *at ölür meydan kalır; yiğit ölür şan kalır* (Aksoy, 1988, s. 163), *at, yiğidin yoldaşdır* (Aksoy, 1988, s. 164). vb. atasözleri yiğitlikle atın eşdeğer görüldüğünü gösteren birkaç örnektir.

Atın beslenmesiyle ilgili de örnekler vardır: *Atın ölümü, arpadan olsun* (Aksoy, 1988, s. 162). Atın renkleriyle ilgili de atasözleri vardır “Türkçenin renk

zenginliğinin ölçütlerinden biri de atları ve donları yani tüylerinin renklerini adlandırmak için kullanılan kelimelerdir” (Küçük, 2009, s. 1832). *Alma alı, satma kırı, ille doru, ille doru; yağızın da binde biri* (Aksoy, 1988, s. 141), *atın dorusu, yiğidin delisi* (Aksoy, 1988, s. 162), *kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan* (Aksoy, 1988, s. 359), gibi sıralanan birkaç atasözünde atın renginin Türk kültüründe önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Gösterdiğimiz birkaç atasözünde atın renginin Türk kültüründe önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Atasözleriyle ilgili kaynaklar incelendiğinde at üzerine söylenmiş pek çok atasözüne rastlanılmaktadır. Atasözlerinde incelenen hayvan türleri içerisinde en çok yer verilen hayvanların başında at gelir. Atın Türk kültüründeki yeri oldukça eskiye dayanır “Bu alanda en eski kaynak da *Dîvânü Lûgat’it Türk* savları içinde, bugün ‘*İt ısırmas, at tepmes time.*’ savı başta olmak üzere diğer savlar, hep atla ilgi savların eskiliğini belirtirler” (Oy, 1972, s. 45).

Atasözlerinde ata sadece yavaş yürüyüşüyle ilgili olumsuz anlam yüklenmiştir. *Rahvan at kendini yorar* (Yurtbaşı, 2012, s. 124), *atın ahmağı rahvan, insanın ahmağı pehlivan olur* (Yurtbaşı, 2012, s. 171).

Ata bu olumsuz anlamının dışında atasözlerinde olumlu anlamlar da yüklenmiştir. At, insanın en yakın dostu, değeri paha biçilemez bir canlı olarak görülmüştür. *Yiğit ve at* bir bütün olarak görülmüş at, vefalı, gururlu bir hayvan olarak yansıtılmış ve ata binmenin marifet gerektiren bir iş olduğu vurgulanmıştır. At ile ilgili atasözleri incelendiğinde hayvanlar arasında en çok yüceltilenin at olduğu görülmektedir. Bu, atın Türkler için vazgeçilmez bir değer olduğu görüşünü desteklemektedir.

2. 1. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde At ve Türleri

1. Abdal, ata binmiş bey oldum sanır, şalgam aşa girince yağ oldum sanır (Yurtbaşı, 2012, 573).
2. Ağanın gözü ata tımardır (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
3. Aç at kişner, âşık sesler (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
4. Akıl bir attır, dizgini arifin elinde gerek (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
5. Allah imdat eylesin top çeken beygirlere (Yurtbaşı, 2012, s. 583).

6. Arap atın yanında duran, ya huyundan ya suyundan (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
7. Arık at yol almaz, arık it av almaz (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
8. Arpa verilmeyen at, kamçı zoruyla yürümez (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
9. Arpa yemiş at menzil keser (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
10. Aslan kükrerse, atın ayağı kösteklenir (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
11. At, adımına göre değil, adamına göre yürür (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
12. At alırsan başlıdan, kız alırsan çarlıdan (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
13. At alırsan taydan, kız alırsan soydan (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
14. At arıklıkta, yiğit gariplikte (Yurtbaşı, 1996, s. 41).
15. At at oluncaya kadar sahibi mat olur (Yurtbaşı, 1996, s. 572).
16. At, avrat, kılıç emanet edilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
17. At beslenirken, kız istenirken (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
18. At binene, kürk giyene yakışır (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
19. At binenin kılıç, kuşananın, köprü geçenindir (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
20. At binicisine/sahibine/ağasına göre kişner/eşer/şahlanır (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
21. At binicisini tanır (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
22. At bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
23. At çalıdıktan sonra, ahıra ne çare (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
24. At elin saltanat kelin (Yurtbaşı, 2012, s. 572),
25. At elin, it elin, bize ne? (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
26. At elin, torba emanet, bizim dahdahımız var (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
27. At görür aksar, su görür susar (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
28. At ile avrada inan olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
29. At ile avradın yediği yadsınmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
30. At ile avrat yiğidin bahtına (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
31. At ile cahil ağaya kulluk çetindir (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
32. At ile eşek tepişince arada sahibi ezilir (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
33. At ile eşek yarışamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
34. At ile yola giden eşeğin vay haline (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
35. At mizacı al mizacı (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
36. At ölür eyeri kalır, insan ölür eseri kalır (Yurtbaşı, 2012, s. 572).

37. At ölür itlere bayram olur (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
38. At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
39. At ölürse, yerine tay geçer (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
40. At sahibine / ağasına / binicisine göre eşer /kişner (Yurtbaşı, 2012, s. 152).
41. At tırnaktan, insan kulaktan kopar (Yurtbaşı, 2012, s. 198).
42. At üzerinde duran var duramayan var (Yurtbaşı, 2012, s. 80).
43. At var, meydan yok (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
44. At ver barış, kız ver bozuş, derler (Yurtbaşı ,2012, s. 572).
45. At yedi günde, it yediği günde belli olur / semirir (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
46. At yürümekle yol alır, kibar vermekle ün alır (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
47. At binicisini tanır (Yurtbaşı, 2012, s. 287).
48. At, koşar, ikbal geçer (Yurtbaşı, 2012, s. 459).
49. At ile cahil ağaya kulluk çetindir (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
50. Ata arpa, yiğide pılav (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
51. Ata at, ite it (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
52. Ata bakan ardına bakmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
53. Ata binen kefeni boynunda gerek (Yurtbaşı, 2021,s. 476).
54. Ata binen nalını, mihını arar (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
55. Ata binen nalını, mihını bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
56. Ata da soy gerek ite de (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
57. Ata dost gibi bakmalı, düşman gibi binmeli (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
58. Ata eyer gerek, eyere er gerek (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
59. Ata kamçı, eşeğe çılbr (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
60. Atı alan Üsküdar'ı geçti (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
61. Atı ata, eşeği eşeğe koşmalı (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
62. Atı atasıyla, katırı anasıyla (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
63. Atı besleyen gem, yemdir (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
64. Atı eşkin, kılıcı keskin (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
65. Atı palan saklar, ülkeyi bilen (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
66. Atı suya götürürsün ama içiremezsin (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
67. Atım tepmez itim kapmaz deme. Atın tepmezi, itin kapmazı olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
68. Atın ahmağı rahvan, insanın ahmağı pehlivan olur (Yurtbaşı, 2012, s. 574).

69. Atın bahtsız arabaya düşer (Yurtbaşı, 2012, s. 459).
70. Atın dorusu yiğidin delisi (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
71. Atın kulağını kessen yine attır, domuzun kuyruğunu kessen yine domuzdur (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
72. Atın ölümü arpadan olsun (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
73. Atın ölümü itin bayramıdır (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
74. Atın ölürse tay, karın ölürse kız al (Yurtbaşı, 2012, s. 574)
75. Atın ürkeği, yiğidin korkağı (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
76. At üzerinde duran var duramayan var (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
77. Atın varken yol tanı, ağın varken el tanı (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
78. Atın yerine eşek bağlanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
79. Atın yörükse bin de kaç (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
80. Atına bakan ardına bakmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
81. Atını veren yaya gidermiş (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
82. Atlar nallanırken kurbağa ayağını uzatmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
83. Atta karın yiğitte burun (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
84. Atta, avratla uğur vardır (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
85. Attan düşen yine atlanır (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
86. Attan düşene tımar, deveden düşene mezar gerekir (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
87. Attan iner eşeğe binersin onu da bulamaz yaya gidersen (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
88. Attan inip eşeğe binme (Yurtbaşı, 2012, s.149).
89. Avrat attır, gemini boş tutma (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
90. Avrat, at sahibini hep genç ister (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
91. Avratla atı emanet etme (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
92. Bağla atı Hakk'a ismarla (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
93. Bahşiş atın dişine bakılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
94. Beyden bir at istedim; verdi bindim gittim; vermedi, döndüm gittim (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
95. Beygirin iyisi, yolu kısaltır (Yurtbaşı, 2012, s. 583).
96. Beygirin suratını değil, süratini överler (Yurtbaşı, 2012, s. 583).
97. Bilmediğin atın arkasına geçme (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
98. Bir sürçen atın başı kesilmez/ Ayağını kesmezler (Yurtbaşı, 2012, s. 574).

99. Bin atın varsa inişte in, bir atın varsa yokuşta bin (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
100. Boz ata, avrada, oğlana kulluk edenin yüzü ağarmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
101. Boz atın yanında duran ya tüyünden kapar ya huyundan (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
102. Canı yanan eşek attan yürük/rahvan olur (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
103. Çok arpa atı çatlatır (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
104. Dokuz at bir kazığa bağlanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
105. Dost dostun eyerlenmiş atıdır (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
106. Efendinin nazarı, ata tımardır (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
107. Ersiz avrat, yularsız at (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
108. Eski zaman atlarına, eski Osmanlılar binip gitmiş (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
109. Eşek at olmaz, ciğer et olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
110. Eşek atın ne yoldaşı, yoksul beyin ne kardeşi (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
111. Eşek, kulağı kesilmekle küheylan olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 656).
112. Eşekten düşmek, attan düşmekten tehlikelidir (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
113. Eyer, ata yük olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
114. Eyersiz ata yük olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
115. Fukaranın tavuğu, zenginin atı kıymetli olur (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
116. Gelin ata binmiş “Ya nasip” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
117. Gem almayan atın ölümü yakındır (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
118. Hediye atın dişine bakılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
119. İnersin gönül inersin; attan inip eşeğe binersin, onu da bulamazsan yayan gidersin (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
120. İnsan ayaktan at tırnaktan kopar (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
121. İnsanın söz anlamazı, atın gem almazı (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
122. İş bilenin at binenin kılıç kuşananın (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
123. İt izi at izine karıştı (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
124. Katıra baban kim demişler, dayım at demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
125. Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
126. Koşan ata mahmuz vurulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
127. Köpeğe gem vurma kendisini at sanır (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
128. Küheylan at çul içinde bellidir (Yurtbaşı, 2012, s. 656).
129. Osmanlıyı at yıkar, Türk’ü inat (Yurtbaşı, 2012, s. 573).

130. Peşkeş atın dişine bakılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
131. Rahvan at kendini yorar (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
132. Sen efendi ben efendi, bu atı kim tımar ede (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
133. Tay babasını geçer (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
134. Yal vakti itten yem vakti attan sakınmalı (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
135. Yaman komşu, yaman avrat, yaman at; birinden göç, birinden kaç, birini sat (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
136. Yaşı at pazarında sorarlar (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
137. Yavaş atın tekmesi yavuz olur (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
138. Yavuz at yemini arttırır (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
139. Yavuz at yemini kendi alır (Yurtbaşı, 2012, s. 573)
140. Yavuz at yemini, yavuz it ününü arttırır (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
141. Yayanın atı çarık, gücü azık (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
142. Yayanlık atlılıktan “iyi” derlerse inanma (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
143. Yiğit yiğide at bağışlar (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
144. Yoksul ala ata binse selam almaz (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
145. Yol vakti itten, yem vakti attan sakınmalı (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
146. Yörük ata kamçı olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
147. Yörük ata paha olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
148. Yularsız ata binilmez, yularsız deve yedilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
149. Yumuşak huylu atın çiftesi pek olur (Yurtbaşı, 2012, s. 574).

2. 1. 1. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde At ve Türleri

1. At atı kazıkta / tavlada geçer (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 47).
2. At atın önüne geçer, yiğit yiğidin önüne geçmez (Acıpayam - Dz.) (BAAD, 2016, s. 47).
3. At atlısını / binicisini tanır (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 47).
4. At aylansa kazıkla. (Polatlı -Ank.) (BAAD, 2016: 47).
5. At bacağı, avrat kucağı (doldurmalıdır) (Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 47).
6. At binene, kürk giyene (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 47).
7. At biniş öğretir, don yürüyüş (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 47).
8. At ele geçer de meydan ele geçmez (Hekimhan -Ml.) (BAAD, 2016, s. 47).

9. At gözünden çayır almaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 47).
10. At huylandığı yerden sıracı getirir (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 47).
11. At ile avrada itibar olmaz (Yukarı Bozkuyu, Kadırlı - Ada.) (BAAD, 2016, s. 47).
12. At ile avradın yediği sayılmaz (Batsa -Kn.) (BAAD, 2016, 48).
13. At ile eşek tepişince arada sahibi ezilir (Akbulut, İspir -Ezm.) (BAAD, 2016, s. 48).
14. At ile eşek yarışmaz (Çelenköy, Erfelek -Sn.) (BAAD, 2016, s. 48).
15. At kaçmaz, et kaçar (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 48).
16. At kaderi, it kaderi, ille de avrat kaderi (Bünyan -Ky.) (BAAD, 2016, s. 48).
17. At kalkışlı olma, it kalkışlı ol (Doğanbey -Kn.) (BAAD, 2016, s. 48).
18. At kazığı koparır, kendi götüne batırır (Kocabey, Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 48).
19. At kazığı koparsa, iki yere, dört götüne vurur (Baltalı, Çıldır -Kr.) (BAAD, 2016: 48).
20. At kılından fırça olmaz, domuz kılından olur (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 49).
21. At kısraaktan kopar (Kelekçi, Acıpayam -Dz.) (BAAD, 2016, s. 49).
22. At kişnemeyince tay gelmez (Karahüseyinli, Alaçam -Sm.) (BAAD, 2016, s. 49).
23. At kişnese kişnese, insan söylese söylese (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 49).
24. At kişneyişinden belli olur (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 49).
25. At kocamayınca kadri bilinmez (Ünye-Sm.) (BAAD, 2016, s. 49).
26. At korktuğu yerden harın getirir (Anamas, Eğridir-Isp.) (BAAD, 2016, s. 49).
27. At kudumu, yırt kudumu, avrat kudumu (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 49).
28. At meydanında eşek zırlamaz (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 49).
29. At murat, katır devlet, eşek kısmet, deve gurb ettirir (Şebinkarahisar -Gr. - Vn.) (BAAD, 2016, s. 49).
30. At pazarında eşek anırmaz (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 49).
31. At sineğinin yeri atın götüdür (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 49).
32. At tepmesiz, it kapmasız olmaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 47).

33. At tırnaktan, insan kulaktan kopar. (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 50).
34. At tovlahımı yerden çıkartıp on yere vursa biri özüne değer (Alican, Iğdır-Kr.) (BAAD, 2016, s. 50).
35. At üstünde odun kırılmaz (Küre -Ks.) (BAAD, 2016, s. 50).
36. At üstünden yol göstermesi kolaydır (Keşköyü, Ayancık -Sn.) (BAAD, 2016, s. 50).
37. At ver barış, kız ver barış (-Brd.) (BAAD, 2016, s. 50).
38. At ver dost ol; kız ver, düşman al (Bor -Nğ. Yaka, Dazkırı -Af.) (BAAD, 2016, s. 50).
39. At veren dost, kız veren düşman kazanır (Menteşe -Dz.) (BAAD, 2016, s. 50).
40. At yıkılır, adam ölür (-Ada. Bor -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 50).
41. At yiğidin altında aksar (-Gaz; Şıhlar, Alanya -Ant. Akçabat -Tr. Anamas, Eğridir-Isp.) (BAAD, 2016, s. 50).
42. At yürür, it (eşek) kaçar; menzile beraber varır (Gazi -Ng.) (BAAD, 2016, s. 50).
43. Atı ata, eşiği eşiğe konuşmalı (Gündüzbey, Yeşilyurt.-Ml.) (BAAD, 2016, s. 47).
44. Atı avradı yiğit olanla, yolculuk edemezsin (Merzifon -Ama. Atı çulundan bilmezler (Akseki - Ant.) (BAAD, 2016: 47)
45. Atım at olana kadar istim fet olurdu (Pazarüren, Pınarbaşı -Ky.) (BAAD, 2016, s. 50).
46. Atım yelin çayırında otlasın, yelin atı çayırında otlamasın (Karakaçan -El.) (BAAD, 2016, s. 48).
47. Atın ahmağı rahvan, insanın ahmağı pehlivan olurmuş (Gürün-Sv.) (BAAD, 2016, s. 48)
48. Atın ahmağı rahvan, itin ahmağı tazı (Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 48).
49. Atın aksağı eşekten yüğrük olur (Yavuz, Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 48).
50. Atın aksasa ayağı kesilmez (Kızıllhisar, Acıpayam -Dz.) (BAAD, 2016, s. 48).
51. Atın ardında, kadının önünde, arabanın yanında gitme (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 48).

52. Atın ayağı aksamakla kesilmez (Anamas, Eğirdir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 48).
53. Atın iyisi alayda, kabın iyisi kalayda belli olur (Mansurlu, Feke -Ada. Silifke - İç.) (BAAD, 2016, s. 48).
54. Atın iyisi rahvan, İnsanın iyisi pehlivan olur (-Isp.) (BAAD, 2016, s. 48).
55. Atın iyisine darı derler, yiğidin iyisine deli derler (Gazi -Bt.) (BAAD, 2016, s. 48).
56. Atın iyisini genç, kadının iyisini ihtiyar alır (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 48).
57. Atın kazancı eşek için (Çanılı, Ayaş -Ank.) (BAAD, 2016, s. 48).
58. Atın kırır, erkeğin burnu (İlyasköy -Brd.) (BAAD, 2016, s. 48).
59. Atın önüne it geçer (Çökek, Ürgüp -Nş.) (BAAD, 2016, s. 48).
60. Atın rahvanı, insanın avanağı (-Isp.) (BAAD, 2016, s. 48).
61. Atın yere yakını, karının ere yakını (Paçaçioğlu -Uş.) (BAAD, 2016, s. 48).
62. Atın yerine eşek bağlanmaz (Çayköy, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 48).
63. Atın yorgunluğunu yem, yiğidin yorgunluğunu dem alır (Anamas / Eğirdir- Isp.) (BAAD, 2016, s. 48).
64. Atın zayıfını alma ulusunu al (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 48).
65. Atını veren yaya gidermiş (Hekimhan -Ml.) (BAAD, 2016, s. 48).
66. Atını yedene yaya demezler, malını güdene çoban demezler (Sulak, Emet - Kü.) (BAAD, 2016, s. 48).
67. Atının nalını, mihini hesap eden at alamamış (Tirebolu -Gr.) (BAAD, 2016, s. 48).
68. Atla arpa bir yerde kalmaz (Alican, Iğdır -Kr.) (BAAD, 2016, s. 49).
69. Atla eşiği ayıran semerdir (Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 49).
70. Atlı atının eğerin olana dek yayan varır (Ziyere -Ama.) (BAAD, 2016, s. 49).
71. Atlı konak sığmış, itli konak sığmamış (-Gaz. Pazarören, Pınarbaşı -Ky.) (BAAD, 2016, s. 49).
72. Atlılar atını bağlayana kadar yayalar yetişir (Beyceli, Fatsa -Or.) (BAAD, 2016, s. 49).
73. Atlıya saat olmaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 49).

74. Atta, avratta, yurtta uğur var (-Vn. Merzifon -Ama. Yavuz, Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 49).
75. Attan at olur, itten it (Emirdağ -Ank.) (BAAD, 2016, s. 49).
76. Attan düşen ölmemiş, eşekten düşen ölmüş (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml. Serkeşgüvezi, Fatsa -Or. Çayköyü, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 49).
77. Attan inen eşeğe biner (Büyük Zaim, Susuz -Kr.) (BAAD, 2016, s. 49).
78. Attan iner eşeğe binersin, onu da bulamaz yayan gidersin (Yenice, Tarsus -İç.) (BAAD, 2016, s. 49).
79. Attan kalanı öküze dökerler (Silifke -İç. Kn.) (BAAD, 2016, s. 49).
80. Avrat attır, gemini boş tutma (Alican İğdır -Kr.) (BAAD, 2016, s. 50).
81. Berk kaçan atın boku seyrek düşer (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 61).
82. Beyden bir at istedim verdi bindim gittim, vermedi döndüm gittim (-Ada.) (BAAD, 2016, s. 61).
83. Bilinmedik atın arkasına binme (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 62).
84. Bilmediğin atın arkasına geçme (Sürmene -Tr.) (BAAD, 2016, s. 62).
85. Bin atın varsa bin dinler, bir atın varsa in dinlen (Bala -Ank.) (BAAD, 2016, s. 62).
86. Bir at kırk yıl koşmaz (-Ba.) (BAAD, 2016, s. 63).
87. Bir at kırk yıl meydanda oynamaz (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 63).
88. Bir atın ayvazı bir elmadır (İrişli -Bayburt, Sarıkamış -Kr.) (BAAD, 2016, s. 63).
89. Bir batman et; ya avratta ya atta (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 63).
90. Böğürtlen büyümüş bağ oldum sanmış, Türk ata binmiş bey oldum sanmış (Akseki -Ant.) (BAAD, 2016, s. 69).
91. Cahili ata bindirmişler, bey oldum sanmış (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ba.) (BAAD, 2016, s. 73).
92. Çalışan at püsküllü gezer (Mensurlu Feke-Ada; Mudurnu-Bo.) (BAAD, 2016, s. 75).
93. Çıplak atı sedirin baş köşesine bağlarlar (Ulaş -Sv.) (BAAD, 2016, s. 77).
94. Çıplak atın eğeri olmaz (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 77).
95. Çok arpa atı çatlatır (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 80).
96. Dağda atı olan evde yorulmaz (-Ada.) (BAAD, 2016, s. 83).
97. Deh demeden yürürse at, gir oyna çık oyna; eve gelince yüzüne gülerse avrat, gir oyna çık oyna (Kayadibi, Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 86).

98. Delinin atı eŖeđi olmaz (Silifke-İç.) (BAAD, 2016, s. 87).
99. Dügün armasıyla at beslenmez (Bulancak -Gr.) (BAAD, 2016, s. 98).
100. Düşün deli gönül düşün at mı alınır kışın, onunda parası peşin (Küre, -Ks.) (BAAD, 2016, s. 100).
101. Eğreti atın paldımı (kuskunu) yokuŖta kırılır (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 101).
102. El atına ya bayram ya düğün günü binilir (Bahçe -Ada.) (BAAD, 2016, s. 104).
103. Sakar kısrağın, yalama tayı olur (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 198).
104. Tay babasını geçer (Zile, Mesudiye -Or.) (BAAD, 2016, s. 209).
105. Tay besleyen ata biner (Dirmil, Gölhisar -Brd.) (BAAD, 2016, s. 209).
106. Tay iken oynamayan at olmaz (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 209).
107. Tay seğırtir çul sallanır, aç ile çıplak Ŗenlenir (Senirkent -Isp.) (BAAD, 2016, s. 209).
108. Tayı kaldırır, emi saldırır (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 209).

2. 1. 1. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde At ve Türleri

Kosova Türkçesinde atı konu edinen atasözleri Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarındaki kullanımlarla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Değişikliklerin genellikle ses bilgisinde ortaya çıktığı görülmekle birlikte sınırlı olarak farklı kullanımlara da yer verildiği görülür. Örneğin: *Arnaut ne çakır ne Ŗaşar beygir boki sıçar (Oh.)* (Hasan, 1997, s. 29).

1. Abraş beygir yüke dayanmaz (Koc.) (Hasan, 1997, s. 25).
2. Arnaut ne çakır Ŗaşar beygir boki sıçar (Oh.) (Hasan, 1997, s. 29).
3. At alırsen taydan, kız alırsen soydan (al) (Mam.) (Hafız, 1985, s. 42).
4. At Ali'nin Ŗan Veli'nin (Köp.) (Hasan, 1997, s. 30).
5. At bine bine, insan göre göre. (Kan.) (Hasan, 1997, s. 30).
6. At binene, kürk giyene yakışır (Koc.) (Hasan, 1997, s. 30).
7. At binenin, kılıç kuşananındır (Res.) (Hasan, 1997, s. 30).
8. At ölür nali kalır, insan ölür Nami kalır (Koc.) (Hasan, 1997, s. 30).
9. At pazarında eŖek anırmas (Mam.) (Hasan, 1997, s. 30).
10. At süre süre, insan güre güre ügrenir (Str.) (Hasan, 1997, s. 30).
11. At ülür meydan kalır; yigit ülür Ŗan kalır (Kal.) (Hasan, 1997, s. 30).
12. At yavrusu at olur (Mam.) (Hafız, 1985: 42; Hasan, 1997, s. 30).

13. At, avrat, saat emanet olmaz (Koc.) (Hasan, 1997, s. 30).
14. Ata binmeden ayaklarını sallama (Gos.) (Hasan, 1997, s. 30).
15. Ata dost gibi bak, düşman gibi bin (Gos.) (Hasan, 1997, s. 30).
16. Atı alan Üsküdar'ı geçti (Kon.) (Hasan, 1997, s. 30).
17. Atın olursa tay al, katın olursa kız al (Kal.) (Hasan, 1997, s. 30).
18. Atına bakan ardına bakmas (Kon.) (Hasan, 1997, s. 30).
19. Attan düşene yorgan düşek, eşekten düşene kazma kürek (Pz.) (Hasan, 1997, s. 31).
20. Bakış atın dişine bakılmaz (Kal.) (Hasan, 1997, s. 32).
21. Beycirden düşene yorgan düşek, eşekten düşene çapa çürek (Mam.) (Hasan, 1997, s. 30).
22. Beygir uzdasız istediği yere gider (Res.) (Hasan, 1997, s. 32).
23. Beygiri nallanırken görmüş, kurbağa da ayagını kaldırmış (Köp.) (Hasan, 1997, s. 32).
24. Beygirini veren yularını da verir (Oh.) (Hasan, 1997, s. 32).
25. Bir mih, bir nal kurtarır, bir nal bir at koşturur (Pz.) (Hasan, 1997, s. 35).
26. Çingenenin ayranı yok içmege at ile gider s.maga (Koç.) (Hasan, 1997, s. 39).
27. Efendinin nazari ata timardır (Pz.) (Hasan, 1997, s. 46).
28. Gelin atta, kısmeti yadta (Kan.) (Hasan, 1997, s. 52).
29. İçi at bir kazığa bağlanmas (Mam.) (Hasan, 1997, s. 57).
30. İyi at kendi yemini arttırır (Mam.) (Hasan, 1997, s. 60).
31. Konşıda tauk yeersen kendi tayini de kes (Kon.) (Hasan, 1997, s. 65).
32. Ününe atla gidene bakma, arkadan yayan gelene bak (Koc.) (Hasan, 1997, s. 82).
33. Tarlanın ufak taşlisi, beyirin başlisi, kızım saçlisi (Koç.) (Hasan, 1997, s. 78).
34. Tutulan biigir harmani düger (Mam.) (Hafız, 1985: 52; Hasan, 1997, s. 81).
35. Yavaş atın tepmesi serttir. (Koc.) (Hasan, 1997, s. 84).

2. 1. 2. Deve

Göçebe Türk kültüründe at ve koyun kadar olmasa da önemli bir yere sahip olan deve, eki Türklerce bilinen ve sürülerine dahil ettikleri bir hayvandı

“Bilhassa Göktürkler çağında çift hörgüçlü develerin, figürler halinde kaya ve duvar üzerine sıkça işlendiğini görmekteyiz” (Ögel, 1991, s. 120). “Türkler Anadolu’yu yurt edindikten sonra bilhassa göçebe Türkmenler, hayat tarzlarının bir gereği olarak, deveden faydalanmışlardır” (Seyirci, 1986, s. 327).

Devenin atasözlerinde önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Araplar kadar olmasa da Türkler de deveden yararlanmışlardır. “Karahanlılarda deve bir unvan ongunudur. Zaman zaman kanatlı olarak tasvir edilmesi devenin hükümdarlık ile ilgili bir sembol olmasına yol açmıştır” (Özkartal, 2012, s. 70). İnsanımız, sosyal hayattaki pek çok kavram, sorun ve durumu deve üzerine kurulan kalıplaşmış sözlerle ifade etme yolunu tercih etmiştir. Atasözlerinde deve ile ilgili duygu durumları şunlardır:

İçinde devenin geçtiği atasözlerinde ilk olarak dikkat çeken unsur devenin bedensel büyüklüğüdür. Kişiler arasındaki denkliği ve mevki ifade etmek amacıyla mecaz yoluyla devenin bedensel iriliği, atasözlerinde kullanılmıştır. Kişilerin talihsizliğini anlatmak için atasözlerinde devenin yerden yüksek olmasının dahi kaderi değiştiremeyeceği vurgulanır. Devenin eşekle beraber anıldığı da görülmektedir. Bu tür atasözlerinde kişilerin bedensel büyüklüğünün değil de akıl ve zekânın daha üstün olduğunun önemi vurgulanmıştır. Kişilerin mevki yükseldikçe o mevkiden ayrılmanın kişiyi üzebileceği üzerinde durulmuş ve at ile eşek arasında yükseklik bakımından karşılaştırma yapılmıştır. Devenin beden şeklinin farklı olması da atasözlerinde vurgulanmıştır. Çeşitli benzetmeler yapılarak boynunun eğri olması dile getirilmiştir. Devenin vücut eğriliği ile ahlaki bozukluk arasında da ilişki kurulmuştur. *Deveye ‘boynun eğri’ demişler ‘Nerem doğru ki demiş’* (Yurtbaşı, 2012, s. 187) gibi. Deve, diğer hayvanlara göre daha güçlü ve dayanıklı olması sebebiyle atasözlerinde sıkça kullanılır. Görünüştaki değişikliğin insanın içini değiştirmeyeceği vurgulanmıştır. *Deve, Kâbe’ye gitmekle hacı olmaz* (Yurtbaşı, 2012, s. 251). Örneğinde olduğu gibi. Deve, atasözlerinde beceriksizliği vurgulamak için de kullanılmıştır. Bazı atasözlerinde, devenin kinci, öfkeli ve ahmak bir hayvan olduğu üzerinde de durulur. Sonuç olarak atasözlerinde deve, hem olumlu hem olumsuz yapılarda karşımıza çıkmaktadır.

2. 1. 2. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Deve

1. Deve bir akçaya, deve bin akçaya (Yurtbaşı, 2012, s. 224).
2. Allah deveye kanat verseydi damı taşı dağıtırdı (Yurtbaşı, 2012, s. 359).
3. Attan düşene tımar, deveden düşene mezar gerekir (Yurtbaşı, 2012, s. 359).
4. Cahile söz (laf) anlatmak deveye hendek atlatmaktan güçtür (Yurtbaşı, 2012, s. 106).
5. Çingiraklı deve kaybolmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 272).
6. Çok karınca deveyi öldürür (Yurtbaşı, 2012, s. 359).
7. Daha Hanya'yı Konya'yı bilmez, devenin gevişine güler (Yurtbaşı, 2012, s. 186).
8. Deve ağır gider amma yol alır (Yurtbaşı, 2012, s. 2).
9. Deve bir pula "Bırak gitsin," deve bin pula "Çek gelsin" (Yurtbaşı, 2012, s. 224).
10. Deve boynuz ararken kulaktan olmuş (Yurtbaşı, 2012, s. 6).
11. Deve büyüktür, ama beşini bir eşek yeder (Yurtbaşı, 2012, s. 113)
12. Deve deve yerine göçer (Yurtbaşı, 2012, s. 99).
13. Deve deveyi ötüşünden bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 99).
14. Deve gitti, yularını arar (Yurtbaşı, 2012, s. 228).
15. Deve ile görüşen kapısını yüksek açmalı (Yurtbaşı, 2012, s. 194).
16. Deve ile itiş olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 320).
17. Deve Kâbe'ye gitmekle hacı olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 251).
18. Deve kadar büyümüşün, kulağı kadar haysiyetin yok (Yurtbaşı, 2012, s. 359).
19. Deve kendi kamburunu görmez, arkadaşının kamburunu görür (Yurtbaşı, 2012, s. 186).
20. Deve ne halde deveci ne halde (Yurtbaşı, 2012, s. 215).
21. Deve ölürse, derisi eşeğe yük olur (Yurtbaşı, 2012, s. 145).
22. Deve silkinse eşeğe yük çıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 113).
23. Deve tepmesi yumuşaktır ama can alır (Yurtbaşı, 2012, s. 435).
24. Deve var bir akçeye, deve var bin akçeye (Yurtbaşı, 2012, s. 145).
25. Deve yerine çöker biri giderse birisi gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 150).
26. Deve yük çeker, köpek solur (Yurtbaşı, 2012, s. 215).

27. Deve, deve yerine çöker (Yurtbaşı, 2012, s. 99)
28. Deveciyle konuşan kapısını büyük açar (Yurtbaşı, 2012, s. 194).
29. Deveden büyük dert var (Yurtbaşı, 2012, s. 113).
30. Deveden büyük fil var (Yurtbaşı, 2012, s. 113).
31. Deveden düşenin anası ağlamış, eşekten düşenin ağlamamış (Yurtbaşı, 2012, s. 145).
32. Devenin ayağı altında karınca ezilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 435)
33. Devenin derisi, yükü silkinti eşeğe yük olur (Yurtbaşı, 2012, s. 145).
34. Devenin tepmesi yumuşaktır ama can alır (Yurtbaşı, 2012, s. 145).
35. Deveye “Boynun eğri,” demişler, “Nerem doğru ki demiş” (Yurtbaşı, 2012, s. 187).
36. Deveye “Yokuş mu seversin iniş mi?” “İkisinin de Allah belasını versin” demiş, düz ovaya bakalım demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 407).
37. Deveye ot lazımsa boynunu uzatır (Yurtbaşı, 2012, s. 268).
38. Deveye yük götür demişler “Ben kuşum” demiş “Uç” demişler “Deve uçar mı” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 480).
39. Deveyle tepiş olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 194).
40. El kesesinden sultanım, deve olsun kurbanım (Yurtbaşı, 2012, s. 280).
41. Er adıyla, deve havuduyla söylenir (Yurtbaşı, 2012, s. 511).
42. Esrik devenin çulu eğri gerek (Yurtbaşı, 2012, s. 247),
43. Ev eksigi, deve eksigi (Yurtbaşı, 2012, s. 196).
44. Evvel deveni bağla, sonra hakka ısmarla (Yurtbaşı, 2012, s. 269).
45. Gelecek deveden gelen tavuk yeğdir (Yurtbaşı, 2012, s. 68).
46. Gökten deve yağsa bir tüyü bize düşmez (Yurtbaşı, 2012, s. 461).
47. İğne deliğinden deve başı geçmez (Yurtbaşı, 2012, s. 385).
48. Neler geldi neler geçti felekten, duyulmadı deve geçti elekten (Yurtbaşı, 2012, s. 279).
49. Ölüm bir kara devedir ki, herkesin kapısına çöker (Yurtbaşı, 2012, s. 411).
50. Şahin ile deve avlanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 101).
51. Talihsiz hacıyı, deve üstünde yılan sokar (Yurtbaşı, 2012, s. 461).
52. Ya bu deveyi güdeceksin ya da bu diyardan gideceksin (Yurtbaşı, 2012, s. 431).
53. Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli (Yurtbaşı, 2012, s. 431).
54. Ya deve, ya deveci, ya üstündeki hacı (Yurtbaşı, 2012, s. 431).

55. Yularsız ata binilmez, yularsız deve yedilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 486).

2. 1. 2. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Deve

1. Akı yetmeyenin devesini gütmeye (Yukarı Bozkuyu, Kadirli - Ada.) (BAAD, 2016, s. 35).
2. Alçacık deveyi yan basma (Ayaz, -Ank.) (BAAD, 2016, s. 36).
3. At murat, katır devlet; eşek kısmet, deve gurbettir (Şebinkarahisar, -Gr - Vn.) (BAAD, 2016, s. 49).
4. Ata binersen yazın, deve alırsan güzün, avrat alırsan gezin ha gezin (Yerköy-Yz.) (BAAD, 2016, s. 46).
5. Bir develi ile bir oğlanlının yüreğinde yağ olmaz (Ada. Fethiye, -Mğ.) (BAAD, 2016, s. 63).
6. Bir kere aksamakla, devenin boynu vurulmaz (Tn.) (BAAD, 2016, s. 65).
7. Burç yiyecek deve, boynunu uzatır (Mansurlu, Feke-Ada.) (BAAD, 2016, s. 70).
8. Çok karınca deveyi öldürür (-Dy. -Gr.) (BAAD, 2016, s. 80).
9. Çöken deve yer bulur (Yukarı Bozkuyu, Kadirli -Ada. Gaz.) (BAAD, 2016, s. 81).
10. Dek duranın devesi ölmez (Boğazlaya -Yz.) (BAAD, 2016, s. 86).
11. Densiz deve kuyruğu (taşağı) “deh” demeden sallanır (Gaz.) (BAAD, 2016, s. 88).
12. Densiz deveye binmiş de “Ben Allah’ı gördüm” demiş (Çanılı, Ayaş - Ank.) (BAAD, 2016, s. 89).
13. Densizin devesi çansız öter (-Gaz. Gürün, -Sv.) (BAAD, 2016, s. 89).
14. Derdinde olmayan deveyi görmez (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 89).
15. Derdini görmeyen deveyi görmez (Kuyucak -Ay.) (BAAD, 2016, s. 89).
16. Deve adını, eşek odunu satar (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 90).
17. Deve ağır gider yol alır (Çameli, Dz.) (BAAD, 2016, 90). (BAAD, 2016, s. 90).
18. Deve ayrı gider sürüsünü güder (Dirmil, Gölhisar -Brd.) (BAAD, 2016, s. 90).
19. Deve bir pula, pulu getir; getir o pula (Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 90).
20. Deve bir pula, pulu getir; deve bin pula deveyi getir (Davulkuyu, Hekimhan - Ml.) (BAAD, 2016, s. 90).

21. Deve büyük ot yer, şahin küçük et yer (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 91).
22. Deve çölde şahin kolda gezer. (Çanlılı, Ayaş -Ank.) (BAAD, 2016, s. 91).
23. Deve deve yerine çökmez mi? (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 91).
24. Deve hörgücünü görse çatlar. (-Hat.) (BAAD, 2016, s. 91).
25. Deve köçeğe uymazsa, köşek deveye uymalı (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 90).
26. Deve kulağından aksamaz (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 91).
27. Deve ne kadar gitse de öğrünü bekler (Ermenek -Kn.) (BAAD, 2016, s. 91).
28. Deve ne kadar uzak gitse, gene öğrünü güder (Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 91).
29. Deve, suyu bağıra bağıra geçer (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 91).
30. Devede boy var ama eşeğin ardına düşer (Dümrek, Sivrihisar -Es. -Brd.) (BAAD, 2016, s. 91).
31. Deveden büyük dert var (Ank.) (BAAD, 2016, s. 91).
32. Deveden deve umulmaz (Çanlılı, Ayaş -Ank.) (BAAD, 2016, s. 91).
33. Deveden kazaz olmaz (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 91).
34. Devenin üstünde adamı böy sokar (Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 91).
35. Devenin yemediği ot başını ağrıtır /başına zarar (Kıvrasıl, Alanya, -Ant. Ermenek, -Kn.) (BAAD, 2016, s. 91).
36. Devesi olanın kapısı dövülür (Topraktepe -Ml.) (BAAD, 2016, s. 91).
37. Devesi olanın kapısı yüksek /büyük olur (Ağın -El.) (BAAD, 2016, s. 91).
38. Devesi olmayan devlet görmez (Cire, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 91).
39. Deveye dağ, beygire yol (Yukarı Bezkuyu Kadirli -Ada.) (BAAD, 2016, s. 91).
40. Deveye deve lazım (Vn.) (BAAD, 2016, s. 91).
41. Deveye nal olmaz (Üzümlü, Fethiye -Ml.) (BAAD, 2016, s. 91).
42. Deveyi çalan da bir, iğneyi çalan da (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 91).
43. Deveyi yokuşa sürme (Bala-Ank.) (BAAD, 2016, s. 90).
44. Deveyi yük değil zelber yıkar (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 91).
45. Elin gözü deveyi çömleğe, insanı kabre sokar (-Isp.) (BAAD, 2016, s. 108).
46. Er lakabıyla deve havuduyla (Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 113).

47. Esrük devenin çulu eğri gerek (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 113).
48. Esrük devenin kuyruğu götüne gerek (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 113).
49. Eşeğin silkinmesi deveye yük olur (Taşova, -Ama.) (BAAD, 2016, s. 114).
50. Gelin bindi deveye, gör kısmeti nereye (-Hak. Bünyan -Ky. Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 123).
51. Gücük “Ya iti soluturum, ya devenin kuyruğuna çıkarım” dermiş (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 128).
52. Han katırım yol devenin (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 132).
53. Hoyrat deve girmez eve (Küre -Ks.) (BAAD, 2016, s. 140).
54. İncir yaprağı, deve tabanı kadar olmayınca yaz gelmez (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 145).
55. Katarda deve bir öter (Dirmil, Gölhisar -Brd.) (BAAD, 2016, s. 159).
56. Kendi devesini yeden ölmemiş (İlyasköyü -Brd.) (BAAD, 2016, s. 162).
57. Kışın iğne deliği kadar yerden deve kadar soğuk girer (-Gaz.) (BAAD, 2016, 165).
58. Köstek deveye uymazsa, deve kösteğe uyar (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 173).
59. Salma deve, gelmez eve (-Bil.) (BAAD, 2016, s. 198).
60. Taşağına vurmakla deve kükremez (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 208).
61. Yiğidi ar, deveyi zelber yıkar (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 226).
62. Yol büke büke, deve çöke çöke (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 227).
63. Yük devesi bağırgan olur (Ürgüp -Nş.) (BAAD, 2016, s. 228).
64. Yükü çeken deve bozulur (Bor -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 228).

2. 1. 2. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Deve

Türkiye Türkçesinden farklı olarak Kosova Türkçesinde deve, atasözlerinde *Devenin dişini ümümetin işini (Pz.)* (Hasan, 1997, s. 43) şeklindeki kullanımında farklı bir yapıdadır.

1. Deve boynus ararçen kulaksıs kalmış (Pz.) (Hafız, 1985, 46; Hasan, 1997, s. 43).
2. Deve silkinse eşee yük çıkar (Val.) (Hasan, 1997, s. 43).
3. Deveci ile konuşan kapısını bol yapar (Koç.) (Hasan, 1997, s. 43).
4. Devei veren yularını da verecek (Gos.) (Hasan, 1997, s. 43).
5. Devenin dişini, ümümetin işini (Pz.) (Hasan, 1997, s. 43).
6. Ünce deveni sıkı bağla, sonra Hak’a ismarla. (Pz.)

7. Deve boynus ararçen kulaksıs kalmış (Pz.) (Hasan, 1997, s. 43).
8. Deve silkinse eşee yk çıkar (Val.) (Hasan, 1997, s. 43).
9. nce deveni sıki bagla, sonra Hak’a ismarla (Pz.) (Hafız, 1985, s. 53; Hasan, 1997, s. 82).

2. 1. 3. Eşek ve Türleri

İnsanoğlunun hizmetinde, masallarında, efsanelerinde, kısacası anlatı türlerinin tamamında bazı hayvanlar güzelliğin, zekiliğin, gücün sembolü olurken, eşeğin nasibine inat ve inatılılık düşmüştür. Sesinin çirkinliği pek çok benzetmeye neden olmuştur. Eşek, insanoğlunun en büyük yardımcısıydı. Zamanla teknolojinin gelişmesiyle eşeğe olan ihtiyaç azalmış ve eşek, eski önemini kaybetmiştir. Anadolu ağızlarında, atasözlerinde eşekle ilgili pek çok kullanıma yer verilmiştir. “Eşek kelimesi, metinlerde ilk kez Uygur Türkçesinde karşımıza çıkar. (*şkk ve şk*) Bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında *merkep, glk, dldl, cayış, cılkı* gibi adlandırmalarla halk ağzında eşek kavramı sıkça karşımıza çıkar” (Cin, 2016, s. 1256).

Türk atasözlerinde en çok rastlanan hayvanlardan birisi eşektir. Türkler, göçebe bir hayat süren ve ticaretle uğraşan bir millet oldukları için eşeğe çok önem vermişlerdir. Eşek ve benzeri türdeki hayvanlar çoğunlukla olumsuz özellikleriyle atasözlerinde yer almıştır. Eşek, atasözlerinde beceriksiz, anlayışsız, niteliksiz, eğitimden yoksun, kısa olması vb. özellikleriyle kullanım bulmuştur.

2. 1. 3. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Eşek ve Türleri

1. Acımış eşek attan yrk olur (Yurtbaşı, 2012, s. 702).
2. Acemi katır kapı önünde yk indirir (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
3. Adam adamdır olmasa da pulu, eşek eşektir atlastan olsa ulu (Yurtbaşı, 2012, s. 670).
4. Adam hacı mı olur varmakla Mekke’ye eşek derviş mi olur taş çekmeyle (Yurtbaşı, 2012, s. 560).
5. Adamdır olmasa da pulu eşek eşektir atlastan olsa ulu (Yurtbaşı, 2012, s. 594).
6. Ağır yükün zahmetini katır bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
7. Aklını eşek aklına verirsen çeker arpa tarlasına (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
8. Aksak eşeğin kr nalbandı olur (Yurtbaşı, 2012, s. 651).

9. Aksak eşekle yüksek dağa çıkılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
10. Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
11. Alçacak eşek binmek kolaydır, yünlüce koyun yolmak kolaydır (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
12. Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
13. Allah fakir/garip kulunu sevindirmek istediği zaman önce eşeğini kaybettirip sonra yine buldururmuş (Yurtbaşı, 2012, s. 567).
14. At ile eşek tepişince arada sahibi ezilir (Yurtbaşı, 2012, s. 573).
15. At ile eşek yarışmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
16. Ata kamçı eşeğe çılbrır (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
17. Atı ata, eşeği eşeğe koşmalı (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
18. Atın yerine eşek bağlanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
19. Attan düşene yorgan döşek, eşekten düşene kazma kürek (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
20. Attan düşmek eşekten düşmekten iyidir (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
21. Attan iner eşeğe binersin onu da bulamaz yaya gidersen (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
22. Bekle eşeciğim yaz gelsin yonca yiyesin (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
23. Ben eşek olduktan sonra semer vuracak çok bulunur (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
24. Bin kere söyle eşeğe, bir kere inmez aşağı (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
25. Bir ahırda at da bulunur eşek de (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
26. Bostana dadanan eşeğin kuyruğu, kulağı olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
27. Boş torba ile eşek tutulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
28. Böyle hamurun böyle olur teknesi, böyle katırın böyle olur tekmesi/çiftesi (Yurtbaşı, 2012, s. 102).
29. Canı yanan eşek attan yürük/rahvan olur (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
30. Canı yanan eşek attan yürük olur, atı geçer (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
31. Damgalı eşeği âlem tanır (Yurtbaşı, 2012, s. 511).
32. Deh demeden yürüyen eşek, tut demeden tutun uşak gibisi yok (Yurtbaşı, 2012, s. 288).
33. Deve adını satar eşek odunu (Yurtbaşı, 2012, s. 511).

34. Deve büyüktür, ama beşini bir eşek yeder (Yurtbaşı, 2012, s. 113).
35. Deve ölürse derisi eşeğe yük olur (Yurtbaşı, 2012, 611).
36. Deve silkinse eşeğe yük olur (Yurtbaşı, 2012, 611).
37. Deveden düşenin anası ağlamış, eşekten düşen ağlamamış (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
38. Devenin derisi/yükü silkinti eşeğe yük olur (Yurtbaşı, 2012, 702).
39. El elin eşeğini türkü çağırarak arar (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
40. Erkek eşeğinden, kadın döşeğinden belli olur (Yurtbaşı, 2012, s. 635).
41. Erzincan'da eşek izi sorulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 363).
42. Eşek at olmaz, ciğer et olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
43. Eşek atın ne yoldaşı, yoksul beyin ne kardeşi (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
44. Eşek bile bir düştüğü yere bir daha düşmez (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
45. Eşek büyüdü, semeri küçüldü (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
46. Eşek çamura bir kere batar (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
47. Eşek çamura çökerse sahibinden gayretlisi olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
48. Eşek eşeği ödünç kaşır (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
49. Eşek/ Eşkin eve gelmiş, yorga yolda kalmış (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
50. Eşek dağda ölür, zararı eve gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
51. Eşek hıyarı görünce anırır (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
52. Eşek hoşaftan ne anlar? (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
53. Eşek küçüktür, amma dokuz deveyi yeder (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
54. Eşek küle, bülbül güle âşıktır (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
55. Eşeğe altın semer vursalar eşek yine eşektir (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
56. Eşeğe cilve yap demişler tekme atmış (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
57. Eşeğe gücü yetmeyen/ yetmez, semerini döver (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
58. Eşeğe kendi anırtısı hoş gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 333).
59. Eşeği eşeğin yanına bağlarsan ya tüyünden alır ya huyundan (Yurtbaşı, 2012, s. 687).
60. Eşeğe eyer vurulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 388).
61. Eşeğe “Marifetini göster” demişler, yıkılıp anırmış (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
62. Eşeğe “Sıpan oldu” demişler ‘sırtımdan yükümü alacak değil ya, önümden yemimi alacak demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
63. Eşeğe ters binenin hali budur (Yurtbaşı, 2012, s. 445).
64. Eşeğe/katıra “Cilve yap” demişler, yıkılıp ağlamış (Yurtbaşı, 2012, s. 611).

65. Eşegi berk bağla, komşuyu hırsız etme (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
66. Eşegi bile hana parasıyla bağlarlar (Yurtbaşı, 2012, s. 388).
67. Eşegi dama çıkarana yine kendi indirir (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
68. Eşegi düğüne çağırılmışlar “Ya su lazımdır ya odun” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
69. Eşegi eşeğe, uşağı uşağa sal (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
70. Eşegi eşegin yanına bağlarsan ya tüyünden alır ya huyundan (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
71. Eşegi kurt yemiş, sahibi “Düş olaydı bari” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
72. Eşegi pazarlık edelim, kuyruk heybede.
73. Eşegi sahibinin dediği yere bağla da varsın kurt yesin (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
74. Eşegi sattık ki ‘Çüş’ demeden kurtulalım diye (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
75. Eşegi yoldan çıkarana sıpanın oynaması (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
76. Eşegi zırlatan makamdır (Yurtbaşı, 2012, s. 333).
77. Eşegini sağlama bağla, sonra Allah’a ısmarla (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
78. Eşegin anırmazı olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
79. Eşegin anırtısı kendine hoş gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
80. Eşegin boynuzu olsa dünyada mahlûk bırakmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
81. Eşegin hatırı yoksa sahibinin hatırı var (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
82. Eşegin kazandığı ot, at içindir (Yurtbaşı, 2012, s. 361).
83. Eşegin/eşek, kulağı kesilmekle küheylan olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
84. Eşegin kuyruğunu kalabalıkta kesme, kimi “Uzun” der kimi “Kısa” (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
85. Eşegin nalı yokken Hasan Dağına oduna gidilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 388).
86. Eşegin ölümü sudandır (Yurtbaşı, 2012, s. 679).
87. Eşegin ölümü, köpeğe düğündür. (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
88. Eşegin sırtına bir yük tüfek yüklemişlerde eşegi gene kurt yemiş (Yurtbaşı, 2012, s. 445).
89. Eşegin hatırı yoksa sahibinin hatırı var (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
90. Eşegine bakmaz da akşamdan oduna gider (Yurtbaşı, 2012, s. 470).
91. Eşegini evvel sağlam kazığa bağla, sonra Allah’a ısmarla (Yurtbaşı, 2012, s. 470).
92. Eşegini dövmeyen palanını döver (Yurtbaşı, 2012, s. 611).

93. Eşegini övmeyen/övmedik çerçi olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 331).
94. Eşek altın yular taksa yine merkep yine merkep. (Yurtbaşı, 2012, s. 701).
95. Eşek at olmaz, ciğer et olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 590).
96. Eşek atın ne yoldaşı yoksul beyin ne kardeşi (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
97. Eşek başısız bostan olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 388).
98. Eşek bulundukta harabe bulunmaz, harabe bulundukta eşek bulunmaz.
99. Eşek büyüdü semeri küçüldü (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
100. Eşek çamura bir kere batar (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
101. Eşek çamura çökerse sahibinden gayretlisi olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
102. Eşek çamura düşende çamura tekme vuran çok olur (Yurtbaşı, 2012, s. 221).
103. Eşek dağda ölür, zararı eve gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 595).
104. Eşek der ki: “Başım sağ olursa, denizden bile su içerim” (Yurtbaşı, 2012, s. 423).
105. Eşek eşeği ödünç kaşır (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
106. Eşek hoşaftan ne anlar (Yurtbaşı, 2012, s. 612)?
107. Eşek küçüktür amma dokuz deveyi yeder (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
108. Eşek küle, bülbül güle âşıktır (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
109. Eşek pazarında at izi aramaz (Yurtbaşı, 2012, s. 388-389).
110. Eşek salakla yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
111. Eşek semeriyle/yularıyla satılır (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
112. Eşek ya oduna işler ya suya (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
113. Eşekten doğma/olma, katır ne hal/gönül bilir ne hatır (Yurtbaşı, 2012, s. 248).
114. Eşekten düşer de “dah dah”ı bırakmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 333).
115. Eşekten düşmek, attan düşmeye benzemez (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
116. Gurtbette yalan söylemek, hamamda türkü çağırarak, eşek üstünde tabanca atmak, üçü bir tutar.
117. Hacı mı oldun varmakla Mekke’ye eşek derviş mi oldu taş çekmekle tekkeye (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
118. Hamamda dirgen yiyen sığa yılına kadar acısını unutmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
119. Her zaman eşek ölmez, on köfte on paraya olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
120. Hıyar akçesiyle alınan eşegin ölümü sudan olur (Yurtbaşı, 2012, s. 611).

121. İslanmış eşek yağmurdan korkmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
122. İnat eşeğe yakışır (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
123. İnersin gönül inersin; attan, iner eşeğe binersin, onu bulamazsan yaya gidersin (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
124. Kara eşekten katır olmaz, elekçiden hatun olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 361).
125. Katır anasını tanımaz (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
126. Katır çiftesinden sakınmalı (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
127. Katıra “Baban kimdir” demişler, “At dayımdır” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
128. Katıra “Cilve yap” demişler çifte atmış (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
129. Kervan ters dönerse topal eşek baş olur (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
130. Konur eşek çayırını almaz (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
131. Köpek kapar, katır teper (Yurtbaşı, 2012, s. 42).
132. Kurt katırın pahalı olduğunu bilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
133. Kurt ne bilir katır pahalıdır (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
134. Mazlum eşeğe herkes biner (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
135. Misafirin eşeği yakıp gider döşeği (Yurtbaşı, 2012, s. 373).
136. Ölmüş devenin derisi eşeğe yükür (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
137. Ölmüş eşek/koyun kurttan korkmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
138. Sahibinin adıyla kör eşek satılır (Yurtbaşı, 2012, s. 512).
139. Sahipsiz eşeği kim olsa döver (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
140. Sanki hacı emminin eşeğe bindi, ayakları yerde sürünüyor.
141. Sıpa büyüye büyüye eşek olur (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
142. Sıpalı eşek, deste dağıtır (Yurtbaşı, 2012, s. 391).
143. Sözüün tamamını eşeğe derler (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
144. Şehirde eşek bile makamla anırır (Yurtbaşı, 2012, s. 681).
145. Topal eşekle kervana karışılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 195).
146. Türkmen işler Tat yer, eşek işler at yer (Yurtbaşı, 2012, s. 361).
147. Uyuz eşeğe gümüş kaşağı yakışmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 509).
148. Üç kuruşluk eşeğin beş paralık sıpası olur (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
149. Yaş, eşek pazarında sorulur (Yurtbaşı, 2012, s. 525).
150. Yaşlanmış eşekte yılanmış akıl olur (Yurtbaşı, 2012, s. 612).
151. Yorgun eşeğin/öksüzün çüş/ıslık canına minnet (Yurtbaşı, 2012, s. 611).
152. Yük altında eşek kalır (Yurtbaşı, 2012, s. 612).

153. Yük altında/Yüklü eşek anırmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 612).

154. Zengin deveye binmiş “Kadem ola” demişler; fukara eşeğe binmiş “Nereden buldun?” demişler (Yurtbaşı, 2012, s. 611).

2. 1. 3. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Eşek ve Türleri

1. Acımış eşek attan yüğrük olur (Türkgözü, Posof -Kr.) (BAAD, 2016, s. 26).
2. Adam bildim eşeği, yahşi sardım döşeği (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 26).
3. Adam eşeğinden, karı döşeğinden belli olur (-Dz.) (BAAD, 2016, s. 28).
4. Adana’dan gelen eşek gün anırır (Hekimhan -Ml.) (BAAD, 2016, s. 29).
5. Akli başında olan eşeğini dağdan taştan indirir (Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 34).
6. Alçacık eşek binmeye kolaydır, yünlüce koyun yolmaya kolaydır (İşmirdağı-Af.) (BAAD, 2016, s. 36).
7. Alçacık eşek semeri gevşek (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 36).
8. Alçacık eşeğin tımarı kolaydır (Senirkent -Isp.) (BAAD, 2016, s. 36).
9. Alçacık eşek binmeye kolaydır, yünlüce koyun yolmaya kolaydır (İşmirdağ-Af.) (BAAD, 2016, s. 36).
10. Alçacık eşek her gün sapa (Pınarhisar -Krk.) (BAAD, 2016, s. 36).
11. Allah’ın işiyle eşeğin yaşı bilinmez (Mudurnu -Ba.) (BAAD, 2016, s. 37).
12. Aptal eşeğe kim olsa biner (-Isp. Kuyucak -Ay. Karapınar -Kn.) (BAAD, 2016, s. 42).
13. At ile eşek tepişince arada sahibi ezilir (Akbulut, İspir -Ezm.) (BAAD, 2016, s. 48).
14. At ile eşek yarışmaz (Çelenköy, Erfelek -Sn.) (BAAD, 2016, s. 48).
15. At meydanında eşek zırlamaz (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 49).
16. At murat, katır devlet, eşek kısmet, deve gurbettir (Şebinkarahisar, -Gr. -Vn.) (BAAD, 2016, s. 49).
17. Atın aksağı eşekten yüğrük olur (Yavuz, Şavşat -Ank.) (BAAD, 2016, s. 48).
18. Atın kazancı eşek için (Çanlı, Ayaş -Ank.) (BAAD, 2016, s. 48).
19. Atın yerine eşek bağlanmaz (Çayköy, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 49).
20. Atla eşeği ayıran semerdir (Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 49).

21. Atan eşek ise de palanını üstüne atma (-Sm.) (BAAD, 2016, 47).
22. Attan düşen ölmemiş eşekten düşen ölmüş (Gündüz, Yeşilyurt -Ml. Serkezgüvezi, Fatsa -Or. Çayköyü, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 49).
23. Atasız uşak (evlat), yularsız eşek gibidir (-Isp. Beyşehir -Kn. -Gündüzbey Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 47).
24. Attan inen eşeğe biner. (Büyük Zaim, Yavuz -Kr.) (BAAD, 2016, s. 94).
25. Attan iner eşeğe binersin onu da bulamazsan yayan gidersin. (Yenice, Tarsus-İç.) (BAAD, 2016, s. 49).
26. Avradın malı eşeğin nalı (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 51).
27. Bir insan eşek olunca semer vuran çok olur (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 64).
28. Çingene eşeği önden gider (Eğridir-Isp.) (BAAD, 2016, s. 78).
29. Çocuklu avrat sıpalı eşek ile yola gidilmez (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 79).
30. Çok beslenen eşekler atlarla tepişir (-İz.) (BAAD, 2016, s. 80).
31. Dağda eşek ölür, zararı eve olur (Şebinkarahisar -Gr.) (BAAD, 2016, s. 83).
32. Dah demeden yürüyen eşek, tut demeden tutan uşak gibi yok (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 85).
33. El elin eşeğini türkü çağırarak arar (-Kn.) (BAAD, 2016, s. 106).
34. Dokuz köyü bir eşeğe korlar. (Böğürtlen, Sivirihisar -Es.) (BAAD, 2016, s. 94).
35. Dürtmeyince eşek gitmez. (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 99).
36. Düşün be adam düşün, eşek mi alınır kısım (Sultandağı -Af.) (BAAD, 2016, s. 100).
37. El elin eşeğin yırlayı yırlayı arar (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 106).
38. El içinde eşek kuyruğu kesme, kimi uzun kimi kısa der (-Uş.) (BAAD, 2016, s. 106).
39. Elenmiş undan eşek başı çıkar (Manyas-Ba.) (BAAD, 2016, s. 106).
40. Elin adamı eşeği makamıyla anırtır (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 107).
41. Emanet eşeğinin haltonu gevşek olur. (Canıllı, Ayaş -Ank.) (BAAD, 2016, s. 110).

42. Erkek eŖeğin anırmazı olmaz (Silifke –İç. Yakabozkırı -Af. Bahçe -Ada.) (BAAD, 2016, s. 112).
43. Erkek eŖek sıpa taşımaz (Kıbrıs) (BAAD, 2016, s. 112).
44. Erzincan`da eŖek işi sorulmaz (Derekuşulu, Görele -Gr.) (BAAD, 2016, s. 113).
45. EŖeğe “cilve et” demişler, zart zart osurmuş (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 113).
46. EŖeğe “Kaç gün yol yürürsün? ” demişler; “Kıyık bilir demiş.” (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 113).
47. EŖeğe “Sıpan oldu” demişler “Sırtımdan yükümü alacak değil önümden yemimi alacak” demiş (Senirkent -Isp.) (BAAD, 2016, s. 114).
48. EŖeğe binmek bir ayıp, düşmek iki ayıp (Alican, Iğdır -Kr.) (BAAD, 2016, s. 114).
49. EŖeğe dediler: “Koduğun oldu”, dedi “Yüküm arttı.” (-Ba.) (BAAD, 2016, s. 114).
50. EŖeğe eğer vurulmaz (Çayköy, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 114).
51. EŖeğe gücü yetmeyen kürkünü çalar (-Hat.) (BAAD, 2016, s. 114).
52. EŖeğe palanı yük olmaz (Beyceli, Fatsa -Or.) (BAAD, 2016, s. 114).
53. EŖeğe rakı içirmişler çulunu bahşış vermiş (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 114)
54. EŖeğe söz, kokmuşa tuz hayretmez (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 114).
55. EŖeği anırtan taşağıdır (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 114).
56. EŖeği binmesi bir ayıp inmesi iki ayıp (Yukarı bozkuyu Kadirli, -Ada. Gercüş-Md.) (BAAD, 2016, s. 114).
57. EŖeği dövsen at olur mu? (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 114).
58. EŖeği dürten çiftesine katlanır (Emirdağ –Af.) (BAAD, 2016, s. 114).
59. EŖeği dürten yeline katlanır (İŖskece, Yunanistan.) (BAAD, 2016, s. 114).
60. EŖeği satan belaya çatar (Çayköy, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 115).
61. EŖeği satarlar ki çaşa çuyundan kurtulular (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 115).
62. EŖeği taşıyan koduğunu da götürür (Eldirek, Fethiye -Mğ.) (BAAD, 2016, s. 115).
63. EŖeği tavlaya çekmişler at oldum sanmış, Ŗalgamı yemeye koymuşlar et oldum sanmış (-Ağın -El. Suşehri, Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 115).
64. EŖeğin bozunu alma, hırsızın kızını alma (Fandas -Isp.) (BAAD, 2016, s. 114).

65. Eşegin büyüğü ahırda (damda durur) (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml. -Sm.) (BAAD, 2016, s. 114).
66. Eşegin gönlüne kalsa bir bağ bahdenizi götürmez (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 114).
67. Eşegin işlediği at içindir (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 114).
68. Eşegin kazancı ot içindir. (Canava, Divriği -Sv. Davul Kuyu Hekiman -Ml.) (BAAD, 2016, s. 114).
69. Eşegin kötü ise sat, avradın kötü ise gıydır (-Mğ.) (BAAD, 2016, s. 114).
70. Eşegin kuyruğunu kesmekle küheylan olmaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 114).
71. Eşegin sırtına bir yük tüfek yüklemişler de eşeği gene kurt yemiş. (Beyceli, Fatsa -Or.) (BAAD, 2016, s. 114).
72. Eşegin silkinmesi deveye yük olur (Taşova -Ama.) (BAAD, 2016, s. 114).
73. Eşegin yemediği ot ya başını ağrıtır ya dişini (Bahçe -Ada.) (BAAD, 2016, s. 114).
74. Eşegin yattığı küllüktür, insanın azdığı elliktir (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 114).
75. Eşegin yemediği ot başını şişirir (gecaltır) (Sürmene -Tr. -Bt.) (BAAD, 2016, s. 114).
76. Eşegin yorulursa kervana kat, atın yorulursa torba bak, katırın yorulursa durma sat (-Nğ.) (BAAD, 2016, 114).
77. Eşegin yuları ne seplersin uzanır ne çekersin kısılır (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 114).
78. Eşeginden alamayan halatından alır (Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 114).
79. Eşegini övmedik (övmedik) çerçi olmaz (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 114).
80. Eşegini sağlam bağla komşunu hırsız çıkarır (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 114).
81. Eşek, altın külah giyse gene eşektir (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 115).
82. Eşek anırtmaz, çerçi çağırtmaz (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, 115).
83. Eşek at ile yarışmış, kuyruğu kulağı karışmış (Kandıra -Kc.) (BAAD, 2016, s. 115)
84. Eşek başka düşünür, eşekçi başka düşünür (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 115).

85. Eşek çamura bir defa çöker (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 115).
86. Eşek çamura düştüğünde tekme atan çok olur (-Ezm.) (BAAD, 2016, s. 115).
87. Eşek dağda ölür, zararı eve gelir (-Or. Aksaray -Mğ.) (BAAD, 2016, s. 115).
88. Eşek durursa sürüye kat, katır durursa başına arpa tak, beygir durunca dereye bak. (-Brd.) (BAAD, 2016, s. 115).
89. Eşek eşeğin gerdanını yalar (Güney, İkizdere -Rz.) (BAAD, 2016, s. 114).
90. Eşek gibi kazan at gibi ye (Acıpayam -Dz.) (BAAD, 2016, s. 115).
91. Eşek gider Mekke'ye şalgam girer okkaya (Suşehri -Sv.) (BAAD, 2016, s. 115).
92. Eşek gidince semeri de gider (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 115).
93. Eşek ile çıkma yola, başına gelir bela (Salavat, Hasandere, Erfelek -Sn.) (BAAD, 2016, s. 115).
94. Eşek, Kâbe'ye gitmekle hacı olmaz (Derekuşculu, Görele -Gr.) (BAAD, 2016, s. 115).
95. Eşek kurban olmaz ama bedeli/ pahası olur (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 115).
96. Eşek ne bilir yonca yemesini (Karakoçan -El.) (BAAD, 2016, s. 115).
97. Eşek öldü, sığa büyüdü (-Kn.) (BAAD, 2016, s. 115).
98. Eşek öldü, ortaklık ayrıldı (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 115).
99. Eşek ölür semeri, insan ölür eseri kalır (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml. -Ar.) (BAAD, 2016, s. 115).
100. Katır dağda yıkılır, arı sahibine dokunur (-Ar.) (BAAD, 2016, s. 115).
101. Katır ziyan yapar, eşeklerin kulakları kesilir (-Hak.) (BAAD, 2016, s. 115).
102. Kırk kuruştan aşağı katır sıpası mı olur? (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 164).
103. Martı martlattım, deveyi bartlattım. (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 180).
104. Piç katırın önünde durulmaz. (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 194).

2. 1. 3. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Eşek ve Türleri

Türkiye Türkçesi ile Kosova atasözlerinde eşek kavramı hemen hemen aynıdır. Farklı olarak *Nazli çocuk eşek yuvasına benzer (Pz.)* (Hafız, 1985, s. 50; Hasan, 1997, s. 69) ve *Vurur semere, anlasın eşek (Gos.)* (Hasan, 1997, s. 83) kullanımlarıyla atasözlerinde yer verilmiştir.

1. Ajami nalbant fukara eşiinden alışır (Koc.) (Hasan, 1997, s. 27).
2. Aşıklıklen sevişen eşekliklen ayrılır (Pz.) (Hafız, 1985: 42; Hasan, 1997, s. 30).
3. Attan düşene yorgan düşek eşekten düşene kazma kürek (Mam.) (Hasan, 1997, s. 31).
4. Bağışlanan eşegin nalına bakılmaz (Gos.) (Hasan, 1997, s. 32).
5. Bekle eşegim yeşil çimen bitişsin (Gos.) (Hasan, 1997, s. 33).
6. Cebermiş eşek kurttan korkmas (Priş.) (Hafız, 1985, s. 42; Hasan, 1997, s. 33).
7. Eşe ealtın semer konsa, eşek gene eşektir (Koç.) (Hasan, 1997, s. 48; Hasan, 1997, s. 49).
8. Eşeen canı yanınca attan evvel gitmiş (Kon.) (Hasan, 1997, s. 48; Hasan, 1997, s. 49).
9. Eşege binen osuruguna katlanır (Koç.) (Hasan, 1997, s. 49; Hasan, 1997, s. 43).
10. Eşege binmeden ayaklarını sallama (Pz.) (Hafız, 1985, s. 47; Hasan, 1997, s. 43).
11. Eşegi düğüne çağırılmışlar; Ya odun eksik ya su, demiş (Mam.) (Hafız, 1985, s. 47; Hasan, 1997, s. 49).
12. Eşege binmeden hop dema (Gos.) (Hasan, 1997, s. 49).
13. Eşegi düğüne çağırılmışlar “Ya odun ya su eksik demiş” (Üs.) (Hasan, 1997, s. 49).
14. Eşegi düğüne iş için çağırırlar (İş) (Hasan, 1997, s. 49).
15. Eşek hoşaftan ne anlar (Priş.) (Hafız, 1985, 47; Hasan, 1997, s. 49).
16. Eşekten düşen bir daha ata binmes (Pz.) (Hasan, 1997, s. 49).
17. Eşekten düşen çapa kürek, bigirden düşen kaba döşek (Kan.) (Hasan, 1997, s. 49).
18. Eşekten düşen da dinlenir (Koç .) (Hasan, 1997, s. 49).

19. Eşekten düşen beycire binmes (Pz.) (Hafız, 1985, s. 47; Hasan, 1997, s. 49).
20. Eşekten evvel aura girme (Kon.) (Hasan, 1997, s. 49).
21. Gebırık eşek kurttan korkmas (Gos.) (Hasan, 1997, s. 51).
22. İsla adam eşeginden, isla kati düşeginden belli olur (Mam.) (Hasan, 1997, s. 60).
23. Katıra: Baban çim? sormışlar, “Dayım attır” demiş (Priş.) (Hafız, 1985, s. 47; Hasan, 1997, s. 43).
24. Acami katır yükü kapı içinde endırır (Koc.) (Hasan, 1997, s. 25).
25. Kız eşege vur semere (Mam.) (Hasan, 1997, s. 64).
26. Kör memlekette topal eşek ta attır. (İş.) (Hasan, 1997, s. 66).
27. Nazlı çocuk eşek yuvasına benzer (Pz.) (Hafız, 1985, s. 50; Hasan, 1997, s. 69).
28. Ortak eşek, yok eşek (Koc.) (Hasan, 1997, s. 72).
29. Ölme eşegim, yeşil çimen bitince (Koç.) (Hasan, 1997, s. 73)
30. Ölmüş eşek kurttan korkmaz (Pz.) (Hasan, 1997, s. 73).
31. Ölmüş eşin kokusunu bir ay sonra çıkarma (Pz.) (Hasan, 1997, s. 73).
32. Vurur semere, anlasın eşek (Gos.) (Hasan, 1997, s. 83).

2. 1. 4. İnek ve Türleri

Türklerde inek iyilik ve üreme sembolü olarak kullanılmıştır. Atasözlerinde inek, buzağı, dana, sığır olumlu anlamlarda kullanılmıştır. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan Türkler için inek, etinden, sütünden yararlanılan verimli bir hayvan olarak görülmüştür.

“Boğa, erken devir Türklerinde savaş ilahı ve kudret timsali olduğundan hükümdarlık simgesi sayılırdı. *Orhun Abideleri, Tonyukuk Yazıtı*’nda hükümdarın yağlı semiz bir boğa ile karşılaştırılması bu konuyu desteklemektedir. *Dede Korkut* kitabında *Boğaç Han* hikâyesinde boğa güç, kuvvet ve yiğitlik simgesi yanında ad olarak da kullanılmıştır” (Özkartal, 2012, s.69).

Atasözlerinde boğa, hem olumlu hem olumsuz yapıda kullanılmıştır. Boğanın olumlu yanı fiziksel olarak güçlü olması, olumsuz yanları ise öfkeli, kontrol edilmesi güç insanları çağrıştıracak şekilde kullanılmasıdır.

Türkler, tarih boyunca tarım ve hayvancılıkla uğraşmalarının bir sonucu olarak öküze önem vermişlerdir. Atasözlerinde de bunu açıkça görmekteyiz. İncelenen atasözlerinde öküz çoğunlukla olumlu manada kullanılmıştır. Olumlu

olarak insanlara hizmet eden, sorumluluk sahibi, faydalı bir hayvan olarak görülür. Olumsuz olarak ise sakarlık, dik başlılık gibi özellikleri ön plana çıkmaktadır.

2. 1. 4. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde İnek ve Türleri

1. Ağanın gözü öküzü/ineği semiz eder (Yurtbaşı, 2012, s. 631).
2. Anası ne ki danası ne olsun (Yurtbaşı, 2012, s. 596).
3. Anasına bak, danasını al(Yurtbaşı, 2012, s. 596).
4. Ben ağa, sen ağa, bu ineği kim sağa (Yurtbaşı, 2012, s. 631).
5. Besledik büyüttük danayı, tanımaz oldu anayı (Yurtbaşı, 2012, s. 596).
6. Bir dana bir hergelenin rahatını bozar (Yurtbaşı, 2012, s. 111).
7. Erkek öküz altında buzağı arar (Yurtbaşı, 2012, s. 363).
8. Fakirin ekmeği çavdar, ineği keçidir (Yurtbaşı, 2012, s. 631).
9. Gizli boğaya gelen aşikarbuzağılar (Yurtbaşı, 2012, s. 586).
10. Her öküz kendi eşiyile/çiftiyile koşulur (Yurtbaşı, 2012, s. 99).
11. Hırsız evden olunca dana bacadan çıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 596).
12. İki öküze bir saman verecek hali yok (Yurtbaşı, 2012, s. 266).
13. İneğin sarısı, toprağın karası (Yurtbaşı, 2012, s. 631).
14. İnek ayağı, buzağı öldürmez (Yurtbaşı, 2012, s. 51).
15. İnek gibi süt vermeyen, öküz gibi kutan sürer (Yurtbaşı, 2012, s. 631).
16. İnek danasını, oğlan anasını bulur (Yurtbaşı, 2012, s. 51).
17. İyi inekten süt umarlar (Yurtbaşı, 2012, s. 631).
18. İyi öküz dönümünü bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 104).
19. Kışın koca öküze bakmazsan, yazın derisini yüzersin (Yurtbaşı, 2012, s. 465).
20. Koca öküzün kıblesi belli olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
21. Koca öküz ölmeyince yeri belli olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 410).
22. Komşun iki inekli ise, kendin bir inekli ol (Yurtbaşı, 2012, s. 631).
23. Meleşen inek, süt vermez (Yurtbaşı, 2012, s. 631).
24. Ortaklık öküzden, başlı başına buzağı yeğdir (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
25. Öküz altında buzağı arama (Yurtbaşı, 2012, s. 363).
26. Öküz ayağı olacağına buzağı başı olmak yeğdir(Yurtbaşı, 2012, s. 535).
27. Öküz boğazlı olur (Yurtbaşı, 2012, s. 532).
28. Öküz cırıldamadan araba cırıldar (Yurtbaşı, 2012, s. 361).

29. Öküz ektiğini yer, çiftçi kaldırdığını(Yurtbaşı, 2012, s. 468).
30. Öküz yemi bitince/yeğince çifte gideceğini bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 104).
31. Öküz ölür gönü kalır, yiğit ölür ünü kalır (Yurtbaşı, 2012, s. 512).
32. Öküze boynuzu yük olmaz / ağır gelmez (Yurtbaşı, 2012, s. 702).
33. Öküzü olmayan akşamdan koşar(Yurtbaşı, 2012, s. 475).
34. Öküzün nesi olur? Memesiz de büyür(Yurtbaşı, 2012, s. 659).
35. Öküzün töngeli göğnülmez (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
36. Öküzün yatağına dana bağlama (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
37. Öküzün yemini yer de dananın yerine yatıverir (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
38. Sağılır ineğin buzağısı kesilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
39. Saksagan bile dananın başına hayrına bitlemez (Yurtbaşı, 2012, s. 596).
40. Sığır güden başka, hakkının devşiren başka (Yurtbaşı, 2012, s. 361).
41. Süseğen ineğe, Tanrı boynuz vermez (Yurtbaşı, 2012, s. 556).
42. Süte katılan sular ineği götürür (Yurtbaşı, 2012, s. 452).
43. Sütsüz inek/koyun, meleğen olur (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
44. Tuzsuz danadan çarık olmaz(Yurtbaşı, 2012, s. 391).
45. Yağmur yağarsa ineği sat, öküz al, yağmur yağmazsa öküzü sat, deve al (Yurtbaşı, 2012, s. 631).
46. Yalnız öküz çifte/boyunduruğa koşulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 693).
47. Yaza çıkardık danayı, beğenmez oldu anayı (Yurtbaşı, 2012, s. 596).
48. Zemheride yoğurt isteyen, cebinde inek taşır(Yurtbaşı, 2012, s. 631).

2. 1. 4. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde İnek ve Türleri

1. Acemi öküzü yedeğe alırlar (Bögürtlen, Sivrihisar, -Es.) (BAAD, 2016, s. 25).
2. Acemi tosun ineği başından biner (Maçka -Tr.) (BAAD, 2016, s. 36).
3. Ahırdan çıkan (yetişen) öküze tosun derler (Maçka -Tr.) (BAAD, 2016, s. 33).
4. Anasına göre danası olur (Şad, Tirebolu -Gr. Ahlat, Yusufeli -Ar. Merzifon -Ama. İslambeyliği, Pınarhisar -Krk.) (BAAD, 2016, s. 41).
5. Aprilin onunda ya on horum ot, ya öküzün götünü kurut (Yastura, Mesudiye-Or.) (BAAD, 2016, s. 42).
6. Attan kalanı öküze dökerler (Silifke -İç. -Kn.) (BAAD, 2016, s. 49).
7. Bak anasını al danasını (Bala-Ank.) (BAAD, 2016, s. 57).

8. Baktın martın dokuzu sal çayıra koca öküzü (-Tk.) (BAAD, 2016, s. 57).
9. Bir alaca dananın şerri yedi köye dokunur (-Ar.) (BAAD, 2016, s. 63).
10. Bir dana bir ahır (nahır) bekler. (pisler, bozar) (Gündüzbey, Yeşilyurt - Ml. Suşehri -Sv. -Vn. Karakocan -El.) (BAAD, 2016, s. 63).
11. Bir ötürekli dana bir sürüyü bok eder (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 67).
12. Boynuz öküze yük olmaz (Yaka, Dazkırı -Af.) (BAAD, 2016, s. 69).
13. Boynuz öküze, semer eşeğe yük olmaz (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 69).
14. Boynuzu gözüne batmayan danayla vuruş (Küçükisa, Zile, -To.) (BAAD, 2016, s. 69).
15. Boyunduruğu görünce öküz canlanır (-İst.) (BAAD, 2016, s. 69).
16. Boyunduruğu koca öküz çeker (Mahmudiye -Af.) (BAAD, 2016, s. 69).
17. Büyük öküz ölmeden yeri belli olmaz (Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 71).
18. Cehennemde bin öküz bir kuruşa cehennemde bin öküz bin kuruşa (-Tn.) (BAAD, 2016, s. 74).
19. Çabalayan öküz çifte çok gider (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 75).
20. Çatılı öküzün arasına girilmez (girme) (-Ada. Fethiye -Mğ.) (BAAD, 2016, s. 76).
21. Dağda öküz, düğünde kız seçilmez (Yavuz, Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 83).
22. Dana boku siva tutmaz (Soğucak, Erfelek -Sn.) (BAAD, 2016, s. 84).
23. Dana biçikten artar, para buçuktan artar (Çayköyü, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 84).
24. Dana ne kadar büyürse gene anasını emer (Emirdağ -Af) (BAAD, 2016, s. 85).
25. Dananın oynaması kazıktan (Sivrihisar -Es.) (BAAD, 2016, s. 85).
26. Dananın yekinmesinden kelenin kerkenmesi daha iyi (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 85).
27. Durgun öküzün ıslık canına minnet (Şihlar, Alanya -Ant.) (BAAD, 2016, s. 97).
28. Düğen öküzünün ağzı tutulmaz (Merzifon -Ama.) (BAAD, 2016, s. 98).
29. Düşen öküze bıçak çeken çok olur (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 98).
30. Dek duran danayı canavar yemez (Fethiye -Mğ.) (BAAD, 2016, s. 86).

31. Ek tohumun arısını bitmezse bitmesin, koş öküzün irisini çekmezse çekmesin (Paçacıoğlu -Uş.) (BAAD, 2016, s. 103).
32. Elin ineği işettir, avradı boşatır (Taraşçı, Seydişehir -Kn.) (BAAD, 2016, s. 108).
33. Ev danası ev danasından korkmaz (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 117).
34. Ev danası öküz olmaz (Yavuzköy, Şavsat -Ar. Taşova -Ama. Bünyan-Ky. Gürünsu, Selim, Sarıkamış -Kr.) (BAAD, 2016, s. 117).
35. Evdeki buzağı öküz (inek) olmaz (Silifke İç. -Sm. -Krş.) (BAAD, 2016, s. 117).
36. İneğin öküz başlısı (makbul) tarlanın ufak taşlısı (makbul) (Bala -Ank.) (BAAD, 2016, s. 145).
37. İnek ağzından sağılır (Of. -Tr.) (BAAD, 2016, s. 145).
38. İnek danasını, oğlan anasını bulur. (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 145).
39. İnek gizliden çiftleşir, açıktan doğurur (Canık, Mazgirt -Tr.) (BAAD, 2016, s. 145).
40. İnek öldü hap kesildi, dana öldü hep kesildi (Bayburt, Çıldır, Sarıkamış -Kr.) (BAAD, 2016, s. 145).
41. Kadının uzun saçlısı, ineğin öküz başlısı (Ağın -El.) (BAAD, 2016, s. 154).
42. Kör ineğin kör buzağısı olmaz ya, deli ineğin deli buzağısı olur. (Yukarı Bozkuyu, Kadirli -Ada.) (BAAD, 2016, s. 172).
43. Köy danasından öküz olmaz (Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 173).
44. Köylünün ineği var yağı gelir, tarlası var buğdayı gelir (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 174).
45. Misafir ev sahibinin danasıdır (Yaka, Dazkırı -Af.) (BAAD, 2016, s. 181).
46. Olacak dana kom önünde belli olur. (Ağın -El.) (BAAD, 2016, s. 186).
47. Ortak inekten, başına buzağı iyidir (Kelekçi, Acıpayam -Dz.) (BAAD, 2016, s. 187).
48. Ortaklık danadan, yalnız buzağı iyi (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 187).
49. Öküzün büyük olsun da çift çekmezse çekmesin (Turan -Ky.) (BAAD, 2016, s. 190).
50. Öküz danaya demişki: “Ye ki süte gidesin” o da demiş ki “Süte gidenle gitmeyen belli olur” (Keban -El.) (BAAD, 2016, s. 189).

51. Öküz eşiyile koşulur (Çaldere, Akkuş -Or.) (BAAD, 2016, s. 190).
52. Öküz göpe sıça sıça büyür (Bor -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 190).
53. Öküz olacak dana, varır öküzün yanında yatar (Karahüseyinli -Sm.) (BAAD, 2016, s. 190).
54. Öküz öküzün boynuzunda çamur görmezse korkmaz (Davulkuyu, Hekimhan -Ml. -Gaz.) (BAAD, 2016, s. 190).
55. Öküz ölür çifti kalır, eşek ölür yük kalır (Kıvrasıl, Alanya -Ant.) (BAAD, 2016, s. 190).
56. Öküz ölür gönü kalır, yiğit ölür ünü kalır (Gürün -Sv. -Vn. -Gaz.) (BAAD, 2016, s. 190).
57. Öküz tekini bulmadan çifte yürümez (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 190).
58. Öküzüm yetince çifte gideceğini bilir (-Kn.) (BAAD, 2016, s. 190).
59. Öküzün boynuzu, köpeğin kuyruğu ağır gelmez (Manyas -Ba.) (BAAD, 2016, s. 190).
60. Öküzün büyüğünü döverler (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 190).
61. Öküzün çektiği kayışa sor (Yavuz, Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 190).
62. Öküzün doyduğu haftasına sürer (Şıhlar, Alanya -Ant.) (BAAD, 2016, s. 190).
63. Öküzün töngeli göynümez (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 190).
64. Öküzün yatağına danayı bağlama (Dirmil, Gölhisar -Br.) (BAAD, 2016, s. 190).
65. Öküzün yemini yer, dananın batmasında yatar (-Kn.) (BAAD, 2016, s. 190).
66. Öküzüne ho de, gelenine me de (Dort, Sultandağı -Af.) (BAAD, 2016, s. 190).
67. Sağlam öküze çürük saman kâr etmez (-Ur.) (BAAD, 2016, s. 197).
68. Samanın iyisini marta koy, marta koymazsan koca öküzün derisini (gününü) avluya (çangala) artakoy (Ortaköy, İğneciler, Mudurnu -Bo. Avdan, Çamlıdere -Ank. Çayköy -To.) (BAAD, 2016, s. 198).
69. Samanlığı, danacıklar tüketir (bitiren danadır) (Gürün. -Sv. -Sm.) (BAAD, 2016, s. 198).
70. Samanlıktan gelir dananın yolu (Pazarören, Pınarbaşı -Ky.) (BAAD, 2016, s. 198).

71. Sarı inek meleğen olur, kahpe karı güleğen olur (-Ur.) (BAAD, 2016, s. 199).
72. Sen besle danayı, koyun bulur anayı (Yukarı bozkuyu, Kadirli -Ada.) (BAAD, 2016, s. 199).
73. Sığircının karısı sığır gelince kıvrar (Boğazlıyan -Yz.) (BAAD, 2016, s. 201).
74. Sığirtmacın karnı tok olunca, sığırın karnını tok sanır (Kuyucak -Ay.) (BAAD, 2016, s. 201).
75. Sığirtmaç sığırı, parayla güder; insan insanı ahlakla güder (Kuyucak -Ay.) (BAAD, 2016, s. 201).
76. Süseğen ineğe Tanrı boynuz vermez (Silifke-İç.) (BAAD, 2016, s. 204).
77. Süt veren ineğin memesi kesilmez (Gürün-Sv.) (BAAD, 2016, s. 204).
78. Sütlü inek süsken olur (-Isp.) (BAAD, 2016, s. 204).
79. Tahsildarın iyisi öküzün tekini, kötüsü çiftini sattırır (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 190, 207).
80. Tek öküz çifte yürümez (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 210).
81. Uzaktan alma düveyi, çeker gider boğayı (Silifke - İç.) (BAAD, 2016, s. 210).
82. Yağlı öküz taşları, kayaları sürer (Tarsus -İç.) (BAAD, 2016, s. 219).
83. Yat öküze dökecek samanım yok (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 222).
84. Yatan öküze saman olmaz (gem yok) (Salman, Akkuş -Or.) (BAAD, 2016, s. 222).
85. Yazın harmana sıçan öküzün, kışın hatılda ağzına gelir (Senirkent -Isp.) (BAAD, 2016, s. 223).
86. Zayıf (hasta) öküzün kiblesi aranmaz (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 229).

2. 1. 4. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde İnek ve Türleri

Kosova Türkçesinde inek ve türlerinin kullanımı Türkiye Türkçesi ile benzer yapıdadır. Farklı bir kullanıma rastlanmamıştır.

1. Anasına bak danasını (kızını) al (M.) (Hasan, 1997, s. 29).
2. Bak anasını, al danasını (Gos.) (Hasan, 1997, s. 32).
3. Nası anası öyle danası (Gos.) (Hasan, 1997, s. 69).

2. 1. 5. Kaz

Hem evcil hem de yabani türleri bulunan bir hayvan türü olan kaz, atasözlerinde çoğunlukla büyük çıkarları uğruna küçük armağanları esirgemeyen insanları anlatmak, her duruma göre sözü değiştiren, işine geldiği gibi davranan, her zaman şartları ve durumları denk insanların uyumunu anlatmak vb. durumlara dikkat çekmek amacıyla atasözlerinde kullanılmıştır. Kosova ağzında kaz ile kurulmuş atasözüne rastlanmamıştır.

2. 1. 5. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kaz

1. Aferin tüfek sen mi vurdun bu kazları (Yurtbaşı, 2012, s. 444).
2. Beş paraya bir kaz al da sen de lakırdıya karış (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
3. Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
4. Fukaranın tavuğu komşuya kaz, karısı kız görünür (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
5. Elin tavuğu ele kaz, findığı koz görünür (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
6. Karga kaza özenip ayağını bertti (Yurtbaşı, 2012, s. 332).
7. Kaz değilsin, ördek değilsin, paçana kadar suda ne gezersin (Yurtbaşı, 2012, s. 194).
8. Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
9. Kaz gölgesi kız gölgesi; söğüt gölgesi yiğit gölgesi dut gölgesi; it gölgesi (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
10. Kaz kazla, daz dazla, kel tavuk topal horozla (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
11. Kaz öter saz biterse kaç oradan, keklik öter kekik biterse otur o memlekette (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
12. Kaz uçar, karga konar (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
13. Kaz vurulur kazan doldu, serçe ne olacak (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
14. Komşunun tavuğu komşuya kaz, karısı kız görünür (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
15. Tavuk ada, kaz kes; oyalama tez kes (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
16. Tavuk kaza bakmış da kışını yırtmış (Yurtbaşı, 2012, s. 699).
17. Yalnız kaz ötmez (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
18. Yarın ki kazdan bugünkü tavuk yeğdir (Yurtbaşı, 2012, s. 641).

2. 1. 5. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Kaz

1. Kırk serçeden bir kaz iyi (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 164).

2. Kaz öter, saz biterse kaç o memleketten; keklik öter, kekik biterse kal o memlekette (Mudurnu -Bo. Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 160).
3. Kaz eti, kız götü (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 160).
4. Kazdan tavuk bir yumurta eder; tavuğun götü patlar (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 160).
5. Kazla yarışan tavuğun götü yırtılır (Uluköy, Dinar –Af.) (BAAD, 2016, s. 160).(BAAD, 2016, s. 160).

2. 1. 6. Keçi ve Türleri

Keçi, insanlar tarafından gıda amaçlı olarak yetiştirilen ve sempatik tavırları sebebiyle insanların kendilerine yakın hissettiği bir hayvandır. Bununla birlikte keçi “gücün kuvvetin, kudretin ve hâkimiyetin sembolü olarak geçmişten günümüze Anadolu Türk toplumunun kültürel hafızasında hâlâ yerini korumaktadır. Eski Türklerde keçi *sıgun* sözcüğüyle ifade edilmekteydi. Ayrıca kutlu dağ efsanesinde keçi, sıgun otundan yiyerek ölümsüzlüğü elde ettiği için sonsuzluk simgesidir” (Bayrak, Dalkıran, 2019, s. 11).

Tarım ve hayvancılıkla geçinen milletlerin kültürlerinde hayvanlarla ilgili pek çok gelenek, kültür, inanç sistemleri ve söz varlığı vardır. Tarım ve hayvancılıkla geçinen Türkler için de bu durum sözkonusudur. Keçi, sarp dağlarda ve yamaçlarda dolaşan insanoğlunun ulaşamadığı yerlerde gezen, zor şartlarda bile hayatını idame ettiren bir hayvandır. Bu sebepten koyuna göre yetiştiriciliği daha güçtür. Atasözlerinde keçi daha çok fiziksel özellikleriyle karşımıza çıkar. Bunun yanında oğlak inatçılığı, dik başlılığı temsil eder.

2. 1. 6. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Keçi ve Türleri

1. Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
2. Ağılda oğlak doğsa, ovada otu biter (Yurtbaşı, 2012, s. 663).
3. Ak keçi her vakit püsküllü oğlak doğurmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 663).
4. Ala keçi, her vakit püsküllü oğlak doğurmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
5. Ala keçiyi gören içi dolu yağ sanır (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
6. “Bee” dediğin hep keçi olsa dağ taş sürü kesilirdi (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
7. Bir uyuz keçi bir sürüyü pisler (Yurtbaşı, 2012, s. 689).
8. Çayı geçinceye kadar keçiye “Abdurrahman Çelebi” derler (Yurtbaşı, 2012, s. 642).

9. Eceli gelen keçi/köpek çobanın ekmeğini yer (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
10. Harman dövmek keçinin işi değil (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
11. Her ay dediğin keçi doğurmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
12. Keçi bacağından çarık olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 100).
13. Keçi, çalıdan imam ölüden hoşlanır (Yurtbaşı, 2012, s. 366).
14. Keçi, çalıya çıksa oğlağı da oraya çıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
15. Keçi, çeşmenin başından, pınarın gözünden içer suyunu (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
16. Keçi, geberse de kuyruğunu indirmez (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
17. Keçi ikiz doğurup konuğu geçemez, it sekiz yavru yapıp eli geçmez (Yurtbaşı, 2012, s. 285).
18. Keçi, keçiyken yerini eşerek/düzeltip oturur/yatar (Yurtbaşı, 2012, s. 445).
19. Keçi, kurttan kurtulursa gergedan olur (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
20. Keçi, kuyruk sallamadan teke yanaşmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
21. Keçi, nereye çıkarsa oğlak da oraya çıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 663).
22. Keçi, suyu beyire beyire geçer (Yurtbaşı, 2012, s. 431).
23. Keçi, şarap içmiş, dağa kurt aramaya gitmiş (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
24. Keçinin büzüğü gidişince, çobanın değneğine sürünür (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
25. Keçinin çıktığı yere oğlağı da çıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
26. Keçinin eceli gelince çobanın ağacına/sopasına sürter (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
27. Keçinin kuyruğu her gün açık, koyuna bahane bulur (Yurtbaşı, 2012, s. 333).
28. Keçinin sevmediği ot karşısında biter (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
29. Keçinin uyuzu çeşmenin başından pınarın gözünden içer suyunu (Yurtbaşı, 2012, s. 689).
30. Keçinin yemediği ot baş ağrıtır (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
31. Keçiye can kaygısı kasaba yağ kaygısı (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
32. Koyunun bulunmadığı yerde keçiye “Abdurrahman Çelebi” derler (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
33. Kurt, keçiye dokunmasa Mekke’ye gider (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
34. Martım çıktı derdim çıktı keçilerim yaza çıktı (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
35. Sakal ile olaydı kişi, keçiye danıştırlardı her işi (Yurtbaşı, 2012, s. 642).

36. Sakal keçide de var (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
37. Sakalda fayda olsaydı keçi şeyh olurdu (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
38. Uyuz keçi duvara sürünür (Yurtbaşı, 2012, s. 387).
39. Taşa çıkan keçinin ağaca çıkan oğlağı olur (Yurtbaşı, 2012, s. 663).
40. Uçsa da keçi uçmasa da keçi (Yurtbaşı, 2012, s. 391).

2. 1. 6. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Keçi ve Türleri

1. Akıl olmayınca ne yapsın sakal, keçiyi ağaca çıkarır çakal (Çarşamba - Sm.) (BAAD, 2016, s. 34).
2. Keçinin ölümü gelince çobanın değneğine sürünür (-Nğ. Gündüzbey -Ml.) (BAAD, 2016, s. 161).
3. Keçi keçi bacağından, koyun koyun bacağından asılır (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 161).
4. Keçi keçidir ama yatınca yerini hazırlar (-Hak.) (BAAD, 2016, s. 161).
5. Keçi keçi iken yerini eşerek oturur (Canik, Mazgirt -Tn. Karakoçan -El.) (BAAD, 2016, s. 161).
6. Keçi kurttan kurtulsa gergedan olur (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 161).
7. Keçi kuyruğunu sallarsa teke gümülür (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 161).
8. Keçi suyu beyire beyire geçer (İrişli, By. Sarıkamış -Kr.) (BAAD, 2016, s. 161).
9. Keçi üçten, koyun beşten (Gevişkøy, Tavas -Dz.) (BAAD, 2016, s. 161).
10. Keçi yattığı yeri eşer (Polat, Doğanşehir -Ml.) (BAAD, 2016, s. 161).
11. Keçice keçi yattığı yeri iz eder (Yastura, Mesudiye -Or.) (BAAD, 2016, s. 161).
12. Oltaç oğlak bokundan belli olur (-Gaz.) (BAAD, 2016, 187).
13. Oğlağı ye, oğlunu doyurma (Bor -Nğ.) (BAAD, 2016, 185).
14. Ölen keçi yağlı olur (Eldirek, Fethiye -Mğ.) (BAAD, 2016, s. 190).
15. Paran çoksa keçiyeye ver geçir, arıya ver uçur (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 193).
16. Sürü tersine dönünce uyuz keçi öne düşer (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 204).
17. Topal keçi de kör tekenin yareni (Çamşığı, Divriği -Sv.) (BAAD, 2016, s. 212).

2. 1. 6. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Keçi ve Türleri

Türkiye Türkçesi ile Kosova atasözlerinde keçi ve oğlak kavramı hemen hemen aynı şekilde kullanılmıştır. Farklı bir kullanıma rastlanmamıştır.

1. Kasaba yaa kaygısı, keçiye can korkusu (Val.) (Hasan, 1997, s. 62).
2. Keçi güler koina (Gos.) (Hasan, 1997, s. 62).
3. Keçiy yardan uçuran bir tutam ottur (Mam.) (Hafız, 1985, s. 50; Hasan, 1997, s. 43).

2. 1. 7. Kedi

İster şehirli ve kasabalı isterse köylü olsun, Türkler evlerinde kedi bulundurmaya severler. Buna rağmen kedi, halk arasında nankör olarak görülen bir hayvandır. Köpeği sadık gören Türkler, kediye her nedense temkinli yaklaşırlar. Türkler arasında kediye inanmazlık o kadar geneldir ki *Kediye peynir tulumu emanet edilmez* tarzında bir atasözü vardır “Düz sarı kedi ile tekir iyidir, siyah kedi ise tekin değildir. Gece siyah kediye taş atılırsa, atan mutlaka fenalık görür. Bunlardan da anlaşılıyor ki, halk arasında kedi ile ilgili bazı inançlar yaşamaktadır. Sonuç olarak kedi birçok milletin hayatına karışmış ve her milletten dostları ve düşmanları bulunmuştur” (Aysoy, 1954, s. 40).

Atasözlerinde kedi, çoğunlukla güvenilmez, nankör, sırnaşık, değer bilmez gibi olumsuz anlamlar yüklenmiştir.

2. 1. 7. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kedi

1. Aç kedi yavrusunu yer (Yurtbaşı, 2012, s. 9).
2. Ağzında dili olmayanın kediler başını oyar (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
3. Aslan varken kediye ciğer düşmez (Yurtbaşı, 2012, s. 643).
4. Avcı kediye kurnaz fare (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
5. Caminin mumunu yiyen kedinin gözü kör olur (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
6. Gönül düştü kediye, kedi benzer (düştü) duduya (Yurtbaşı, 2012, s. 171).
7. Her vakit kedi, kaymak yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
8. Hırsız kedinin boynu kalın olur (Yurtbaşı, 2012, s. 449).
9. Hırsız kedi tereğe bir defa çıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 452).
10. Isırgan köpek havlamaz, avcı kedi mırıldanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 252).
11. İt ile çuvala girilmez, kedi ile harara (Yurtbaşı, 2012, s. 642).

12. Kedi, beslemeyen fareleri besler (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
13. Kedi ciğere yetişemezse “Bugün oruçtur” dermiş (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
14. Kedi gibi nankör olma (Yurtbaşı, 2012, s. 376).
15. Kedi gibi nerden atsan dört ayak üstüne düşer (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
16. Kedi gözünü kapar, ekmeğini öyle yer (Yurtbaşı, 2012, s. 452).
17. Kedi kıcına bakar da / kıcını görmüş ‘yaram var’ dermiş/demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
18. Kedi nefesi tık/tık nefes getirir (Yurtbaşı, 2012, s. 441).
19. Kedi, rüyasında kuyruk görürmüş (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
20. Kedi sirke içmez (Yurtbaşı, 2012, s. 385).
21. Kedi tavşan tutmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 385).
22. Kedi uzanamadığı ciğere “Mundar” dermiş (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
23. Kedi yavrusunu miyavlıyarak boğar (Yurtbaşı, 2012, s. 452).
24. Kedi, yavrusunu yerken “Fareye benziyordu” dermiş (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
25. Kedi yavrusunu yiyeceği zaman küle beler de (öyle) yermiş (Yurtbaşı, 2012, s. 452).
26. Kedi, yemediği otu yerse başı ağrır (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
27. Kediler ölünce sıçanlar baş kaldırır (Yurtbaşı, 2012, s. 538).
28. Kedinin arkası yere değmez (Yurtbaşı, 2012, s. 333).
29. Kedinin boynuna ciğer asılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 590).
30. Kedinin dokuz canı vardır (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
31. Kedinin gideceği samanlığa kadar (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
32. Kedinin gözü sıçan deliğindedir (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
33. Kedinin hırsızını köylü tarlasına katarlar (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
34. Kedinin kabahatini önüne koyarlar, öyle döverler (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
35. Kedinin kanadı olsaydı serçenin adı kalmazdı (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
36. Kedinin olmadığı yerde fareler cirit atar (Yurtbaşı, 2012, s. 643).
37. Kedinin seğirteceği samanlığa kadar (Yurtbaşı, 2012, s. 452).
38. Kedinin usluluğu sıçan görünceye kadar (Yurtbaşı, 2012, s. 643).
39. Kedisi farelerle hoş geçinenin bakkalın dükkânından hayır gelmez (Yurtbaşı, 2012, s. 450).
40. Kediye “Pisliğin kimyadır” demişler, üstünü örtmüş (Yurtbaşı, 2012, s. 643).

41. Kediye göre fare kıtlığı mı var (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
42. Kediye kovalaya kovalaya aslan ederler (Yurtbaşı, 2012, s. 543).
43. Kediye koynuna alan boynuna teneke bağlasın (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
44. Kediye sıkıştırırsan üstüne atlar (Yurtbaşı, 2012, s. 643).
45. Kediyle garara/harara girilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
46. Köpeğe hoş, kediye pist denmez (Yurtbaşı, 2012, s. 363-364).
47. Köpek kocayınca kedilerin maskarası olur (Yurtbaşı, 2012, s. 524).
48. Kurnaz kedi pençesini göstermez (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
49. Mescit mumunu yiyen kedi kör olur (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
50. Sıçana rakı içirmişler, kediye meydan okumuş (Yurtbaşı, 2012, s. 544).
51. Süt dökmüş kedi gibi düşünme/düşünüyor (Yurtbaşı, 2012, s. 452).
52. Süt dökmüş kediye döndü (Yurtbaşı, 2012, s. 452).

2. 1. 7. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Kedi

1. Kedi ciğere, insan paraya bakar (İslambeyli, Pınarhisar –Krk.) (BAAD, 2016, s. 161).
2. Kedi oğlu miyavlayarak doğar (Silifke –İç.) (BAAD, 2016, s. 161).
3. Kedi sirke içer mi? (Çanilli, Ayaş –Ank.) (BAAD, 2016, s. 161).
4. Kedi terpiyi yalar da kanlar çıktıkça “Oh” der (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 161).
5. Kedi yavrusunu yiyeceği zaman küle beler de yermiş (Kızılağaç, Bucak - Brd.) (BAAD, 2016, s. 161).
6. Kedinin boğazına ciğer asılmaz (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 161).
7. Kediye pis deme, misafire dokunur (Sorgun, Gündül -Ank.) (BAAD, 2016, s. 161).

2. 1. 7. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Kedi

Türkiye Türkçesi ile Kosova atasözlerinde kedi kavramı hemen hemen aynı yapıdadır. Farklı olarak kediye Kosova ağzında *maçkay* adıyla da yer verildiği görülmektedir: *O ne besler maçkay (kedi) beslemes siçanlari (Gos.)* (Hasan, 1997, s. 71).

1. Kedi olmayan evde siçanlar oro oynar (Üs.) (Hasan, 1997, s. 62).
2. Kedinin kaçması samanlığa kadar (Kum.) (Hasan, 1997, s. 62).
3. Kedinin kanadı olsaydı serçelerin adı olmazdı (Koc.) (Hasan, 1997, s. 62).

4. O ne besler maçkay (kedi) beslemes siçanları (Gos.) (Hasan, 1997, s. 71).

2. 1. 8. Koyun ve Türleri

Türkler, koyun ve sığır sürüleri beslerler. Koyun, Türkler için sadece etinden, sütünden, derisinden ve yününden yararlanılan sıradan bir hayvan değil, inanç sistemlerinde de yeri olan önemli bir varlıktır.

“Sözlü anlatılarda ilk kez Oğuz Kağan Destan’ında karşımıza çıkar. İslâmiyet’le birlikte koyun sakinliği, huzuru, barış ve bolluğu sembolize eder. Bugün Anadolu’nun çeşitli yörelerinde koyun şeklinde mezar taşları vardır. Göktürkler defin merasimlerinde koyun kurban ederler. VII-IX. yüzyıllara ait kurganlarda ağaçtan yapılmış koyun heykelleri bulunmuştur” (Mollaibrahimoğlu, 2008, s. 12).

Türklerin tarih boyunca bazı hayvanları nasıl bir maharetle evcilleştirdiğini bilen ilim adamları, kendilerini hayretten alıkoyamamışlardır “Türklerin, hayvanların dilinden anladığını ve onlarla gayet kolaylıkla anlaşabildiklerini, etinden yününden en iyi şekilde istifade ettiklerini ve bu yönüyle diğer milletlerden birçok üstün vasıflarla ayrıldıklarını ve aynı zamanda bozkır kültürünün de temsilcisi olduklarını tarafsız bir şekilde ifade etmişlerdir” (Sili, 1996, s. 61).

Koyun insanlara pek çok yönden hizmet ettiği için ve Türklerin günlük hayatında ve ekonomik anlamda önemli bir yere sahip olduğu için koyun, sözlü gelenekte yani atasözlerinde oldukça sık kullanılmıştır.

Atasözlerinde koyun, uysallık ve saflık bağlamında kullanılmıştır. Kuzu, masumiyeti ve iyi niyeti, koç ise yiğitliği atasözlerinde mecazî olarak dile getirir.

2. 1. 8. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Koyun ve Türleri

1. Ak koyunun/itin pamuk pazarına zararı vardır (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
2. Ak koyunun, kara koyunu da olur (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
3. Alçacık eşek binmeye kolaydır, yünlüce koyun yolmaya kolaydır (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
4. Allah kırkılmış kuzuya göre yel estirir (Yurtbaşı, 2012, s. 656).
5. Analı kuzu, kınalı kuzu (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
6. Asi kuzuyu kurt yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 109).
7. Az koyun, sahibini batırır (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
8. Bağlı koyun, olduğu yerde otlar (Yurtbaşı, 2012, s. 108).
9. Çanı koyunun ipine takarlar (Yurtbaşı, 2012, s. 388).

10. Çobana vermez kızı, ya koyun götürür ya kuzu (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
11. Çobansız koyunu kurt kapar (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
12. Çok koyunun koç kuzusu olur (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
13. Er kocarsa/kocadıkça koç olur, karı kocarsa/kocadıkça hiç olur (Yurtbaşı, 2012, s. 648).
14. Erkek koyun, kasap dükkânına yakışır (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
15. Gündüz tesbih çevirir gece koyun çevirir (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
16. Her koyun kendi bacağından asılır (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
17. Herkesin akli bir olsa, koyuna çoban bulunmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
18. Geçmişe “Mazi”, yenmişe “Kuzu” derler (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
19. Karaman’ın koyunu, sonra çıkar oyunu (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
20. Kasap koçtan korkmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 648).
21. Kaybolan/Kayıp koyunun kuyruğu büyük olur (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
22. Koç alacak kuzu gider de koyunun yanına yatar (Yurtbaşı, 2012, s. 415).
23. Koç dövüşsüz otlamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
24. Koç olacak kuzuya bıçak atılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 656).
25. Koça, kuyruğu yük olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 445).
26. Koçu kendinin et de ötesini berisini yokla (Yurtbaşı, 2012, s. 648).
27. Korkmuş kişiye koyun başı çift görünür (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
28. Koyun, can derdinde, kasap yağ derdinde (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
29. Koyun güden, kurda kavuşur (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
30. Koyun kuzusuna basmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 51).
31. Koyun oldu elli, adın çıktı belli (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
32. Koyun sürüsü yarılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
33. Koyun sürüsüne kurt dadanmış (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
34. Koyunu çok olanın ağılı da büyük olur (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
35. Koyunu düze getir, el onu bine yetirir (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
36. Koyunu, kurda emanet etme (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
37. Koyunu olmayanın bıçağı keskin olur (Yurtbaşı, 2012, s. 544).
38. Koyunun azı zarar tarlanın çoğu zarar (Yurtbaşı, 2012, s. 467).
39. Koyunun bulunmadığı yerde keçiye “Abdurrahman Çelebi” derler (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
40. Koyunun melediğini kuzu melemez (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
41. Koyunun oldu elli, adın oldu belli (Yurtbaşı, 2012, s. 650).

42. Kurtla koyun, kılıç ile oyun olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 654)
43. Kurda acıyan koyuna zulüm eder (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
44. Kurda, koyun inanılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
45. Kurt ağzından kuzu alınır mı? (Yurtbaşı, 2012, s. 655)
46. Kurt kuzudan “Suyu bulandırdın” diye dava etmiş (Yurtbaşı, 2012, s. 656).
47. Kurt sayılmış koyunları bile kapar (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
48. Kurt sürüye girince tek koyunlunun koyununu alır (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
49. Kurtla koyun, kılıçla oyun olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
50. Kurttan kuzu doğmaz, kerkenezden şahin (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
51. Kurt kuzuyu haber vererek yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 656).
52. Kuzu çoban için değil, belki çoban kuzu içindir (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
53. Kuzu gibi meler, yılan gibi sokar (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
54. Oğlan yedi oyuna gitti, çoban yedi koyuna (gitti) (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
55. Oğlun güder, karın sağarsa koyun olur (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
56. Öküz kuzu toklu/öveç olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 656).
57. Ölmüş eşek/koyun kurttan korkmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
58. Sayılı koyunu kurt kapmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
59. Sen ağa ben ağa bu ineği/ koyunu kim sağa (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
60. Sürü, çobansız olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
61. Sürüden ayrılan kuzuyu/koyunu kurt kapar (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
62. Sütsüz inek/koyun meleğen olur (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
63. Tarlaya saban koyuna çoban (Yurtbaşı, 2012, s. 465).
64. Tek koyundan sürü olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
65. Yabancı koyun, kenara yatar (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
66. Yağmurda düşmanın koyunu satılısın, dostun atı (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
67. Zayi olan koyunun kuyruğu büyük olur (Yurtbaşı, 2012, s. 650).

2. 1. 8. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Koyun ve Türleri

1. Ak kopeğe koyun diye sarılma (Ayaş -Ank.) (BAAD, 2016, s. 34).
2. Alçacık eşek binmeye kolaydır, yünlüce koyun yılmaya kolaydır (Emirdağ-Af.) (BAAD, 2016, s. 36).
3. Er koyunun er kuzusu olur (-El. Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 113).
4. Erkek koyunun eti tilleda yakışır (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 112).

5. Etlar içinde koyun, erkekler içinde kayın, altınlar içinde yıldız, kadınlar içinde baldız (-Isp.) (BAAD, 2016, s. 116).
6. Hayvanlar içinde koyun insanlar içinde kayın (Oğuz, Acıpayam -Dz. Silifke-İç.) (BAAD, 2016, s. 134).
7. Her akıl bir olsa, sığıra (koyuna) çoban bulunmaz (-Brd. -Vn. -Dy.) (BAAD, 2016, s. 134).
8. Her koyun balasını çok ister, kürre koyun götünü çıkartır (Alican, Iğdır -Kr.) (BAAD, 2016, s. 134).
9. Her koyun bir çubukla dövülmez (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 134).
10. İti döve döve koyuna yollarsan koyun gütmmez (Çayköy, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 148).
11. Kara koyun kara bacağından, ak koyun ak bacağından (Sandıklı -Af.) (BAAD, 2016, s. 156).
12. Kasabın koyunu besili kalmaz (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 158).
13. Keçi duvardan (kaştan) atlayan koyuna “Götün göründü” der (Maçka -Tr.) (BAAD, 2016, s. 161).
14. Kız anadan öğrenir sofrı (bohça) düzmeyi (yukarı yazmayı) oğlan babadan öğrenir sohbet (sokak) gezmeyi (koyun yüzmeyi) (-Çkr.-Vn. Çepni, Gemerek -Sv. Germencik -Ay.) (BAAD, 2016, s. 165).
15. Koç, koyun kurban içindir (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 168).
16. Koç koyundan seçgel gerek (-Gz.) (BAAD, 2016, s. 168).
17. Koç kuzuya melemmez (Gülbayır, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 168).
18. Koç olacak kuzu kömünde belli olur (Kilise, Gündüzbey, Yeşilyurt, Zahmettin, Hekimhan -Ml. Ağın, -El. Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 168).
19. Koç olacak kuzu gider de koçun yanında yatar (İlyasköyü -Brd.) (BAAD, 2016, s. 168).
20. Koç olacak kuzuya bıçak sallanmaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 168).
21. Koça kuyruğu yük olmaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 168.).
22. Koçu kendinin et de kuyruğunu öyle yokla (Bor -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 168).
23. Koyun gide gide yayılır (Armutlu, Aksaray -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 170)
24. Koyun kuyruğu ne kadar büyük olsa yine kendini örter (-Tr. -Sm.) (BAAD, 2016, s. 170).

25. Koyun kuzusuna basmaz (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 170).
26. Koyun postuna yakışır (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 170)
27. Koyun sürüsünden, buğday ambarından satılmalı (Kayadibi, Yeşilova – Brd.) (BAAD, 2016, 171).
28. Koyun sürüsüne kurt parasız bekçilik eder (Senirkent -Isp.) (BAAD, 2016, s. 171).
29. Koyuna çoban tarlaya saban (Bor. -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 171).
30. Koyuna kurt gelince köpeğin gezeliyesi gelir (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 171).
31. Koyuna kuyruğu ağır gelmez (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 171).
32. Koyunsuz çoban olmaz (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 171).
33. Koyunu çok olan korkusunu geniş etmeli (Silifke-İç.) (BAAD, 2016, 171).
34. Koyunu güden kurdu görür (kurda kavuşur) (Mudurnu -Bo. Merzifon - Ama.-Vn. -Brd. Kösten -Dz.) (BAAD, 2016, s. 171).
35. Koyunu güdene çoban denmez (Bor. -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 171).
36. Koyunu olmayanın bıçağı keskin olur (Sarıkamış -Kr. -Vn.) (BAAD, 2016, s. 171).
37. Koyunun çıkardığı toz kurdun gözünden kaçmaz (Gündüzbey, Yeşilyurt - Ml.) (BAAD, 2016, s. 171).
38. Koyunun melediğini kuzu melemez (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 171).
39. Koyunun on olsun güden oğlun olsun (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 171).
40. Kurdun gönlüne koysalar, günde bir koyun yermiş (-Ky.) (BAAD, 2016, s. 174).
41. Kurt koyunun bahasını sormaz (bilmez) (Eğridir -Isp. Yerköy -Yz. Kuzköy, Akkuş -Or. Merzifon -Ama.) (BAAD, 2016, s. 175).
42. Kurtla koyun olmaz, ciğerle oyun olmaz (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 175).
43. Oğlan (El) yer oyuna gider, çoban yer koyuna gider (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 185)
44. Sahipsiz koyuna kurt, parasız bekçilik eder (Ladik -Sm.) (BAAD, 2016, s. 197).
45. Sütü koyunu sürüden ayırmazlar (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 204).
46. Tarlada biter ayırık, koçta olur kuyruk (Oğuz, Acıpayam -Dz.) (BAAD, 2016, s. 207).

47. Tarlaya saban, koyuna çoban gerek(Sultandağı -Af.) (BAAD, 2016, s. 208).
48. Emgin kuzu çok uyur (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 110).
49. Er koyunun er kuzusu olur (-El. Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 113).
50. Er kuzuya erilmez (Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 113).
51. Er kuzuya kurt yetişmez (Küre -Ks.) (BAAD, 2016, s. 113).
52. Erken doğan kuzuya kurt ilişmez (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 113).
53. Geçen yılın kuzusu şişektir, selamsız geçen eşektir (Fandasköyü -Isp.) (BAAD, 2016, s. 112).
54. Her kuzu anasına gider (-Hak.) (BAAD, 2016, s. 136).
55. Hocanın ağzı ile gırtlığı arasında bir kuzu sıgar (Acıpayam -Dz.) (BAAD, 2016, s. 139).
56. İyi kuzu, körpe iken belli olur (Malazgirt -Tn.) (BAAD, 2016, s. 151).
57. Koyuver de kuzuyu çevir tokluyu (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 171).
58. Körpe kuzu, evinin tuzu (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 175).
59. Kuzu gördüm, yazı gördüm, ot tepesi gördüm kışı gördüm (Manyas -Ba.) (BAAD, 2016, s. 176).
60. Kuzu gütmesi, kan yutması (Bor -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 176).
61. Kuzunun kendi kopardığı ot tatlı olur (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 176).
62. Kuzusuna kıyamayan kebab yiyemez (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 176).
63. Misafir, ev sahibinin bağlı kuzusu (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 181).
64. Ne kene ol em ne kuzu ol emdir ne de eşek ol bindir. (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 183).
65. Öksüz kuzu ögeç olmaz (-Kn.) (BAAD, 2016, s. 189).

1. 1. 8. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Koyun ve Türleri

Koyun ve türleri, Kosova Türkçesiyle kullanım alanı ve taşıdığı anlam bakımından özdeştir.

1. Besli (koyun) yapagısından bellidir (Pz.) (Hasan, 1997, s. 33).
2. Beyaz koyunun kara kuzusu da olur (Üs.) (Hasan, 1997, s. 33).
3. Bir koyuna bir çoban yüz koyuna da bir çoban (Koç.) (Hasan, 1997, s. 34).
4. Bir koyundan iki deri çıkmas (Gos.) (Hasan, 1997, s. 34).
5. Bülükten ayrılan koyunu kurt yer (Res.) (Hasan, 1997, s. 37).
6. Er bir koyun kendi ayaandan asılır (Koc.) (Hasan, 1997, s. 47).

7. Kaybolan kuziy kurt yer (Kon.) (Hasan, 1997, s. 62).
8. Koyun isen herkes kırkar (Res.) (Hasan, 1997, s. 65).
9. Koyun kuziyle sevılır (Kan.) (Hasan, 1997, s. 65).
10. Kuzi can derdinde, kasap et derdinde (Koç.) (Hasan, 1997, s. 67).
11. Sözü azı özü, çobana verme kızı ya koyun götürür, ya kuzu (Val.) (Hasan, 1997, s. 77).
12. Usli kuzu içi anay emer (Hafız, 1985, s. 5).
13. Yabancı koin kenarda yatır (Koc.) (Hasan, 1997, s. 83).

2. 1. 9. Köpek ve Türleri

Türk takviminin 11. yılına ad olan ve Anadolu’da “İt” de denilen köpek, insana sadakati ile tanınan bir hayvandır. Anadolu’da kimi zaman olumlu kimi zamanda olumsuz durumların habercisi olarak da görülür

“Mitoloji ve efsanelerde köpek, “*barak*” olarak geçmektedir. Orta Asya’daki Türk mitolojisinde kurt dişi, köpek erkektir. Eski Türklerde köpeğin adı, ancak av köpeklerinden söz açıldığı zaman geçirdi. Av kuşları ve av köpekleri, kahramanların yanlarından ayırmadıkları en önemli arkadaşlarıydılar. Türk genci için av köpeğine sahip olmak en büyük gurur sebebiydi. Bunun dışındaki köpeklere pek itibar edilmezdi. Hatta sadakatinden bile söz edilmezdi” (Mollaibrahimoğlu, 2008, s.22).

Avcılığa büyük önem veren Türkler, bir çeşit av köpeği olan tazıya saygı duyarlardı. Tazı, atasözlerinde hızlı ve çevik olması gibi özellikleriyle olumlu manada kullanılmıştır.

Günümüzde, köpek sadık bir arkadaş, dost, Anadolu’da ise hayvan sürülerini koruyup kollayan çiftçinin yaveri olmuştur. Köpekle kurulan atasözleri çoğunlukla olumlu anlamlar çağrıştırırken *it* sözcüğüyle kurulan tüm atasözleri olumsuz anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır.

2. 1. 9. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Köpek ve Türleri

1. Aç köpek fırın damı/duvarı deler/yıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 560).
2. Aç köpek kendini aslana vurur (Yurtbaşı, 2012, s. 560).
3. Aç köpek/kurt yavrusunu yer (Yurtbaşı, 2012, s. 560).
4. Açık kaba it değer (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
5. Açık kapı görünce it (bile) dalar (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
6. Adam olmayana adamlık, köpek yüzüne gülsuyu dökmek gibidir (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
7. Adamın ahmağı avcı, köpeğin ahmağı topçu olur (Yurtbaşı, 2012, s. 574).

8. Ahmak iti yol kocadır (Yurtbaşı, 2012, s. 634).(Yurtbaşı, 2012, s. 634).
9. Akı köpeğe atarlar karayı yemeğe katarlar (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
10. Ak köpeğin/itin, pamuk pazarına zararı vardır (Yurtbaşı, 2012, s. 564).
11. Ak köpek kara köpek ikisi de birdir (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
12. Akılsız iti/köpeği, yol kocadır (Yurtbaşı, 2012, s. 700).
13. Ardında yüz köpek havlamayan kurt, kurt sayılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
14. Arık at yol almaz, arık it av almaz (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
15. Arık köpek, tüyünü atamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 104).
16. Arkalı köpek, kurdu boğar (Yurtbaşı, 2012, s. 104).
17. Ata da soy gerek, ite de (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
18. Ata ot, ite et (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
19. Atın ölümü itin bayramıdır (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
20. Atlı sığmış da itli sığmamış(Yurtbaşı, 2012, s. 634).
21. Av köpeği avdan kalmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
22. Avrat gibi düşman olmaz, güler bildirmez; köpek gibi dost olmaz, ulur bildirmez (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
23. Azgın it ile uğraşılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
24. Azgın köpeğin böğrüne fazla taş gerek (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
25. Azgın köpeğin kemik tutar ağzını (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
26. Azgın köpek, leş başında belli olur (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
27. Bakmakla usta olunsa, köpekler kasap olurdu (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
28. Bekârın barasını it yer, yakasını bit (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
29. Bir it ulumayla kervan geri dönmez (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
30. Bir söz söyler ki dirhemini yiyen köpek kudurur (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
31. Cami duvarına işeyen köpeğin ölümü yakındır (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
32. Çakalın sesi ormana, köpeğin havlaması köye yakışır (Yurtbaşı, 2012, s. 102).
33. Çarşı iti ile/itiyle kavga edilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 388).
34. Çarşı köpeği sürü beklemez (Yurtbaşı, 2012, s. 388).
35. Çok havlayan köpek, ısırılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
36. Deve yük çeker, köpek solur (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
37. Dişi köpek, kuyruğunu sallamayınca erkek köpek ardına düşmez (Yurtbaşı, 2012, s. 651).

38. Dut gölgesi, it gölgesi (Yurtbaşı, 2012, s. 102).
39. Eceli gelen keçi/köpek çobanın ekmeğini yer (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
40. Eceli gelen köpek cami duvarına işer/siğer (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
41. Ekmeğini it yer, yakasını bit (Yurtbaşı, 2012, s. 635).
42. Ekmek bulamaz yemeğe, itinin adını gümüş koyar (Yurtbaşı, 2012, s. 452).
43. Ekmeksiz ev, köpeksiz köy olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
44. Eski düşman dost olmaz, it derisi post olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
45. Eşeğin ölümü, köpeğe düğündür (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
46. Ev köpeğinin düşmanı hırsız komşusudur (Yurtbaşı, 2012, s. 335).
47. Garip itin kuyruğu, bacağı arkasında gerek (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
48. Gölge köpeğin, gün uğursuzun (Yurtbaşı, 2012, s. 361).
49. Gönülsüz davara giden köpektен hayır gelmez (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
50. Gönülsüz köpek av avlamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
51. Hırlayan köpeğin önüne varılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
52. Hırsız it, korkak olur (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
53. Hırsıza iş inanmak köpeğe peynir tulumu ısmarlamaktır (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
54. Isıracak it dişini göstermez (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
55. Isırgan köpek havlamaz, avcı kedi mırıldanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 252).
56. Issız eve it buyruk (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
57. İğne yemiş köpek gibi dört yanına sallar (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
58. İhtiyar köpek boşuna havlamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
59. İki köpek bir kemiği paylaşmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
60. İt acından hırsızlık eder (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
61. İt ağzını kemik tutar (Yurtbaşı, 2012, s. 471).
62. İt, anasını, çingen babasını tanımaz (Yurtbaşı, 2012, s. 377).
63. İt, araba gölgesine yatar da kendi gölgesi sanarmış (Yurtbaşı, 2012, s. 361).
64. İt, aslını bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
65. İt dadandığı yerde aç ölür (Yurtbaşı, 2012, s. 42).
66. İt değmekle/işemekle deniz kirlenmez (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
67. İt derisinden, post olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
68. İt dişi, domuz derisi (Yurtbaşı, 2012, s. 634).

69. İt, ekmekten kaçmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 531).
70. “İt, ısırılmaz, at tepmez” deme (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
71. İt islandıkça mundar olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
72. İt ile çuvala girilmez, kedi ile harara (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
73. İt ile dalaşmaktansa çalıyı dolaşmak yeğdir (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
74. İt it ile dalaştı, yolcunun yolu rast düştü (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
75. İt ile yaman ol, ağacını elden koma (Yurtbaşı, 2012, s. 471).
76. İt ile yatan bitle kalkar (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
77. İt it ile dolaştı, yolcunun yolu rast düştü (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
78. İt, ite (buyurur), it de kuyruğuna (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
79. İt, iti köpek sayısını tanımaz (Yurtbaşı, 2012, s. 377).
80. İt iti suvatta bulur (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
81. İt itin ayağını ısırılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
82. İt itin dişinden korkar (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
83. İt itin kuyruğunu bırakmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 53).
84. İt izi at izine karıştı (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
85. İt kağnı gölgesinde yürür de kendi gölgesi sanırmış (Yurtbaşı, 2012, s. 332).
86. İt kılından postal bağı olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
87. İt kılından elek olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
88. İt, kışı geçirir ama sen derisine sor (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
89. İt kursağı yağ götürmez (Yurtbaşı, 2012, s. 385).
90. İt kuyruğunu bırakmaz/yere indirmez (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
91. İt nalbant/demirci dükkânından ne alır (Yurtbaşı, 2012, s. 385).
92. İt nerde yediği taşı iyi bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 104).
93. İt pisliği eme yaradı (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
94. İt, semirince anasını dişler (Yurtbaşı, 2012, s. 377).
95. İt semirmekle eti yenmez (Yurtbaşı, 2012, s. 531).
96. İt ulur, birbirini bulur (Yurtbaşı, 2012, s. 53).
97. İt sürü, para/akçe kazan (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
98. İt ünü göğe ağmaz/ağsamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
99. İt ürse kız çıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
105. İt üründüğü zaman anası gibi ürür (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
106. İt ürür, kervan yürür (Yurtbaşı, 2012, s. 634).

107. İt yatağında ekmek ufağı arama (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
108. İt yattığı yeri eşer (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
109. İt yediğini çıkarır (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
110. İt, yıktığı gediği bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
111. İt yıldığı yerden sıracı getirir (Yurtbaşı, 2012, s. 42).
112. İt, bir kez ölsün, bir daha vur dirilsin (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
113. İte bak, yattığı yere bak (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
114. İte selam, deliye kelam olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 27).
115. İte taş atarlar, sahibinin hatırını sayarlar (Yurtbaşı, 2012, s. 435).
116. İti an, taşı eline al (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
117. İti bir kez vur ölsün, bir dahi vur dirilsin (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
118. İti döğe döğe/döve döve koyuna yollansan koyun gütmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
119. İti havlatmaktansa, bükü dolaşmak iyidir (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
120. İti, ite salarlar (Yurtbaşı, 2012, s. 450).
121. İti mindere çağırılmışlar da, “Bura benim yerim değil” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 104).
122. İtin/Köpeğin ahmağı, baklavadan pay umar (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
123. İtin ayağını taştan mı esirgiyorsun (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
124. İtin/Köpeğin duası kabul olsa/olsaydı gökten kemik yağar/yağardı (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
125. İtin eceli gelince, mescit duvarına işer (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
126. İtin havlamasını bir lokma ekmek durdurur (Yurtbaşı, 2012, s. 531).
127. İtin/köpeğin kuyruğunu kırk sene kalıba koymuşlar, düzelmemiş / yine eğridir (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
128. İtin ne kârını ne zararını sorarlar (Yurtbaşı, 2012, s. 450).
129. İtin ölümü gelirse cami duvarına işer (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
130. İtin yavuzu leşin başında olur (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
131. İtle çuvala girilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
132. İtle dalaşmaktan çalıyı dolaşmak yeğdir (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
133. İtle yatan bitle kalkar (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
134. İtten/Köpekten çok pabuç aşırılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
135. İyi itin karnı tok olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 529).
136. Kancık it, kapısında yiğitleşir (Yurtbaşı, 2012, s. 544).

137. Kapıda it, zabun gerek (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
138. Karı koca ipek, araya giren köpek (Yurtbaşı, 2012, s. 632).
139. Karnı tok it, gölgede yatar (Yurtbaşı, 2012, s. 618).
140. Kavgacı köpekte yara eksik olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
141. Keçi ikiz doğurup konuyu geçemez, it sekiz doğurup eli geçmez (Yurtbaşı, 2012, s. 285).
142. Kısmetsiz köpek sabaha karşı uyuyakalır (Yurtbaşı, 2012, s. 671).
143. Kız evladı yerine düşerse bir eğerli at, yerine düşmezse bir uyuz it (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
144. Komşu iti komşuya ürümez (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
145. Koyuna kurt gelince, köpeğin gezeliyesi gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
146. Koz gölgesi, kız gölgesi; söğüt gölgesi, yiğit gölgesi; dut gölgesi, it gölgesi (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
147. Köpeğe demişler ki: “Günde kaç taş yersin?” O da: “Kırık dölünün sayısına bakar” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
148. Köpeğe gem vurma kendini at sanır (Yurtbaşı, 2012, s. 616).
149. Köpeğe hoş, kediye pist denmez (Yurtbaşı, 2012, s. 363-364).
150. Köpeğin iyisi leş başında, insanın iyisi iş başında (Yurtbaşı, 2012, s. 657).
151. Köpeği dövmek kolay ama sahibinin hatırı var (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
152. Köpeğin iyisi leş başında, insanın iyisi iş başında (Yurtbaşı, 2012, s. 657).
153. Köpeğin sahibi varsa tavşanın da yaratanı var (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
154. Köpeğin şalvarı olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
155. Köpek artığını aslan/insan yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
156. Köpek bile yal yediği kaba pislemez (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
157. Köpek çarığı yer, kendi yalınayak gezer (Yurtbaşı, 2012, s. 377).
158. Köpek çörekten kaçmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
159. Köpek denizden su içmekle deniz mundar olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
160. Köpek ekmek veren eli/kapıyı tanır (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
161. Köpek evinde pastırma bulunmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 474).
162. Köpek gibi herşeye başını sokar (Yurtbaşı, 2012, s. 363-364).
163. Köpek gibi kemik yalar (Yurtbaşı, 2012, s. 42).
164. Köpek, havlamakla hava bulanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
165. Köpek kapar, katır teper (Yurtbaşı, 2012, s. 42).
166. Köpek kedinin yerini boş komaz (Yurtbaşı, 2012, s. 390).

167. Köpek kocayınca kedilerin maskarası olur (Yurtbaşı, 2012, s. 524).
168. Köpek köpeği yemez, amma el tutar yerini de bırakmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
169. Köpek köpeği yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
170. Köpek köyü için değil, kendi için havlar (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
171. Köpek nerede ise kuyruğu da orada (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
172. Köpek ne yapsın takkeyi, tin tin ederken düşürür (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
173. Köpek, sahibini ısırılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
174. Köpek, sahibini tanır (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
175. Köpek, suya düşmeyince yüzmesini öğrenemez (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
176. Köpek sürünmekle etek kesilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
177. Köpek, tanıdığına kuyruk sallar (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
178. Köpek yal için yeler(Yurtbaşı, 2012, s. 42).
179. Köpek yatağında kemik bulunmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
180. Köpek yattığı yeri eşeler(Yurtbaşı, 2012, s. 42).
181. Köpek yese kudurur (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
182. Köpek zorla ava gitmez (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
183. Köpekçe köpek sahibini tanır (Yurtbaşı, 2012, s. 368).
184. Köpeğe sürünmekle etek kesilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
185. Köpeğin ahmağı baklavadan pay umar (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
186. Köpekle/İtle yatan pire ile / bitle kalkar (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
187. Köpeksiz köy olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 474).
188. Köpeksiz sürüye kurt iner (Yurtbaşı, 2012, s. 535).
189. Köpekten toklu doğmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
190. Kötüye yapılan iyilikten, köpeğe yapılan iyilik daha hayırlıdır (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
191. Kuduz köpek, önce sahibini ısırır (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
192. Kuraklık günde köpekle şaka yaparsan, çamurlu günde elbiseni berbat eder.
193. Kurban etiyle/kemiğiyle köpek tavlanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
194. Kurdu basmaya, kurt gibi köpek gerek (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
195. Kurdun konuk giden köpeğini yanında götürür (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
196. Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
197. Kurttan kurt olur, itten it (Yurtbaşı, 2012, s. 634).

198. Ortaklık inekten, yek buzağı yeğdir (Yurtbaşı, 2012, s. 427).
199. Ortak malı köpekler yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 427).
200. Ölümü gelen it cami duvarına işer (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
201. Pire itte, bit yiğitte bulunur (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
202. Sahibine hırlayan köpek kapıdan kovulur (Yurtbaşı, 2012, s. 109).
203. Serkeş öküz soluğu kasap dükkânında alır (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
204. Sürüyü bozan çirkin buzağıdır (Yurtbaşı, 2012, s. 111).
205. Sürüyü satan köpek istemez (Yurtbaşı, 2012, s. 386).
206. Tavşana kaç, tazıya tut (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
207. Tazının yürüdüğünü tilki sevmez (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
208. Tazısız ava çıkan tavşansız eve gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
209. Tazıyı çullu da bilirler, çulsuz da (Yurtbaşı, 2012, s. 104).
210. Tazıyı çulundan bilmezler (Yurtbaşı, 2012, s. 104).
211. Tek öküz çifte yürümez (Yurtbaşı, 2012, s. 387).
212. Tok it aç beyden iyidir (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
213. Tuz ekmek hakkı bilmeyen itten de beterdir (Yurtbaşı, 2012, s. 687).
214. Uyuyan köpeği uyandırma (Yurtbaşı, 2012, s. 689).
215. Üremesini bilmeyen köpek/it sürüye/koyuna kurt getirir (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
216. Üşüntü köpek, mandayı paralar (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
217. Yad köpeğin kuyruğu, döşü altında gerek (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
218. Yağ yiyen it, tüyünden belli olur (Yurtbaşı, 2012, s. 687).
219. Yal vakti itten yem vakti attan sakınmalı (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
220. Yal yiyen köpek, tüyünden belli olur (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
221. Yalnız/İssiz eve it buyruk (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
222. Yatan öküze yem yoktur (Yurtbaşı, 2012, s. 695).
223. Yavaş köpek sürüye kurt getirir (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
224. Yavuz it ne kendi yer, ne bir kimseye yedirir (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
225. Yavuz it, üre üre kurdu ava düşürür (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
226. Yavuz köpek, sahibini ısırır (Yurtbaşı, 2012, s. 673).
227. Yol vakti itten, yem vakti attan sakınılmalı (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
228. Yolu kaybedene, köpek sesi bülbülden tatlı gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
229. Yumurtayı çalan öküzü de çalar (Yurtbaşı, 2012, s. 450).
230. Zorla ava giden köpek bu kadar avlanır (Yurtbaşı, 2012, s. 651).

231. Zorla köpek ava gitmez (Yurtbaşı, 2012, s. 651).

2. 1. 9. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Köpek ve Türleri

1. Acıkan ite at yetişmez (Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 25).
2. Aç it fırına bakmakla doymaz (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 27).
3. Aç itin menzili olmaz (Yavuzköy, Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 27).
4. Aç itin yalağında yal bulunmaz (Salman, Akkuş -Or.) (BAAD, 2016, s. 27).
5. Aç it koyun gütmez (Salman, Akkuş-Or.) (BAAD, 2016, s. 27).
6. Aç köpek kurttan korkar (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 27).
7. Açık götü köpek yalamış (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 26).
8. Adam ol da it boku sıçma (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 29).
9. Adamın ahmağı avcı, itin ahmağı bocu olur (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 26).
10. Adam olmayacak köpek sabaha karşı ürer (Akşehir -Kn.) (BAAD, 2016, s. 29)
11. Adamsız adamı köpekler de yemedi (İkizdere -Kz.) (BAAD, 2016, s. 29).
12. Ağa biçimi, köpek tertibi (Acıpayam -Dz.) (BAAD, 2016, s. 30).
13. Ağası kıymetli olan iti (baltası) kuvvetli olur (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 31).
14. Ağası yiğit olanın köpeği keskin olur (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 31).
15. Akı köpeğe atarlar, karayı yemeğe katarlar (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 33).
16. Ak ayranı ite dökerler, karabiberi ete dökerler (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 33).
17. Allah adamı it etsin rut etmesin (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 27).
18. Ak köpeğe koyun diye sarılma (Ayaz-Ank.) (BAAD, 2016, s. 35).
19. Akı köpeğe atarlar, karayı yemeğe atarlar (Eğridir-Isp.) (BAAD, 2016, s. 33).
20. Allah, itoğlu itini tanır (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 38).
21. Ardında yüz köpek harlamayan (havlamayan) kurt kurt değildir (Mudurnu -Bo. -Çkr.) (BAAD, 2016, s. 43).

22. Arkalı it kurdu boğar (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 43).
23. Arkalı köpek tiftik aratmaz (Yenice, Simav -Kü.) (BAAD, 2016, s. 43).
24. At kalkışlı olma it kalkışlı ol (Doğanbey -Kn.) (BAAD, 2016, s. 48).
25. At tepmesiz it kapmasız olmaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 49).
26. Atın ahmağı rahvan itin ahmağı tazı (Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 48)
27. Atın önüne it geçer (Çökek, Ürgüp-Nş.) (BAAD, 2016, s. 48)
28. At kaderi, it kaderi ille de avrat kaderi (Bünyan -Ky.) (BAAD, 2016, s. 48).
29. Atla konuşan at, itle konuşan it olur (Arabören, Seyitgazi -Es.) (BAAD, 2016, s. 49).
30. Atlı konak sığmış itli konak sığmamış (-Gaz. Pazarören, Pınarbaşı – Ky.) (BAAD, 2016, s. 49).
31. Attan at olur itten it (Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 49).
32. Azgın itin sonu uyuz olur (Topraktepe -Ml.) (BAAD, 2016, s. 52).
33. Azgın köpeğin kemik tutar ağzını.(Bekilli, -Dz.) (BAAD, 2016, s. 52).
34. Azgın köpeğin ölümü çergesinde olur (Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 53).
35. Azgın köpek leş başında belli olur (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 53).
36. Azgın köpeğin ölümü çarkesinde olur (Emirdağ, -Af.) (BAAD, 2016, s. 52).
37. Azgın köpeğin böğrüne zarplıca taş gerek (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 52).
38. Bacı bacının altına it eniği atmış (Gündüzbey, Yeşilyurt-Ml.) (BAAD, 2016, s. 55).
39. Bayram etiyle it (köpek) tavlınmaz. (-Gaz. Bahçe -Ada.) (BAAD, 2016, s. 59).
40. Bayram yemeği ile köpek tavlınmaz. (-El.) (BAAD, 2016, s. 59).
41. Bayramda köpek canlanmaz (Fethiye-Mğ. Şıhlar, Alanya, -Ant.) (BAAD, 2016, s. 59).
42. Bir it bir deriyi sürür (-Nğ. Terme -Sm.) (BAAD, 2016, s. 65).

43. Bir itin kuyruğu ne kadar büyük olursa kendi arkasını örter (Zile - To.) (BAAD, 2016, s. 65).
44. Bir köpek ürmekle bir kervan geri gelmez (-Dy.) (BAAD, 2016, s. 65).
45. Çağırılmayan yere kedi ile köpek gider (Mudurnu -Bo. -Dy. İslambeyli, Pınarbaşı -Krk.) (BAAD, 2016, s. 75).
46. Çalışmayan ekmeği köpeğe vermiş, köpek yememiş (-El.) (BAAD, 2016, s. 75).
47. Çarşı iti ile ava gidilmez (Mansurlu, Feke -Ada. Gündüzbey) (BAAD, 2016, s. 76)
48. Çarşı iti koyun kapısı beklemez (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 76).
49. Çocuk dövüşü köpek boğuşu (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 79).
50. Çocukla itin hatırı kalmaz (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 79).
51. Çok üren köpeğin sesi kısılır (Mudurnu-Bo.) (BAAD, 2016, s. 81).
52. Dağ iti gelir bağ itini kovalar (Bor -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 84).
53. Ekmek ucuz olursa it kıymetli olur (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 103).
54. Dişli köpek leş başında belli olur (Çanılı, Ayaş-Ank.) (BAAD, 2016, s. 93).
55. Dut gölgesi it gölgesi (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 97).
56. Dügün ekmeğiyle it tavlalmaz (Çitme, Divriği -Sv.) (BAAD, 2016, s. 89).
57. Ekmeksiz ev, köpeksiz köy olmaz (Veysel, Erfelek -Sn.) (BAAD, 2016, s. 103).
58. Elin köpeğini mankurlayanın mankur elinde kalır (Maçka -Tr.) (BAAD, 2016, s. 108).
59. Elin iyisi itin (köpeğin) dayısı olmaz (Silifke -İç.-Vn. Bor. -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 109).
60. Erik vaktinde köpek olmaz (Batsa -Kn.) (BAAD, 2016, s. 111).
61. Erkek it yaralı gerek (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 112).
62. Et ola it ola (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 116).
63. Evi yaran köpek ya açlığından ya susuzluğundan(Gezende, Gülnar -İç.) (BAAD, 2016, s. 118).
64. Göçün dönüşü (geri döndüğü) aksak ite (köpeğe) yarar (Silifke -İç. -Gaz.) (BAAD, 2016, s. 125).

65. Gökten somun yağanda itlerin uykusu gelir (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 125).
66. Gölge köpeğin, gün uğursuzun (Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 125).
67. Gönülsüz it sürüyle kurt getirir (Çepni, Gemerek -Su.) (BAAD, 2016, s. 126).
68. Gönülsüz it (köpek) kurda gitmez (Alican, Iğdır -Kr -Brd. Çevresi) (BAAD, 2016, s. 126).
69. Gönülsüz köpek av avlamaz (Kuyurak -Ay.) (BAAD, 2016, s. 126).
70. Gucuk köpekte takma kuyruk durmaz (İslam Beyli, Pınarhisar -Krk.) (BAAD, 2016, s. 128).
71. Gücük “Ya iti soluturum ya devenin kuyruğuna çıkarım” dermiş (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 128).
72. Her üren köpeğe taş atılmaz (-Nğ) (BAAD, 2016, s. 137).
73. İki it boğuşursa yolcunun eşi rast gider (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 144).
74. İki köpek bir kemiği paylaşamaz (Ilgın -Kn.) (BAAD, 2016, s. 144).
75. İnsan beleye beleye, köpek yalaya yalaya büyütür (-Isp.) (BAAD, 2016, s. 146).
76. İşsiz köpek taşağını yalar (İğneciler, Mudurnu -Ba.) (BAAD, 2016, s. 148).
77. İt ağzıyla, deniz haram olmaz (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 148).
78. İt anasını, çingene babasını tanımaz (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 148).
79. İt atarsa kurt kapar (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 148).
80. İt ataya benzer, er dayıya (Şadi, Tirebolu -Gr.) (BAAD, 2016, s. 148ğ)
81. İt bok yemeye tövbe eder mi? (Bor -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 148).
82. İt boku acıdan yer (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 148).
83. İt dadağını yer de aç ölür (Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 148).
84. İt dalaşına, çocuk dövüşüne uyulmaz (Tirebolu -Gr.) (BAAD, 2016, s. 148).
85. İt de semiz (amma) eti yenmez (-Gaz. -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 148).
86. İt durur Haydar durmaz (Gündüzbey Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 148).

87. İt eniği kendir kesen olur (Bor –Nğ.) (BAAD, 2016, s. 148).
88. İt fırından ekmek kaçırır, öz rağbetini keser (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 148).
89. İt giderse boku da gider (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 148).
90. İt iti basmaz (Hanak Köyleri -Kr.) (BAAD, 2016, s. 149).
91. İt iti ısırılmaz (Çökek, Ürgüp -Nş. -Nğ. -Ar.) (BAAD, 2016, s. 149).
92. İt iti yemiş kuyruğuna gelince: “Bizim it” demiş (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 149).
93. İt itin etini yemez (Salman, Akkuş–Or. Zefre Espiye -Gr. -Bt. Karakoçan -El.) (BAAD, 2016, s. 149).
94. İt itin etini yer de kemiğini incitmez (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 149).
95. İt itin etini yer, sümüğünü atmaz (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 149).
96. İt itin kuyruğunu bırakmaz (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 149).
97. İt itin postunu yırtmaz (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 149).
98. İt itle boğuşur yolcunun işi rast gelir (Büyükzaim, Susuz -Kr.) (BAAD, 2016, s. 149).
99. İt itliğini eder (Gürün -Sv. Yolboyu, Susuz, -Kr.) (BAAD, 2016, s. 149).
100. İt kapıda zebun gerek (Acıpayam -Dz. Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 149).
101. İt kemikten kaçmaz (Gemerek -Sv.) (BAAD, 2016, s. 150).
102. İt kılından elek olmaz (-Ezm.) (BAAD, 2016, s. 150).
103. İt kılından posta bağı olmaz (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 150).
104. İt kırılmakla tazı olmaz (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 150).
105. İt kışı geçirir ama sen derisine sor (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 150).
106. İt kursağı yağ götürmez (Selim -Kr.) (BAAD, 2016, s. 150).
107. İt, kuyruğunu bırakmaz (yere koymaz) (Gemerek, Gürün Sv.) (BAAD, 2016, s. 150).
108. İt, süttten kaçmaz (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 150).
109. İt ne kadar keskin olsa sahibini tutmaz (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 150).

110. İt ne yerse onu sıçar (Akçadağ -Ml. Şarkışla -Sv. -Gaz.) (BAAD, 2016, s. 150).
111. İt nerede yediği taşı bilir (Suşehri -Sv.) (BAAD, 2016, s. 150).
112. İt takkeyi dingilderken düşürür. (Ermenek -Kn.) (BAAD, 21016, s. 150).
113. İt taştan bacı kardeşten korkar (Çürüklü, Kozan -Ada.) (BAAD, 2016, s. 150).
114. İt ulur, birbirini bulur (Pazarören, Pınarbaşı, Ky. -Gaz.) (BAAD, 2016, 150).
115. İt utansa don (tuman) giyer (Yavuz, Şavşat -Ar. Baltalı, Çıldır -Kr.) (BAAD, 2016, s. 150).
116. İt ürmekle kervan yolundan kalmaz (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml. Ağın -El.) (BAAD, 2016, s. 150).
117. İt yal yediği yalağı bekler (Salman, Akkuş -Or.) (BAAD, 2016, s. 150).
118. İt yaza çıkar ya derisi ne çeker (Pazarören, Pınarbaşı -Ky.) (BAAD, 2016, s. 150).
119. İt yediği kapıyı bekler (Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 150).
120. İt yediği yeri sekiz insan dokuz dolanırmış (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 150).
121. İt yeniği bit yeniği (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 150).
122. İt yıktığı gediği bilir (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 150).
123. İt yıldığı yerden sıracaya getirir (-Mğ.) (BAAD, 2016, s. 150).
124. İte “Niye ürüyorsun?” demişler: “Götümün korkusundan” demiş (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 150).
125. İte itin sülalesi sorulur. (Suşehri -Sv.) (BAAD, 2016, s. 150).
126. İte selam deliye kelam olmaz. (Kızılcaağaç, Bucak -Brd.) (BAAD, 2016, s. 148).
127. İte taş atarlar, sahibinin hatrını sayarlar (Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 148).
128. İte vurmazlar (hoşt demezler) ki sahibinin hatrı kalır diye (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 148).
129. İti döve döve koyuna yollarsan koyun gütmez (Çayköy, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 148).

130. İti dövmeden korkutması iyidir (Çayköy, Niksar –To. Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 148).
131. İti götünden, eti butundan (sev) (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 148).
132. İti mindere çağırılmışlar da “Bura benim yerim değil” demiş (Suşehri, -Sv.) (BAAD, 2016, s. 150).
133. İti öldür de para kazan (Silifke, -İç.) (BAAD, 2016, s. 149).
134. İti öldüreceğine yalını kes (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 149).
135. İtin ağzına ağaç sokma (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 148).
136. İtin ağzına karpuz at (Alican, Iğdır -Kr.) (BAAD, 2016, s. 148).
137. İtin ahmağı tazıdır, insanın ahmağı avcıdır (Akçadağ -Ml.) (BAAD, 2016, s. 148).
138. İtin akılsızı (durur durur da) Kurban Bayramında sılaya gider (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 148).
139. İtin akılsızını suyun derinine atarlar (Bor -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 149).
140. İtin aslı olmaz (Tirebolu -Gr.) (BAAD, 2016, s. 149).
141. İtin attığı taş değmez (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 149).
142. İtin bağılısı çabuk azar (Böğürtlen, Sivrihisar -Es.) (BAAD, 2016, s. 149).
143. İtin bahsini edende ya kapıdan çıkar ya bacadan (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 148).
144. İtin boçikini kırk sene kalıba koymuşlar düzelmemiş (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 149).
145. İtin boğazına ciğer asılmaz (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 149).
146. İtin canı cezada. (azapta gerek) (-Gaz. –Vn. Pertek -Tn.) (BAAD, 2016, s. 149).
147. İtin eşkıyası süyükte gezer. (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 149).
148. İtin gönlüne kalsa (bıraksan) günde bir leş yer (-Gaz. -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 149).
149. İtin hatırı yok, sahibinin hatırı var (Derekuşçulu, Görele -Gr.) (BAAD, 2016, s. 149).
150. İtin iyisi ölüsünü göstermez (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 149).

151. İtin kapmazı, atın tepmezi olmaz (Çayköy, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 149).
152. İtin kursağı (sade) yağ götürmez (kaldırmaz) (Yenice, Şavşat -Ar. -Nğ.) (BAAD, 2016, 149).
153. İtin kuyruğu kalıba koymakla doğrulmaz. (kalıp almaz) (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 149).
154. İtin kuyruğunu kırk gün kalıba koy, yine eğridir (Çayköy, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 149).
155. İtin uluyanı uğursuz olur (Böğürtlen, Sivrihisar -Es.) (BAAD, 2016, s. 149).
156. İtin ürmeyenine yol vermezler (Çayköy, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 149).
157. İtin yavuzu leş başında belli olur (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 149).
158. İtin yavuzu leşin başında belli olur. (Gümüşhacıköy –Ama.) (BAAD, 2016, s. 149). (BAAD, 2016, s. 150).
159. İtten kuzu türemez (doğmaz) (Bor -Nğ. -Ky. Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 150).
160. Kancık it kapısında yiğitleşir (Derekuşçulu, Görele -Gr.) (BAAD, 2016, s. 155).
161. Kapıcı ile köpeğin yüzüne bakmadan geç (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 155).
162. Kar beyaza köpek sıçar, kara kahveyi beyler içer (-Çr.) (BAAD, 2016, s. 155).
163. Kel it kertinir, uyuz ile sürtünür (-Ar.) (BAAD, 2016, s. 149).
164. Keskin itin sonu uyuz olur (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 163).
165. Kırk bacanağı bir it parçalamış (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 164).
166. Kısmeti kesik köpek, kurban ayında sılaya gider (Ünye -Or. Eskicuma -Sm.) (BAAD, 2016, s. 163).
167. Kız evladı yerine düşerse eğerli at, yerine düşmezse bir uyuz it (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 165).
168. Kibirli köpek tüyünü geç atar. (Mudurnu –Bo.) (BAAD, 2016, s. 167).
169. Koyuna kurt gelince, köpeğin gezeleyesi gelir (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 171).

170. Köpeğe demişler ki “Günde kaç taş yersin?” o da “Kırk dolunun sayısına bakar” demiş (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 171).
171. Köpeğin çobanı varsa, tavşanın da yaradanı var (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 171).
172. Köpeğin gönlü köpekle (-Dz. Şebinkarahisar -Gr.) (BAAD, 2016, s. 171).
173. Köpeğin gönlüne kalırsa yolda kervan kalmaz (Şekere -Hat.) (BAAD, 2016, s. 171).
174. Köpeğin hatırı yok, sahibinin hatırı var (Mudurnu -Bo. Seslikaya, Ardeşen -Rz.) (BAAD, 2016, s. 171).
175. Köpeğin iyisi leş başında belli olur (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 171).
176. Köpeğin koca kuyrukusundan, adamın koca bıyıklısından korkulur (Yaka, Dazkırı -Af.) (BAAD, 2016, s. 172).
177. Köpeğin kuyruğuna yapışan çöp yığımına gider (Seslikaya, Ardeşen -Rz.) (BAAD, 2016, s. 172).
178. Köpeğin şalvarı olmaz (Yaka, Dazkırı -Af.) (BAAD, 2016, s. 172).
179. Köpek afkurmada kimse kaçmaz (Seslikaya, Ardeşen -Rz.) (BAAD, 2016, s. 172).
180. Köpek arabanın gölgesinde yatmış da araba benim sanmış (Davulkuyu, Hekimhan -Ml.) (BAAD, 2016, s. 172).
181. Köpek, artığını asla yemez (-İz.) (BAAD, 2016, s. 172).
182. Köpek avlanırsa tavlânır (Silifke -İç. Zahmettin, Hekimhan -Ml.) (BAAD, 2016, s. 172).
183. Köpek çörekten kaçmaz (-Hak.) (BAAD, 2016, s. 172).
184. Köpek evinde pastırma bulunmaz (İğneciler, Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 172).
185. Köpek evliyadır, ürdüğünden bilinmez (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 172).
186. Köpek kapısında havlar (Laleli, Fatsa -Or.) (BAAD, 2016, s. 172).
187. Köpek köpeği düzmek için fırın ekmeği adarmış (Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 172).

188. Köpek kunnasa eniğini bulamaz (Botsa -Kn.) (BAAD, 2016, s. 172).
189. Köpek kurtlamakla gebermez (Karakoçan -El.) (BAAD, 2016, s. 172).
190. Köpek tanıdığına kuyruk sallar (Eğridir,-Isp.) (BAAD, 2016, s. 172).
191. Köpek ürer, ağzını yorar (Anamas, Eğridir -Isp. Hacıahmetler, Sütçüler -Isp.) (BAAD, 2016, s. 172).
192. Köpek yaza çıkarsam “Kemikten saray yaptıracağım” dermiş (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 172).
193. Köpek yediği kapıda afkurur (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 172).
194. Köpekler dalaşır,yolcu yol bulup geçer (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 172).
195. Köpek ne yapsın takkeyi tintin ederken düşürür (-Brd.) (BAAD, 2016, s. 172).
196. Köpeğin kuyruğuna yapışan çöp yığımına gider (Seslikaya, Ardeşen -Rz.) (BAAD, 2016, s. 172).
197. Köpeğin koca kuyruklusundan, adamın koca bıyıklısından korkulur (Yaka, Dazkırı -Af.) (BAAD, 2016, s. 172).

2. 1. 9. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Köpek ve Türleri

Kosova Türkçesinde ya da ağzında kullanılan atasözlerinde köpek ve türleri ile Türkiye Türkçesindeki kullanımların özdeş olduğu görülmüştür. Farklı olarak dişi köpeğe Kosova ağzında *kuçka* denilmektedir. *Kuçka kuyurguni kaldırmadan çüpekler koşmas* (Priş.) (Hafız, 1985, s. 50; Hasan, 1997, s. 66).

1. Aç çüpek kurda hücum eder (Pz.) (Hafız, 1985, 41; Hasan, 1997, s. 26).
2. Aç köpek kurda salar (Koç.) (Hasan, 1997, s. 26).
3. Bayram cemigile çüpek tavlanmas (M.) (Hafız, 1985, s. 41).
4. Buzun kalınlığına, çüpeğin kuyruguna inanma (Pz.) (Hasan, 1997, s. 36).
5. Buzun kalınlığına, çüpeğin uyuduğuna inanma (Pz.) (Hasan, 1997, s. 36).
6. Çaarılmamış düüne köpekler gider (Koc) (Hasan, 1997, s. 38).
7. Çüpek çüpeği ısırmas (Pz.) (Hafız, 1985, 45; Hasan, 1997, s. 41).
8. Çüpek ne havlar ısırmas (Priş. Pz.) (Hafız, 1985, 44; Hasan, 1997, s. 41).
9. Çüpeklen cüreşma, yengersen da üstüne çirletir (Pz.) (Hafız, 1985, s. 44).

10. Gizli küpekten korun (Gos.) (Hasan, 1997, s. 52).
11. Hamlayan küpek ısırmas (Gos.) (Hasan, 1997, s. 54).
12. Isıran köpek avlanmas (Kal.) (Hasan, 1997, s. 60).
13. İslu küpek gizli ısırır (Gos.) (Hasan, 1997, s. 60).
14. İt ürür kervan yürür (Kal.) (Hasan, 1997, s. 60).
15. Kocalanmış kurt, çüpegin maskarasi olur (Priş.) (Hasan, 1997, s. 65).
16. Köpege inan yok (Man.) (Hasan, 1997, s. 66).
17. Köpegi besle amlasın (Res.) (Hasan, 1997, s. 66).
18. Köpek gibi kasap dükânına dadanmış (Koç.) (Hasan, 1997, s. 66).
19. Köpek köpegi yemez (Res.) (Hasan, 1997, s. 66).
20. Köpek ne amlar, ısırılmaz (Res.) (Hasan, 1997, s. 66).
21. Köpek nerde yer, orda hamlar (Gos.) (Hasan, 1997, s. 66).
22. Köpek saybısını tanar (Üs.) (Hasan, 1997, s. 66).
23. Köpek suya düşmeyince yüzmesini bilmediğin (Val.) (Hasan, 1997, s. 66).
24. Köpekle çuvala girilmes (Val.) (Hasan, 1997, s. 66).
25. Köpekler avlar, kervan gider (İş.) (Hasan, 1997, s. 66).
26. Köpeksiz kööde deeneksiz gezılır (Koc.) (Hasan, 1997, s. 66).
27. Köpie pengir tulumu teslim olunmaz (Koc.) (Hasan, 1997, s. 66).
28. Köpien duasi kabul olsa, gökten gemik yaar (Koc.) (Hasan, 1997, 66).
29. Kuçka kuyurguni kaldırmadan çüpekler koşmas (Priş.) (Hafız, 1985, s. 50; Hasan, 1997, s. 66).
30. Kudus köpegi herkes vurur (Oh.) (Hasan, 1997, s. 66).
31. Pamukçi beyaz köpekten az etmez (Koç.) (Hasan, 1997, s. 73).

2. 1. 10. Manda

Türklerde, tarım ve hayvancılık en temel geçim kaynağı olmuştur. Yaşamın her anında hayvanlarla iç içe olan Türkler, hem inanç sistemlerine hem de sözlü kültürlerine hayvancılıkla ilgili pek çok atasözü kazandırmışlardır. Henüz teknolojinin gelişmediği dönemlerde insanların en temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olmuştur. Anadolu'da eskiden her köylünün evinde mutlaka bir manda yetiştirilirdi. Hem gücünden hem de sütünden yararlanan bu hayvan, atasözlerinde olumlu anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Atasözlerinde manda, sütünden ve kaymağından yararlanan bir hayvan olarak karşımıza çıkar.

Bölge ağızlarındaki atasözlerinde manda sözcüğüne yer verilmediği görülmektedir. Bunun gibi Kosova ağızlarında da sözcüğün kullanımına rastlanılmamıştır.

2. 1. 10. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Manda

1. Canı kaymak isteyen, mandayı yanında taşır (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
2. Karga, mandayı babası hayrına bitlemez (Yurtbaşı, 2012, s. 658).
3. Manda, karadır ama sütü beyazdır (Yurtbaşı, 2012, s. 658).
4. Mandaya dayanacak ağaç olursa, kurtlara sala okur (Yurtbaşı, 2012, s. 544).
5. Üşüntü köpek, mandayı paralar (Yurtbaşı, 2012, s. 689).

2. 1. 10. 2. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Manda

Türkiye Türkçesi ve Kosova Türkçesinde atasözlerinde mandanın kullanımı eş değer bir yapıdadır. Farklılık yoktur.

1. Canı kaymak isteyen mandayı yanında tutsun (Gos.) (Hasan, 1997, s. 37).
2. Kaymagı seven mandayı yanında tutar (Priş.) (Hasan, 1997, s. 61).

2. 1. 11. Ördek

Sulak yerlerde yaşayan, perde ayaklı olan dünyanın hemen hemen her bölgesinde varlığını sürdüren ördek, atasözlerinde umursamaz ve kıskanç insanları anlatmak için ve her sözü yanlış anlayanlar için benzetme yapılarak kullanılmıştır.

Bölge ağızlarındaki atasözlerinde ördek sözcüğüne yer verilmediği görülmektedir. Bunun gibi Kosova ağızlarında da sözcüğün kullanımına rastlanılmamıştır.

2. 1. 11. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Ördek

1. Bülbülle gezen güle ördekte gezen göle gider (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
2. Dünyaya sel bassa ördeğe vız gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 677).
3. Ha ördek ha değirmen, ikisi de suda yürür (Yurtbaşı, 2012, s. 667).
4. Kaz değilsin, ördek değilsin, paçana kadar suda ne gezersin (Yurtbaşı, 2012, s. 194).
5. Mühre ördek gibi cinsine düşman (Yurtbaşı, 2012, s. 181).
6. Ördek kaza bakarak çatlar (Yurtbaşı, 2012, s. 642).

7. Şaşkın ördek, başını bırakır, kışından dalar (Yurtbaşı, 2012, s. 667).

2. 1. 12. Tavşan

Tavşan, Türk kültüründe olduğu gibi diğer kültürlerde de önemli bir yere sahip olmuştur.

“Şamanist Türk topluluklarında duvarlara ya da sırıklara tavşan derileri asma geleneği görülmüştür. Şamanın yardımcı ruhlarından birisi olmuştur. Bu nedenle şaman davulunun yüzeyi bazen tavşan derisiyle kaplanmıştır. Türkler ve Moğollar arasında bir şamanın tavşan avlaması gökyüzüne yapacağı yolculuğu ifade edilmiştir. Ayrıca tavşan on iki hayvanlı takviminde de yer almıştır. Bu yılda hükümdar insanlara adaletli ve insafli davranmış, bol yağışla birlikte bolluk ve bereket yılı olmuştur. Göktürklerde av hayvanı olmuş ve uğurlu sayılmıştır” (Güvenç, Tansü, 2015, s. 13).

Günümüzde Tavşan, çoğu kültürde bir av hayvanı olarak görülmektedir. Özellikle “Alevi-Bektaşiler tavşanı tabu olarak kabul etmektedir. Alevi-Bektaşi denilince ilk çağrışım yapan özellik ‘tavşan yemez’ olduklarıdır” (Ergun, 2011, s. 283).

Türklerin avcılıkla uğraşması neticesinde tavşanın sözlü kültürün mirası olan atasözlerinde sıkça kullanılmasını sağlamıştır. Atasözlerinde çoğunlukla olumlu anlamlar yüklenen tavşana alınganlık ve korkaklık yönünde olumsuz duygu değeri verilmiştir.

Atasözlerinde tavşan, bolluğun, ürkekliğin ve iyi şansın sembolü olmuştur.

2. 1. 12. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Tavşan

1. Araba ile tavşan avlanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
2. Avcı tavşana “Bir kürk vereyim” demiş “Postumu soyma kürkümden vazgeçtim” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
3. Bağlı aslana tavşanlar bile hücum eder (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
4. Balık tavada, tavşan ovada (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
5. Çalı dibinde tavşan yuvası (Yurtbaşı, 2012, s. 102).
6. Dağ doğura doğura tavşan doğurmuş (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
7. Dağ tavşansız, kul/insan düşmansız olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 33).
8. Dağdaki tavşanın suyu ocağa vurulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
9. İki tavşanın ardından koşan, hiçbirini tutamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 431).
10. İt böğürürken tavşan bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 104).
11. Kaçan tavşan büyük olur (Yurtbaşı, 2012, s. 225).

12. Kaçan tavşan çok yaşar (Yurtbaşı, 2012, s. 225).
13. Köpeğin sahibi varsa, tavşanın da Tanrısı vardır (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
14. Osmanlı, tavşanı araba ile avlar (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
15. Ölmüş aslana tavşanlar bile hücum eder (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
16. Servetsiz insan, akılsız tavşan (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
17. Tavşan dağa küsmüş dağın haberi olmamış (Yurtbaşı, 2012, s. 595).
18. Tavşan dağda suyu ateşte (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
19. Tavşana demişler ki “Dağ sana küsmüş”“Ben ona küsmem” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
20. Tavşan ne kadar büyük ise pahası iki akçedir (Yurtbaşı, 2012, s. 668).
21. Tavşan ne küçük, kulakları ne büyük (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
22. Tavşan tazı tutar çalımı avcı satar (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
23. Tavşan, yavrusuna “Karda gez izini belli etme” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
24. Tavşana kaç, tazıya tut (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
25. Tavşanı tazı tutar çalımı avcı atar (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
26. Tazısız ava çıkan tavşansız eve gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
27. Tilkinin adı çıkmış tavşan dünyayı yıkmış (Yurtbaşı, 2012, s. 512).
28. Ulu beylerin kağnısı(-nı) tavşan avlar (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
29. Ürkütme tavşanı aslan edersin (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
30. Yağ ile yavşan, sirke ile tavşan (Yurtbaşı, 2012, s. 684).

2. 1. 12. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Tavşan

1. El ile tavşan avına gidilmez (Zevker, Refahiye –Ezc.) (BAAD, 2016, s. 107).
2. İki günlüğüne tavşan derisi de katlanır (-Ada.) (BAAD, 2016, s. 144).
3. İki tavşan birden tutulmaz (Ilgın -Kn.) (BAAD, 2016, s. 145).
4. Kaçan tavşan büyük olur (Silifke –İç.) (BAAD, 2016, s. 153).
5. Köpeğin çobanı varsa, tavşanın da yaradanı var (Gündüzbey, Yeşilyurt - MI.) (BAAD, 2016, s. 171).
6. Tavşan ne denli yatarsa, o denli de kaçır (Gündüzbey, Yeşilyurt -MI.) (BAAD, 2016, s. 209).
7. Tavşan yatağında avlanır (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 209).
8. Tavşanı tazı tutar, çalımı avcı satar (Kandıra -Kc.) (BAAD, 2016, s. 209).

9. Tazısız ava giden, tavşansız eve döner (Bala -Ank. Dinar -Af.) (BAAD, 2016, s. 209).
10. Tilkinin adı çıkmış, tavşan dünyayı yıkmış (Yaylaatı, Posof -Kr.) (BAAD, 2016, s. 211).
11. Ummadığın çalidan tavşan çıkar (Suşehri -Sv.) (BAAD, 2016, s. 213).
12. Uykudan tavşan bile onmamış (Çavuşköy, Tavas -Dz.) (BAAD, 2016, s. 214).
13. Ürkütme tavşanı arslan edersin (Selim, Sarıkamış -Kr.) (BAAD, 2016, s. 215).
14. Yağ ile yavşan yenir, dağdaki tavşan yenir (-Nğ. Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 219).
15. Yerli tavşanı, yerli tazı alır (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 224).

2. 1. 12. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Tavşan

Tavşan, Türkiye Türkçesi ve Kosova ağızında kullanılan atasözlerinde özdeş bir yapıdadır. Kosova ağızında tavşan için ses bilgisi yönünden farklı olarak *tapşan*, *toşan* adlandırmaları da yapılmıştır

1. Bir fişekle iki tavşan vurulmas (Res.) (Hasan, 1997, s. 35).
2. Hüçümet tapşani arabaylen tutar (Mam.) (Hasan, 1997, s. 57).
3. Toşan bairda, tava ateşte (Koç.) (Hasan, 1997, s. 80).

2. 1. 13. Tavuk ve Türleri

Tarım ve hayvancılıkla uğraşan Türkler için tavuk kümes hayvanları içinde en yaygın yetiştirilen evcil hayvandır. Horoz sözcüğü Türkçeye girmeden önce horoz ve tavuk kavramı Eski Türkçede *takıgu* sözcüğü ile karşılanmış, iki tür arasındaki farkı belirtmek için horoza *irkek takıgu* denilmiştir (Aksan, 2015, s. 20). Birçok kültürde horoz, gururun sembolü olarak algılanmıştır “Türklerde horozla ilgili inançlarda Şamanizm’in etkisi bulunmaktadır. Horoz, kötü ruhları kovan koruyucu bir hayvan olarak algılanır. Horoz ve tavuk (altın tavuk ve horoz) hükümdar ailesini temsil etmiştir. Tavuk, Türk hayvan takviminde yıl sembollerinden birisidir” (Çatalbaş, 2011, s. 53).

Günümüzde horoz güneşin doğuşunu ve erkekliği, tavuk ise bereketi temsil eder. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan Türkler, horoza ve tavuğa önem vermişlerdi. Tavuk ve türleri atasözlerinde çoğunlukla olumlu anlamlarda bolluğu ve bereketi

temsil etmiştir. Horoza sesi üzerinden benzetmeler yapılmıştır. Abartılı hal ve hareketler yapan kişileri temsil etmek için atasözlerinde kullanılmıştır. Horoza, az da olsa olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Bu anlamlardan bazıları şunlardır: Sesinin tizliği ve vakitsiz ötmesi. Olumlu anlam olarak ise soyluluk, üstünlük, makam gibi özellikler bunlar arasında sıralanabilir.

2. 1. 13. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Tavuk ve Türleri

1. Aç tavuk düşünde kendini arpa/buğday/darı ambarında sanır/görür (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
2. Allah komşuma kaz versin bize de tavuk (Yurtbaşı, 2012, s. 658).
3. Altın yumurtlayan tavuk kesilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
4. Arık tavuktan/ucuz etten tatsız tirit olur (Yurtbaşı, 2012, s. 387).
5. Av avlandı, tav tavlandı, deli uslandı, horoz evlendi, komşu tellendi (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
6. Beş tavuğa bir horoz yeter (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
7. Bir çöplükte iki horoz ötmez (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
8. Bizim tavuk bir yumurta yumurtlar, yedi mahalle duyar; elin kısrağı, küheylan doğurur, hiç ses çıkmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
9. Bodur tavuk her gün piliç (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
10. Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
11. Bugünkü yumurta yarınki tavuktan iyidir (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
12. Cahil olan kimse vakitsiz (öten) horoz gibidir (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
13. Cins horoz, yumurtadan öter (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
14. Çağrış bağış geldim gördüm, bir top gümüş (tavuk yumurtladı).
15. Çingene horozu ayağından çakılır (Yurtbaşı, 2012, s. 102).
16. Elin tavuğu ele kaz fındığı koz görünür (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
17. Fukaranın tavuğu tek tek yumurtlar (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
18. Fukaranın tavuğu komşuya kaz, karısı kız görünür (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
19. Hancının horozu ölmüş yolcuya ne (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
20. Her gün tavuk yaşamaktan, bir gün horoz yaşamak iyidir (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
21. Her horoz kendi çöplüğünde öter / küllüğünde eşinir (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
22. Her şey vakit ile olur, horoz bile vaktinde öter (Yurtbaşı, 2012, s. 628).

23. Her yumurtadan civciv çıkmaz(Yurtbaşı, 2012, s. 384).
24. Horoz bile dişisini kıskanır (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
25. Horoz bile vakitsiz ötmez (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
26. Horozu çok olan yerde sabah geç olur (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
27. Horoz evlenir tavuk tellenir (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
28. Horoz kendini çöp tepesinde görmüş de müezzin oldum sanmış (Yurtbaşı, 2012, s. 331).
29. Horoz ne kadar öterse ötsün, civciv tavuğun dıkdıkına bakar (Yurtbaşı, 2012, s. 51).
30. Horoz ölür gözü çöplükte kalır (Yurtbaşı, 2012, s. 544).
31. Horoz yerinde dövüşür (Yurtbaşı, 2012, s. 544).
32. Horozdan kaçan karı şeytana taş çıkarır (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
33. Horozdan kaçan kurbanlık koyuna eldivenle yem verir.
34. Horozsuz köyde sabah olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
35. Horozsuz tavuk çobansız sürüye benzer (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
36. Horozsuz tavuk bağlanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
37. Horozsuz tavuk yaşamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
38. İki horoz bir çöplükte eşinmez (Yurtbaşı, 2012, s. 536).
39. İşi başna düşünce kara tavuk, dört yumurtlar (Yurtbaşı, 2012, s. 535).
40. Kadınlı, tavuk bağlanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 315).
41. Kadınların işi tavukların eşinmesine benzer (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
42. Kart tavuktan yağlı çorba olur (Yurtbaşı, 2012, s. 100).
43. Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
44. Kaz kazla, doz dozla, kel tavuk, topal horozla (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
45. Kırk gün kuş olmaktansa bir gün horoz olmak daha iyidir (Yurtbaşı, 2012, s. 641).
46. Kırk gün tavuk olmaktansa bir gün horoz olmak daha iyidir (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
47. Kılavuzu horoz olan kümeste geceler (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
48. Komşunun tavuğu komşuya kaz, karısı kız görünür (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
49. Mart martladı tavuk yumurtladı (Yurtbaşı, 2012, s. 658).
50. Misafiri horoz olanın arpa kalmaz ambarında (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
51. Müstahaktır tavuğa, girdiği için kovuğa (Yurtbaşı, 2012, s. 361).

52. Semiz tavuk yumurtlamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
53. Tavuğun gıdı gıdı, bir avuç darı içindir (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
54. Tavuğun güzel olsun da yumurtlamazsa yumurtlamasın (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
55. Tavuk ada, kaz kes; oyalamaz tez kes (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
56. Tavuk bile boğazlayamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 544).
57. Tavuk bile su içerken göğe bakar (Yurtbaşı, 2012, s. 369).
58. Tavuk gelen yerden, yumurta esirgenmez (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
59. Tavuk kaza bakmış da kışını yırtmış (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
60. Tavuk sağılmaz, söğüt yakılmaz, güveye güvenilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 391).
61. Tavuk yumurtasına göre kakırdar/gıdaklar (Yurtbaşı, 2012, s. 101).
62. Tilkinin yüz masalı varmış doksan dokuzu tavuk üstüne (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
63. Tilkiye “Tavuk kebabı yer misin?” demişler. “Adamın güleceğini getiriyorsunuz” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
64. Vakitsiz öten horozun başını keserler (Yurtbaşı, 2012, s. 628).
65. Yarınki kazdan, bugünkü tavuk yeğdir (Yurtbaşı, 2012, s. 684).
66. Yiğit horozun gözü çöplükte olur (Yurtbaşı, 2012, s. 391).
67. Yumurtlayan tavuk bağırgan olur (Yurtbaşı, 2012, s. 684).

2. 1. 13. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Tavuk ve Türleri

1. Aç tavuk düşünde, darı (buğday harmanı) görür (-Gaz. Hüseyinik -El. İspir-Ezm.-Krş. Gameli -Dz. Çkr. -Bt. -Kn. Iğdır -Kr.) (BAAD, 2016, s. 28).
2. Aç tavuk uykusunda darı görür (Alican, Iğdır-Kr.) (BAAD, 2016, s. 28).
3. Aç tavuk yığın dağıtır (Çitme, Divriği -Sv.) (BAAD, 2016, s. 28).
4. Alçacık tavuk kendini ferik gösterir (Ayaş -Ank.) (BAAD, 2016, s. 36).
5. Ana tavuğa kışt deme civcivlerinden olursun (Taşova, -Ama.) (BAAD, 2016, s. 41).
6. Ana tavuğa kış, deme civcivlerden olursun (Taşova) (BAAD, 2016, s. 41).
7. Bir tavuğu eksilenin, bir derdi eksilir (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 66).
8. Borç bini aştı mı (geçti mi) baklava (tavuk) ye (Brd. -Vn.) (BAAD, 2016, s. 68).

9. Cücüğü güzün sayarlar (Yavuz, Şavşat -Ar. Gürün -Sv. -Vn.) (BAAD, 2016, s. 74).
10. Çil tavuğu gören içi dolu yumurta sanır (Gölbayır, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 78).
11. Deliden deli, tavuktan piliç olur (Çanlı, Ayaş -Ank.) (BAAD, 2016, s. 86).
12. El tavuğunu besleyenin kümeste pisliği olur (Ermenek -Kn.) (BAAD, 2016, s. 110).
13. Erken öten horozun başını koparırlar (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 112).
14. Evde horoz sokakta tavuk olma (Sandıklı -Af.) (BAAD, 2016, s. 117).
15. Gürk tavuk tara çıkmaz (Güzelyurt, Hekimhan -Ml.) (BAAD, 2016, s. 129).
16. Hancı tavuğu yolcu boku (artığı) ile geçinir (Ilgın -Kn. Mudurnu -Bo. İz. - Mn.) (BAAD, 2016, s. 132).
17. Her gün tavuk yaşamaktan bir gün horoz yaşamak iyidir (Kösten, Honaz - Dz.) (BAAD, 2016, s. 135).
18. Her horoz, zibilliğinde yavuz (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 135).
19. Horoz evlenir komşu tellenir (-El.) (BAAD, 2016, s. 139).
20. Horoz götüreceğ malı yok; gemi götüreceğ ülvanı çok (-Kn.) (BAAD, 2016, s. 139).
21. Horoz kadar kocan olsun harman kadar yerin olsun (Vakfikebir -Tr.) (BAAD, 2016, s. 139).
22. Horoz kendini çöp tenekesinde görmüş de müzezzin oldum sanmış. (Çarşamba -Sm.) (BAAD, 2016, s. 139).
23. Horozun uçacağı yer küllüğe kadardır (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 139).
24. İki horoz bir pinde geçinemez (Ziyere –Ama.) (BAAD, 2016, s. 139).
25. İş başa düşünce kara tavuk dört yumurtlar (Çanlı, Ayaş -Ank.) (BAAD, 2016, s. 147).
26. Kazdan tavuk bir yumurta eder tavuğun götü patlar (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 160).
27. Kazla yarışan tavuğun götü patlar (Uluköy, Dinar –Af.) (BAAD, 2016, s. 160).
28. Kılavuzu horoz olan kümeste geceler (Mudurnu –Bo.) (BAAD, 2016, s. 163).

29. Kırk yıl tavuk olmaksansa bir yıl horoz olmak yeğ (Silifke-İç.) (BAAD, 2016, s. 164).
30. Kırk gün tavuk gezmektense bir gün horoz gezmek daha iyidir. (Çanılı, Ayaş -Ank. Dört, Sultandağ -Af. Eğridir -Isp. -Vn.) (BAAD, 2016, s. 164).
31. Kızını katma akranına eşine, horoz küçükse tavuk düşer peşine (Ladik - Sm.) (BAAD, 2016, 167).
32. Kimi horoz olur öter, kimi kuluçka olur yatar (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 167).
33. Kocakarı soğuğu teper, tındıra tavuğu (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 168).
34. Misafiri horoz olanın ambarında buğdayı kalmaz (Karadere, Hekimhan - Ml.) (BAAD, 2016, s. 181).
35. Ölüyü gününde (gömmeli) tavuğu pininde (tutmalı) (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 191).
36. Tavuğun gıdı gıdısı bir avuç dene içindir (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 209).
37. Tavuğun gökçek olsun da doğurmasa doğurmasın (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 209).
38. Tavuğun güzel olsun da yumurtlamasın (-Tr. -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 209).
39. Tavuğun sadakası bir yumurta (-Gaz. -Ur.) (BAAD, 2016, s. 209).
40. Tavuk ağzından yumurtlar (Hacı Ahmetler, Sütçüler -Isp.) (BAAD, 2016, s. 209).
41. Tavuk buğday tanesiyle, karı üzüm tanesiyle getirilir (Gündüzbey, Yeşilyurt) (BAAD, 2016, s. 209).
42. Tavuk eşer böçüğü öğretir cücüğü (İspir -Ezm.) (BAAD, 2016, s. 209).
43. Tavuk eşindiğini, deli düşündüğünü yapar (-Kn.) (BAAD, 2016, s. 209).
44. Tavuk giderse boku da gider (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 209).
45. Tavuk sağılmaz, söğüt yakılmaz, güveye güvenilmez (-Hak.) (BAAD, 2016, s. 209).
46. Tavuk var kazdan güzel, gelin var kızdan güzel (-Isp.) (BAAD, 2016, s. 209).
47. Tavuk yumurtlar horoz dara düşer (-Hak.) (BAAD, 2016, s. 209).
48. Tavukken tavuk su içer, bir göğe bakar (Gazi -Hak.) (BAAD, 2016, s. 209).

49. Tilkiye “Tavuk güt’ demişler de “Allah gazabınızı arttırsın” demiş (Yeşilova -Brd.) (BAAD, 2016, s. 211).
50. Tilkiyi tavukla gagalamışlar; “Allah gazabınızı arttırsın” demiş (-Nğ) (BAAD, 2016, s. 211).
51. Yiğit horozun gözü arpalıkta olur (Kavak –Sm.) (BAAD, 2016, s. 226).
52. Yumurtlayan tavuk bağırğan olur (-Kn.) (BAAD, 2016, s. 229).

2. 1. 13. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Tavuk ve Türleri

Türkiye Türkçesi atasözlerindeki tavuk ve türleri ile Kosova Türkçesinde yer alan tavuk ve türleri eşdeğerdir. Farklılık tespit edilmemiştir. Farklı olarak hindi sözcüğü bir atasözünde geçmekte olup *çurka* şeklinde karşılanmıştır: *Taugi yeyen çurkay (kuziy) ayağından baglasın* (Mam.) (Hasan, 1997, s. 81).

1. Aç touk cendısını ambarda cürür (Priş.) (Hasan, 1997, s. 26).
2. Er horoz kendi çöplüünde öter (Val.) (Hasan, 1997, s. 48).
3. Her horoz cendi cübresinde üter (Mam.) (Hafız, 1985, s. 48; Hasan, 1997, s. 55).
4. Horozu çok olan çüyün sabahi ceç olur (Mam.) (Hasan, 1997, s. 57).
5. Horozsus küvde saba olmas (Gos.) (Hasan, 1997, s. 57).
6. Horozsuz da gün başlar (İş.) (Hasan, 1997, s. 57).
7. Kaz gelecek yerden tauk esirgenmez (Preş.) (Hasan, 1997, s. 62).
8. Komşiiin orozi da yumurtlar (Koc.) (Hasan, 1997, s. 65).
9. Konşıda tauk yeersen kendi tayini de kes (Kon.) (Hasan, 1997, s. 65).
10. Misafiri oros olanın, arpa kalmas ambarında (Val.) (Hasan, 1997, s. 69).
11. Oroz bile dışısını kıskanır (Koc.) (Hasan, 1997, s. 72).
12. Oroz evlenir komşi tellenir (Pir.) (Hasan, 1997, s. 72).
13. Taugun yumartasi ne zaman gelır o zaman arır fol (Res.) (Hasan, 1997, s. 80).
14. Taugi yeyen çurkay (kuziy) ayağından baglasın (Mam.) (Hasan, 1997, s. 81).
15. Tauk eşeleye eşeleye güzlerini çıkarır (Gos.) (Hasan, 1997, s. 79).
16. Tauk su içerken Allah’a bakar (Res.) (Hasan, 1997, s. 79).
17. Tavuk ölür, gözleri gübrede kalır (Kop.) (Hasan, 1997, s. 80).
18. Tilki çok tauk yer, sonunda derisi ile öder (Koc.) (Hasan, 1997, s. 80).
19. Vakıtsız üten horozun başını çeserlar (Mam.) (Hasan, 1997, s. 82).

20. Zengininin horozu de yumurtlar (Mam.) (Hasan, 1997, s. 86).

2. 2. VAHŞİ HAYVANLAR

2. 2. 1. Aslan

Anadolu’da bazı hayvanlar uğurlu, bazı hayvanlar uğursuz sayılmıştır. Aslan Türk kültüründe her zaman gücün ve yiğitliğin timsali olarak görülmüştür. “Aslanın postu ve yelesi de yiğitlik simgesi olarak kullanılmıştır. Bu nedenle Türklerde uzun saçın yaygın olmasıyla arslan yelesi arasında simgesel ilişki kurulmuştur” (Çoruhlu, 2000, s. 136).

“Türklerde aslan figürü Budizm’le birlikte görülmeye başlamıştır. Pazırık kurganlarından çıkarılan taşların üzerinde aslan resimlerinin bulunması, bu hayvanın Türklerde çok önceden bilindiğini göstermektedir. Aslan, tanrısal bir hayvan olarak Batı Türk Dünyası’nda karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Karahanlılarda da belirgin bir şekilde görülmektedir. Uygur ve Oğuz bölgelerinde aslan adını taşıyan çok fazla kişi bulunması aslanın çok önceden bilindiğinin kanıtı olmuştur” (Güvenç, Tansü, 2015, s. 3).

Aslan, Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle birlikte eski anlamından hiçbir şey kaybetmemiştir. En çok tilki, kaplan, fare ve köpekle mukayese edilmiştir. Türk atasözlerinde aslan çoğunlukla güç, kudret, anlamında olumlu duygu değerini karşılamıştır.

Kosova ağız atasözlerinde ise aslan sözcüğüne rastlanılmamıştır.

2. 2. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Aslan

1. Aç aslandan tok domuz yeğdir (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
2. Aç köpek kendini aslana vurur (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
3. Aç kurt aslana saldırır (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
4. Al aslan tutar, güç sıçan tutamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
5. Al ile aslan tutulur, güç ile sıçan tutulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
6. Aslan ağızından şikar alınmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
7. Aslan, avını gülererek avlar (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
8. Aslan bile gün olur fareye muhtaç olur (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
9. Aslan bile kadına dokunmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
10. Aslan diye yapıştım, tilki kuyruğu buldum (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
11. Aslan doğan, aslan ölür (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
12. Aslan kocayınca/kocarsa sıçan deliği gözetir (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
13. Aslan köpek havlamasına iltifat etmez (Yurtbaşı, 2012, s. 113).

14. Aslan kuyruğu ile oynamak kendi başına iş açmaya çabalamaktır (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
15. Aslan, kükrerse atın ayağı kösteklenir (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
16. Aslan payını tilkiye kaptırmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 112).
17. Aslan postunda yakışır (Yurtbaşı, 2012, s. 113).
18. Aslan ol da tilkiler peşinde dolaşsın (Yurtbaşı, 2012, s. 113).
19. Aslan varken kediye ciğer düşmez (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
20. Aslan yalağından köpek su içmez (Yurtbaşı, 2012, s. 113).
21. Aslan yanında duran paysız kalmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 113).
22. Aslan yatağında tilki nice kuyruk sallar (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
23. Aslan, yatağında yakışır (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
24. Aslan yatağında yiğit çağında (Yurtbaşı, 2012, s. 571).
25. Aslan yatağından/yattığı yerden bellidir/belli olur (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
26. Aslanın payı ağzına gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 112).
27. Aslanlar kazanır, tilkiler yer (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
28. Bağlı aslana tavşanlar bile hücum eder (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
29. Bağlı aslanı herkes keser (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
30. Beni tilki yiyeceğine aslan yesin (Yurtbaşı, 2012, s. 112).
31. Cahilden kork aslandan korkma (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
32. Çul içinde/altında aslan yatar (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
33. Dişi aslan tek doğurur, ama aslan doğurur (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
34. Ekmek aslanın ağzında (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
35. Erkek aslan da dişi aslan, aslan değil mi (Yurtbaşı, 2012, s. 572)
36. Erkek aslan dışısından/dışisine bakar da kuvvet alır (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
37. Her yiğidin gönlünde bir aslan yatar (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
38. İki aslan bir posta sığmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
39. Kırk kurda bir aslan ne yapsın (Yurtbaşı, 2012, s. 572)
40. On para, on aslanın ağzında (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
41. Ölmüş aslana tavşanlar bile hücum eder (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
42. Sağ tilki, ölmüş aslandan iyidir (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
43. Şimdi para aslan ağzında (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
44. Uyuyan aslanı uyandırma (Yurtbaşı, 2012, s. 689).
45. Ürkütme tavşanı, aslan edersin (Yurtbaşı, 2012, s. 572).

46. Yatan aslandan gezen tilki yeğdir (Yurtbaşı, 2012, s. 572).
47. Yatma tilki önünde, koş aslan yesin seni (Yurtbaşı, 2012, s. 572).

2. 2. 1. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Aslan

1. Açlık tilkiyi aslan yapar (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 27).
2. Aslan kadına dokunmaz (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 45).
3. Aslan postuna yakışır (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 45).
4. Aslan yanında duran paysız kalmaz (Gaz.) (BAAD, 2016, s. 45).
5. Aslan yatağı boş kalmaz (Malazgirt -Tn.) (BAAD, 2016, s. 45).
6. Aslan yatağından köpek su içmez (Kandıra -Kc.) (BAAD, 2016, s. 45).
7. Aslan yattığı yerden belli olur (Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 45).
8. Aslandan (doğan) arslan olur (-Hak. Dirmil, Gölhisar -Brd.) (BAAD, 2016, s. 45).
9. Aslanlar kazanır tilkiler yer (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 45).
10. Aslan yatağında basılır (Çayköy -To.) (BAAD, 2016, s. 45).
11. Boş arslan yatağında, tilki kuyruk sallar (Mudurnu -Bo) (BAAD, 2016, s. 68).
12. Bük dibinde aslan yatar (Merzifon, -Ama.) (BAAD, 2016, s. 70).
13. Çakal eniği kurt olmaz, aslan yatağı yurt olmaz (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 75).
14. Çakal olup aslan peşinde koşma (Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 75).
15. Pisiği kovalaya kovalaya aslan ederler (-Ezm.) (BAAD, 2016, s. 194).
16. Tilki ininde aslan yatmaz (Senirkent -Isp.) (BAAD, 2016, s. 211).
17. Tok aslandan korkma, aç kediden kork (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 212).

2. 2. 2. Ayı

Ayı, Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olmasına karşın atasözlerinde *kurt*, *kartal*, *at* kadar önemli bir yer teşkil etmez “Türk mitolojisinde orman kültüründe yaşayan Türklerde ayı motifi görülmektedir. Başkurtlar onu, ata saymışlardır. Ayı tipi elbiseler şamanlar tarafından kullanılmıştır. Hayvanın çeşitli yerlerinden alınan kemikler şamanın elbisesine dikilmiştir. Böylece, şaman göğe

seyahat edebilecektir. Ayı, yardımcı ruh olarak görülmüştür” (Çatalbaş, 2011, s. 51).

Geçen zaman içerisinde ayı kavramı olumlu manadan olumsuz doğru evrilmiştir. Ayı, Türk kültüründe aptal ve kötü bir hayvan olarak nitelendirilmiştir. İslâmiyet’ten sonra bazı değişikliklere uğrayarak kaba kuvvetin ve kötü insanın simgesi olarak yaşamıştır.

Türk atasözlerinde ayı, kaba kuvvetin, güvenilmezliğin, ahmaklığın sembolüdür. Ayıya atasözlerinde olumlu anlamlar yüklenmemiştir.

2. 2. 2. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Ayı

1. Aç ayı oynamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 575).
2. Altta kalmayı ayı bile istemez (Yurtbaşı, 2012, s. 575).
3. Armudun/ahladın iyisini dağda ayı yer (Yurtbaşı, 2012, s. 575).
4. Avcı ne kadar hile/al bilse ayı o kadar yol bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 575).
5. Ayı ayı iken yenilmesini istemez (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
6. “Ayı” deyip geçme, o da bir dağın şenliğidir (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
7. Ayı sevdiği yavrusunu hırpalar (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
8. Ayı sıkıya düşünce yavrusunu ayağı altına alır (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
9. Ayı yavrusunu severken öldürür (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
10. Ayının kırk hikayesi/türküsu varmış hepsi de ahlat üzerine (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
11. Ayısız orman olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
12. Ayıya kovan ısmarlanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
13. Ayıya peynir tulumu emanet olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
14. Ayıyı evvela öldür de derisini sonra sat (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
15. Ayıyı huylandır, temaşaya bak; kurdu huylandır kefen hazırla (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
16. Çamın haysiyetini ayıdan sor (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
17. Dağda gezen ayıya da rastlar kurda da (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
18. Köprüden geçinceye kadar ayıya “Dayı” derler (Yurtbaşı, 2012, s. 576).
19. Maymun yoğurdu yemiş, artığını ayının yüzüne sürmüş (Yurtbaşı, 2012, s. 27).
20. Uzaktan merhaba ey ayı kardeş (Yurtbaşı, 2012, s. 576).

2. 2. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Ayı

1. Açık ayı ünemez (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 26).
2. Ayı aynaya bakar, lakabını halka takar (-Kr.) (BAAD, 2016, s. 51).
3. Ayı balığını incitmez (Beyceli, Fatsa -Or.) (BAAD, 2016, s. 51).
4. Ayı beni korkuttu, kulağını sarkıttı (Bor -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 51).
5. Ayı bile yenilmeye razı olmaz (Alanya -Ant.) (BAAD, 2016, s. 51).
6. Ayı dağda üzüm bağda olur (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 51).
7. Ayı diri iken postu satılmaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 51).
8. Ayı eniğini severken öldürür (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 51).
9. Ayı görünmez izi aranmaz (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 51).
10. Ayı ihtiyarladığında balasına oyuncak olur (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 51).
11. Ayı ihtiyarlayınca yavruları tüleri ile oynar (Karakoçan -El.) (BAAD, 2016, s. 51).
12. Ayı ininde insan dolaşmaz (Şerefiye, Erfelek -Sn.) (BAAD, 2016, s. 51).
13. Ayı, kazana etti (Saruhanlı -Mn.) (BAAD, 2016, s. 51).
14. Ayı kendi gümbürtüsünde, elinkinden haberi yok (Gürün-Sv.) (BAAD, 2016, s. 51).
15. Ayı meşeden küsmüş meşenin haberi yok (Alican, Iğdır -Kr.) (BAAD, 2016, s. 51).
16. Ayının otuz iki (dokuz) türküsü (oyunu) varmış (boz) armut (ahlat) üstüne (Anamas, Eğridir -Isp. Gürün -Sv. Beyceli, Fatsa -Or. -Ant. Gündüzbey, Yeşil -Ml. Çk. Hacı Ahmetler Sütçüler -Isp.) (BAAD, 2016, s. 51).
17. Ayı sıkıya düşünce yavrusunu ayak altına alır (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 51).
18. Ayı tenceresi, maymun kazanı (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 51).
19. Ayı vurulmayınca postu satılmaz (Avdan, Çamlıdere -Ank.) (BAAD, 2016, s. 52).
20. Ayıdan post düşmandan dost olmaz (-Ky.) (BAAD, 2016, s. 51).
21. Ayının ahmağı kayganadan pay umar (Hanak Köyleri -Kr.) (BAAD, 2016, s. 51).
22. Ayının kırk oyunu bir acı baltanın başınadır (Yavuz, Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 51).
23. Ayıya kovan ısmarlanmaz (Eldirek, Fethiye -Mğ.) (BAAD, 2016, s. 52).

24. Ayıya peynir emanet edilmez (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 52).
25. Ayıyı benilet seyrine bak, kurdu benilet kefenini hazırla (Kızılcahamam - Ank.) (BAAD, 2016, s. 52).
26. Ayıyı vurduktan sonra satarlar (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 52).
27. Ayıyı vurmayınca gönünde kayış bükülmez (Akkuş -Or.) (BAAD, 2016, s. 52).
28. Ayi idi mayi idi (Uyu) kocam idi ya; çalı idi çırpı idi evim idi ya (-Sm. - Çkl.) (BAAD, 2016, s. 52).
29. Tüye akıl olsa ayıda bitmez (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 212).

2. 2. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Ayı

Kosova Türkçesinde ya da ağzında kullanılan atasözlerinde ayı sözcüğü Türkiye Türkçesinde atasözlerinde geçen ayı kavramının taşıdığı anlam bakımından özdeştir. Kosova ağzında kimi atasözlerinde ayıya farklı olarak *meçka* dendiği görülmektedir. Örnek: *Meçka (ayı) sineklerle doymas. (Gos.)* (Hasan, 1997, s. 69), *Meçka (ayı) dagdan ügrenır, nerde kaldı insan (Gos.)* (Hasan, 1997, s. 68).

1. Aç ay (i) oynamas (Kon.) (Hasan, 1997, s. 25).
2. Armudun islasını ayo yer (Pz.) (Hafız, 1985, 42; Hasan, 1997, s. 29).
3. Armudun iyisini ayi yer (Kon.) (Hasan, 1997, s. 29).
4. Ayi urulmadan posti satılmas (Kon.) (Hasan, 1997, s. 31).
5. Ayidan korkan ormana çıkmas (Mam.) (Hasan, 1997, s. 31).
6. Aysız orman olmaz (Koc.) (Hasan, 1997, s. 31).
7. Meçka (ayı) sineklerle doymas. (Gos.) (Hasan, 1997, s. 69).
8. Meçka (ayı) dagdan ügrenır, nerde kaldı insan (Gos.) (Hasan, 1997, s. 68).
9. Tatli armudi ayo yer (Pz.) (Hafız, 1985, s. 52; Hasan, 1997, s. 79).

2. 2. 3. Çakal

Kırsal hayatta çakal, her zaman çiftçinin düşmanı olmuştur. Küçükbaş hayvanların özellikle tavuk, ördek, hindi gibi kümes hayvanlarının baş düşmanıdır.

Çakal dendiği zaman akla ilk gelen çıkarıcılık ve sinsiliktir. Türkiye Türkçesinde art niyet ve sinsilik vurgulanmak istendiğinde genellikle çakalla ilgili

benzetmelere başvurulmuştur. Çakal, atasözlerinde genellikle olumsuz bir yapıda kullanılmıştır. En çok kurt ile mukayese edilmiştir.

Bölge ağızlarında ve Kosova ağızındaki atasözlerinde çakal sözcüğüne rastlanmamıştır.

2. 2. 3. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Çakal

1. Çakal eniği kurt olmaz, aslanın yatağı yurt olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 388).
2. Çakalın sesi ormana, köpeğin havlaması köye yakışır (Yurtbaşı, 2012, s. 102).
3. Çakalsız bük olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 102).
4. Ne dağda bağım var ne çakaldan devam (Yurtbaşı, 2012, s. 591).
5. Pireyi gözünden, çakalı dizinden vurur atıcı (Yurtbaşı, 2012, s. 591).
6. Yakada bağım yok ki çakaldan korkum olsun (Yurtbaşı, 2012, s. 591).

2. 2. 4. Domuz

Türkler, başlangıçtan beri domuz yemiyor ve geleneklerinde de bu hayvana yer vermiyorlardı. Günümüzde Anadolu'da tiksiniilen, adının anılmasının dahi hoş karşılanmadığı, örtmece sözcüklerle karşılandığı bir hayvandır. Domuza Anadolu'da "*canavar, adı yaman, kara böcü, kehten bakan, kötü hayvan*" (Bozkaplan, 2009, s. 382-383). gibi adlandırmalar yapılmıştır.

Atasözlerinde de domuz, düşmanlığı, kötü niyeti, kötü huyu karşılar. Bunun yanı sıra nankör bir hayvan anlamı da yüklenmiştir.

2. 2. 4. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Domuz

1. Aç aslandan tok domuz yeğdir (Yurtbaşı, 2012, s. 602).
2. Aç domuz darıdan çıkmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 602).
3. Ahmak olana söz anlatmaktansa dağda domuz gütmek yeğdir (Yurtbaşı, 2012, s. 602).
4. Atın kulağını kesin yine attır, domuzun kuyruğunu kesin yine domuzdur (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
5. Devletin malı deniz yemeyen domuz (Yurtbaşı, 2012, s. 599).
6. Domuz derisinden post olmaz, eski düşman dost olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 33).
7. Domuz domuza düştü, yolumuz düze düştü (Yurtbaşı, 2012, s. 602).

8. Domuz hort hortunu büyüğünden öğrenir (Yurtbaşı, 2012, s. 602).
9. Domuz karnını doyurunca yediği kabı devirir (Yurtbaşı, 2012, s.377)
10. Domuz ne bilir cevherin kıymetini (Yurtbaşı, 2012, s. 602).
11. Domuza dalanma (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
12. Domuza değneksiz gider (Yurtbaşı, 2012, s. 544).
13. Domuza dolanmaktan ise çalıya dolanmak iyidir (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
14. Domuzdan bir kıl çekmek kardır (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
15. Domuzdan bir oku esirgeme (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
16. Domuzdan insan doğmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
17. Domuzdan kıl koparmak hünerdir (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
18. Domuzdan toklu doğmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
19. Domuzun burnunu kulağını kesmişler yine domuz yine domuz (Yurtbaşı, 2012, s. 602).
20. Domuzun kuyruğunu kessen yine domuzdur (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
21. Hacı hacıyı Araf'ta, uyuz uyuzu sıcakta, domuz domuzu bataкта bulur (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
22. İt dişi, domuz derisi (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
23. Kur'an okumakla domuz darıdan çıkmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
24. Yaman baş sahibine domuz güttürür (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
25. Yemişin iyisini domuz yer (Yurtbaşı, 2012, s. 603).
26. Yetim başı tutacağına domuz başı tut (Yurtbaşı, 2012, s. 378).

2. 2. 4. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Domuz

1. Anasına yakın, kızdan; ormana yakın domuzdan irak olur (-Brd.) (BAAD, 2016, s. 41).
2. At kılında fırça olmaz, domuz kılından olur (-Sm.) (BAAD, 2016, s. 49).
3. Atımına gelmez, domuz olmaz (Manuroğlu, Feke -Ada. Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 48).
4. Bir evde iki kız doğacağına dağda domuz olsun (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 64).
5. Domuz doğrusuna gider (Çameli -Dz.) (BAAD, 2016, s. 95).
6. Domuz sıkta eğlenir (Zile -To. Mesudiye -Or.) (BAAD, 2016, s. 95).
7. Domuz yıktığı geçeği bilir (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 95).

8. Domuzun bitini ayağa korsan dağa çıkar (Posof -Kr.) (BAAD, 2016, s. 95).
9. Elin iyisi domuzun dayısı olmaz (Paçacıoğlu -Uş.) (BAAD, 2016, s. 108).
10. İki kara, iki sarı domuz ölün körü; bir sarı bir kara onu her zaman ara (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 144).
11. Kabahatin büyüğü, domuzun büyüğündendir (İlyasköyü -Brd.) (BAAD, 2016, s. 153).
12. Kayırdığım domuzun kırk batman yağı çıkar (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 159).
13. Parayı domuzun boğazına tıkmışlar da “Domuz ağa” diye çağırılmışlar (Yukarı Bozkuyu Kadirli -Ada.) (BAAD, 2016, s. 193).
14. Tok domuz darıya vurmaz (tarlaya girmez) (Gülbayır, Çayköy, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 212).
15. Tok domuz yulaf yemez (İğneciler, Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 212).
16. Yağlı domuz, yağlı çama sürünür (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 219).
17. Yetim başı tutacağına domuz başı tut (Keşköyü, Ayancık -Sn.) (BAAD, 2016, s. 225).

2. 2. 4. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Domuz

İslamiyetin etkisini gösterdiği Kosova Türklerine ait atasözlerinde domuz sözcüğü iki atasözünde olumsuz bir yapıda kullanılmıştır. *En cüzel armudi domuzlar yer (Priş.)* (Hafız, 1985, 47; Hasan, 1997, s. 47) atasözünde Türkiye Türkçesinde domuz yerine ayı sözcüğü kullanılmıştır. Bu atasözü bu yönden farklı bir kullanım göstermektedir.

1. Domuzdan bir kıl çıkarmak çardır (Pz.) (Hafız, 1985, s. 46; Hasan, 1997, s. 44).
2. En cüzel armudi domuzlar yer (Priş.) (Hafız, 1985, 47; Hasan, 1997, s. 47).

2. 2. 4. Fil

Fil, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'nde en çok üzerinde durduğu hayvan metaforlarından biridir. *Mesnevî*'de fil metaforu Kâbe'ye saldırmak için yola çıkan Ebrehe ordusu dışında müsbet anlamlarda kullanılmış, güç ve masımiyetin sembolü olmuştur” (Nur, 2013, s. 23).

Günümüzde fil, gücün ve bereketin sembolü olmuştur. Örneğin, Türklere son zamanlarda fil ve birden fazla fil figüründen oluşmuş çeşitli süs eşyalarının bulundurulması bereket, bolluk olarak değerlendirilmektedir. Fil atasözlerinde, cüssesinin büyüklüğü bağlamında sınırlı olarak kullanılmıştır. Bölge ağızlarında ve Kosova ağızlarında ise fil sözcüğüne yer verilmemiştir.

2. 2. 4. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Fil

1. Attan büyük deve var, deveden büyük fil var (Yurtbaşı, 2012, s. 112).
2. Düşman karınca gibi ise sen fil gibi san (Yurtbaşı, 2012, s. 615).
3. Filden korkmam, lakin zürafadan korkarım (Yurtbaşı, 2012, s. 615).
4. İyi yalan bu yalan, fili yuttu bir yılan (Yurtbaşı, 2012, s. 615).

2. 2. 5. Gergedan

“Türklere Oğuz Kağan Destanı’nda, Oğuz Kağan’ingergedanı öldürüp halkını büyük bir beladan kurtardığı üzerinde durulur. Hatta Oğuz Kağan Destanı’nda gergedanın temsili resmine yer verilmiştir” (Oğuz Kağan Destanı, 1970, s. 3). Türk kültüründe bu olay dışında gergedanla ilgili bir bilgiye yer verilmediği gibi Türk atasözlerinde de gergedan bir kullanımla kendine yer bulmuştur. Aşağıdaki atasözünde gergedanın iri cüsseli bir hayvan olarak bilindiği ve bu anlama gelecek şekilde kullanıldığı görülmektedir.

2. 2. 5. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Gergedan

1. Keçi kurttan kurtulursa gergedan olur (Yurtbaşı, 2012, s. 617).

2. 2. 6. Kirpi

Sadece bir atasözünde kullanılan kirpi, memeli bir canlıdır. Dikenli olması sebebiyle diğer canlılardan farklı bir görünüme sahiptir. Bölge ağızlarında bir atasözünde her canlının yavrusunu özel ve değerli gördüğünü ifade etmek için kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde ve Kosova ağızlarında kirpi ile ilgili kurulmuş atasözüne rastlanmamıştır.

2. 2. 6. 1. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Kirpi

1. Kirpi de yavrusunu “pamuğum” diye severmiş (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml. Çepni, Gemerek -Sv.) (BAAD, 2016, s. 167).

2. 2. 7. Kurt

Hayvan besleyen kavimlerin en çok ilgilendikleri hayvan kurttur. Türkler yüz binleri aşan sürülerini korumak zorundaydılar. Bu sürülerin amansız düşmanı kurt idi. Orta Asya’da kurtlar, sürü hâlinde yaşarlardı “Başlarında ihtiyar ve tecrübeli kurtlar vardı. Saçları kırlaşmış bu ihtiyar kurtlar, sürüleri için en uygun şartları arıyorlardı. Bu sebeple Türkler, en öndeki ihtiyar yeleli ‘*Gök Kurt*’a’ önem verirdiler. Bu kurtlar tanrının bir rengi ve bir sembolü hâlinde idiler” (Ögel, 1995, s. 20).

Görüldüğü üzere tarihi süreçte tabiatla iç içe yaşayan Türkler, kurdu hem korkulan bir hayvan haline getirmiş hem de kutsallaştırmıştır “Türk kültür tarihinin yazılı olarak takip edilebildiği dönemlerinden itibaren *böri, börü, kök börü, kurt, gök kurt, gök yeleli kurt, bozkurt* gibi çeşitli adlarla karşımıza çıkan kurdun Türk kültüründe önemli bir yeri vardır” (Keskin, 2012, s. 867).“Kurt, Türk dünyası anlatı türlerinde sıkça karşılaşılan bir hayvandır. Türklerin türeyiş efsanelerinin başkahramanı olan kurt, türeyişin sembolü ve boya önderlik eden konumundaki yerini korumuştur” (Yiğit, 2018, s. 289).

Türkler, sosyal hayat bakımından ilerledikçe kurdun anlamı da yavaş yavaş gerçekçi bir yöne doğru yönelmiş ve eski dini önemini kaybetmiştir. Kurt, zamanla taşımakta olduğu kutsallık niteliğinden uzaklaşarak, topluma zararlı bir hayvan olarak Türk kültüründe varlığını sürdürmüştür.

İslâmiyet’in kabulü ile birlikte kurt yiğitlik ve güç sembolü olarak toplum hayatında yaşamaya devam etmiştir. Fakat Türk atasözlerinde kurt, genel olarak kötü niyetli, güvenilmez, açgözlü, emanete ihanet eden insanları temsil etmek için kullanılmıştır. Kurdun bu olumsuz anlamları dışında atasözlerinde az da olsa olumlu ve saygın anlama gelecek şekilde kullanıldığı da görülür. “*Kurttan kurt olur, itten it*” (Yurtbaşı, 2012, s. 634). Atasözünde kişi, sonunda aslına döner ve atalarına benzer anlamında olumlu duygu değeriyle kullanılmıştır. Kurda “*Neden boynun kalın? demişler, “İşimi kendim görürüm de ondan”* demiş (Aksoy, 1988, s. 377). Atasözünde ise kurdun kendi işini başkasına yaptırmayan, gücü temsil eden bir canlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Kurt, atasözlerinde çoğunlukla koyun, köpek, kuzu, tilki ve çakal ile birlikte kullanılmıştır.

2. 2. 7. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kurt

1. Aç kurt aslana saldırır (Yurtbaşı, 2012, s. 560).
2. Aç kurt bile komşusunu dalamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
3. Aç kurt dağa varmış, çıkamamış; demişler: “Ne kadar toktur.” (Yurtbaşı, 2012, s. 560)
4. Aç kurt komşu kuzuyu yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 560).
5. Aç /köpek kurt yavrusunu yer (Yurtbaşı, 2012, s. 560).
6. Ağzı kana değen kurt daha da çok azar (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
7. Allah’ın sakladığını kurt yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
8. Ardında yüz köpeğe havlamayan kurt kurt sayılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 651).
9. Ayıyı huylandırtemaşaya bak, kurdu huylandır kefeni hazırla (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
10. Barut ile ateş oyunu, terketmektir kurda koyunu (Yurtbaşı, 2012, s. 653).
11. Çobansız koyunu kurt kapar (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
12. Dağda gezen ayıya da rastlar, kurda da (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
13. Eski kurt, yolunu şaşırılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
14. Eşeği kurt yemiş, sahibi “Düş olaydın bari” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
15. Eşeği sahibinin dediği yere bağla da varsın kurt yesin (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
16. Gezen kurt aç kalmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
17. Keçi kurttan kurtulursa gergedan olur (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
18. Keçi şarap içmiş, dağa kurt aramaya gitmiş (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
19. Kırk kurda bir aslan ne (Yurtbaşı, 2012, s. 654)
20. Koyuna acıyan kurda zulüm eder (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
21. Koyunu kurda emanet etme (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
22. Köpeksiz sürüye kurt ürer (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
23. Kurda “Neden boynun/ensen kalın? “ demişler, “İşimi kendim görürüm de ondan” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
24. Kurda acıyan, koyuna zulüm eder (Yurtbaşı, 2012, s. 650).
25. Kurda koyun inanılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
26. Kurdu basmaya kurt gibi köpek gerek (Yurtbaşı, 2012, s. 654).

27. Kurdu gören bağıırır, göremeyen daha çok bağıırır (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
28. Kurdu kulağıından tutmak güçtür (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
29. Kurdu kurt ile avlamalıdır (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
30. Kurdu ne kadar beslersen besle o hep dağıa/ormana bakar (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
31. Kurdu ormandan açlık çıkarır (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
32. Kurdun adı “Yedi” yese de yemese de (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
33. Kurdun adı yaman çıkmış, tilki vardır/var baş keser (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
34. Kurdun ağzından kuyruk alınmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
35. Kurdun ettiğı neçsillik yarına kalsın, inek yine buzağılar (Yurtbaşı, 2012, s. 452).
36. Kurdun merhameti kuzuyu ağzında taşımak (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
37. Kurt ağzındankuzu alınır mı (Yurtbaşı, 2012, s. 654)?
38. Kurt, dumanlı havayı sever (Yurtbaşı, 2012, s. 451).
39. Kurt ile koyun, ateş ile su (Yurtbaşı, 2012, s. 181).
40. Kurt ile koyun, ciğerle oyun olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 181).
41. Kurtla ortak olan tilkinin hissesi ya tuzaktır ya bağıırsak (Yurtbaşı, 2012, s. 54).
42. Kurt kapana düşmeyince faka bastığını bilemez (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
43. Kurt kartaldan kurtulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
44. Kurt katırım pahalı olduğunu bilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
45. Kurt keçiye dokunmasa Mekke’ye gider (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
46. Kurt kocayınca kedilerin maskarası olur (Yurtbaşı, 2012, s. 524).
47. Kurt komşusunu yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
48. Kurt koyun bir yerde geçinir (Yurtbaşı, 2012, s. 181).
49. Kurt köyünü değıştirir, huyunu değıştirmez (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
50. Kurt kurdu yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
51. Kurt kulağıından tutulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 385).
52. Kurt kurt masalı, tilki de tilki masalı okur (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
53. Kurt kuş var sus (Yurtbaşı, 2012, s. 241).
54. Kurt kuzudan “Suyu bulandırdım” diye dava etmiş (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
55. Kurt kuzuyu haber vererek yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 654).

56. Kurt mahallesinde av avlanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
57. Kurt, sürüye girince tek koyunun koyununu alır (Yurtbaşı, 2012, s. 556).
58. Kurt, ulaya ulaya başına bela getirir (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
59. Kurt, yiyeceğini bakkal dükkânında aramaz (Yurtbaşı, 2012, s. 385).
60. Kurt yuvasından kemik eksik olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 385).
61. Kurt, kurt masalı, tilki de tilki masalı okur (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
62. Kurtla koyun, kılıçla oyun olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
63. Kurtlarla bir olup ulumazsan kurtlara yem olursun (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
64. Kurttan korkan çoban olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
65. Kurttan kurt olur, itten it (Yurtbaşı, 2012, s. 634).
66. Kurttan kuzu doğmaz, kerkenezden şahin (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
67. Kuzu çoban için değildir, belki çoban kuzu içindir (Yurtbaşı, 2012, s. 386).
68. Mandaya dayanacak ağaç olursa, kurtlara sala okur (Yurtbaşı, 2012, s. 544).
69. Ölmüş eşek/koyun kurttan korkmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
70. Sayılı koyunu kurt kapmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
71. Tevekkelinin gemisi batmaz / eşiğini kurt yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
72. Tilkiyi kovalarken kurdu uyandırdı (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
73. Üremesini bilmeyen köpek/it sürüye/koyuna kurt getirir (Yurtbaşı, 2012, s. 654).
74. Yalnız kalanı kurt yer (Yurtbaşı, 2012, s. 693).
75. Yavaş köpek, sürüye kurt getirir (Yurtbaşı, 2012, s. 695).
76. Yavuz it üre üre ağıla kurt düşürür (Yurtbaşı, 2012, s. 654).

2. 2. 7. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Kurt

1. Aç köpek kurttan korkar (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 27).
2. Aç kurdun evinde ciğer, kelle ne arasın? (Karakaçan -El.) (BAAD, 2016, s. 27).
3. Aç kurt dağa varmış, çıkamamış, demişler ne kadar toktur (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 27).
4. Aç kurt, komşu kuzuyu yemez (-Brs.) (BAAD, 2016, s. 27).
5. Adamı, tanıyan kurtlar yesin (-Brs.) (BAAD, 2016, 29).

6. Afkurmasını bilmeyen köpek kurdu kapıya getirir (Ardeşen -Rz.) (BAAD, 2016, s. 29).
7. Ağacın kurdu içinden olmayınca ağaç kurumaz (Karakaçan -El.) (BAAD, 2016, s. 30).
8. Ağacın kurdu içinden olmazsa ağaca zevk yoktur (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 30).
9. Ağacın kurdu bedeninde (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 30).
10. Ağzı kana değen kurt daha (da) azar (Malazgirt -Tn.) (BAAD, 2016, s. 33).
11. Allah saklayanı kurt yırtmaz (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 38).
12. Ayıyı benilet seyrine bak, kurdu benilet kefenini hazırla (Kızılcahamam - Ank.) (BAAD, 2016, s. 52).
13. Beni tanıyan kurt talasın (Gaz. -Bt.) (BAAD, 2016, s. 60).
14. Ciğere oyun olmaz, kurt ile koyun olmaz (-Ky.) (BAAD, 2016, s. 74).
15. Çakal eniği kurt olmaz, aslı kurt gerek (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 75).
16. Çakaldan kurt olmaz, kurtoğlu kurt gerek (Taşburnu, Iğdır.) (BAAD, 2016, s. 75).
17. Dumanlı havada kurt tepede ulur (Biga -Çkl.) (BAAD, 2016, s. 97).
18. Emaneti, kurt saklar (Yavuz, Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 110).
19. Er kuzuya, kurt yetişmez (Küre -Ks.) (BAAD, 2016, s. 113).
20. Erken doğan kuzuya kurt ilişmez (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 112).
21. Gönülsüz it (köpek) kurda gitmez (Alican, Iğdır -Kr -Brd. ve çevresi) (BAAD, 2016, s. 126).
22. Gönülsüz it sürüye kurt getirir (Çepni, Gemerek -Sv.) (BAAD, 2016, s. 126)
23. İhmalcinin malını kurt yer (Kızılcahamam -Ank.) (BAAD, 2016, s. 143).
24. İt atarsa kurt kapar (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 148).
25. Keçi kurttan kurtulursa gergedan olur (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 161).
26. Koyun sürüsüne kurt parasız bekçilik eder (Senirkent -Isp.) (BAAD, 2016, s. 171).
27. Koyuna kurt gelince, köpeğin gezeliyesi gelir (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 171).

28. Koyunu çıkardığı toz kurdun gözünden kaçmaz (Gündüzbey, Yeşilyurt - Ml.) (BAAD, 2016, s. 171).
29. Koyunu güden kurdu görür (kurda kavuşur) (Mudurnu-Bo. Merzifon - Ama.-Vn. -Brd. Kösten -Dz.) (BAAD, 2016, s. 171).
30. Kurt, daima gelmezse de sen daima dikkat et (Maçka -Tr.) (BAAD, 2016, s. 175).
31. Kurdun gönlüne koysalar, günde bir koyun yermiş (-Ky. -Sn.) (BAAD, 2016, s. 174).
32. Kurt bulanırsa köye iner, kul bunalırsa dağa çıkar (Cire, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 171).
33. Kurt, eşini yemez (Maçka -Tr.) (BAAD, 2016, s. 175).
34. Kurt gölgesinde aslan yatmaz (Çanılı, Ayaş -Ank.) (BAAD, 2016, s. 175).
35. Kurt, kartaldan kurtulmaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 175).
36. Kurt kocayınca keçi boynuzlar (Yavuz, Şavşat, -Ar.) (BAAD, 2016, s. 175).
37. Kurt koyunun bahasını sormaz (bilmez) (Eğridir -Isp. Yerköy -Yz. Kuzköy, Akkuş -Or. -Merzifon -Ama.) (BAAD, 2016, s. 175).
38. Kurt ulusundan gördüğünü işler (Gürün -Sv. -Gaz. Pınarbaşı -Ky.) (BAAD, 2016, s. 175).
39. Kurtlarla bir olup ulumazsan kurtlara yem olursun (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 175).

2. 2. 7. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Kurt

Kosova Türkçesinde ya da ağızda kullanılan atasözlerinde kurt ele alınırken ilgili ağız bölgesinin özellikleri çerçevesinde *kurt*, *krut*, *krutt* yazımları ile karşılanmıştır.

1. Açlık kurdu ininden çıkarır (Val.) (Hasan, 1997, s. 26).
2. Eski kurt yolunu şaşırılmış (Gos.) (Hasan, 1997, s. 48).
3. Gebirik eşek kurttan korkmas (Gos.) (Hasan, 1997, s. 51).
4. Kuçka (dişi köpek) kuyruguni kaldırmadan çöpekler koşmas (Priş.) (Hafız, 1985, s. 50; Hasan, 1997, s. 66).
5. Kocalanmış kurt çöpeğin maskarasi olur (Priş.) (Hafız, 1985, s. 50; Hasan, 1997, s. 65).
6. Krut tüyünden, insan uyumdan vazgeçmez (Koc.) (Hasan, 1997, s. 67).

7. Krutt yattı yerde zarar yapmas (Kan.) (Hasan, 1997, s. 67).
8. Kurda sormişler: “Niçin ensen kalındır?” “Kendi işimi kendim yaparım” demiş (Priş.) (Hasan, 1997, s. 66).
9. Kuçka (dişi köpek) kuyruguni kaldırmadan çöpekler koşmas (Priş.) (Hafız, 1985, s. 50; Hasan, 1997, s. 66).
10. Kurdun dişleri düştü mi köpeklere maskara olur (Kon.) (Hasan, 1997, s. 67).
11. Kurt dumanli avayi arar (Koc.) (Hasan, 1997, s. 67).
12. Kurt komşısını yemes (Priş.) (Hafız, 1985, 50; Hasan, 1997, s. 67).
13. Kurt kurdu yimes (Koc.) (Hasan, 1997, s. 66).
14. Kurt kurttan korkmas (Gos.) (Hasan, 1997, s. 67).
15. Kurt tüvünü değıştirir, huyunu değıştirmes (Priş.) (Hasan, 1997, s. 67).
16. Kurttan çoban olmaz (Koc.) (Hasan, 1997, s. 67).
17. Kurtun ensesi kalın kendi güür işini (Gos.) (Hasan, 1997, s. 67).

2. 2. 8. Maymun

Maymun, Türk inançlarında yaygın bir şekilde yer almamaktadır “Bu hayvan özellikle Hint mitolojisinde görülmektedir. Türkler, özellikle Budist oldukları dönemde onunla ilgili tasavvurlardan etkilenmişlerdir” (Uçar, Yayan, 2018, s. 205).

Anadolu coğrafyasında bulunmayan bu hayvana atasözlerinde olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Türklerde yalancılığın, ikiyüzlülüğün sembolü olarak az da olsa atasözlerinde kullanılmıştır. Maymun sözcüğü bölge ağızları ile Kosova ağızlarında kullanılmamıştır.

2. 2. 8. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Maymun

1. Maymunlara çingeneler az gelmeye başladı (Yurtbaşı, 2012, s. 27).
2. Maymunu fırına/ateşe atmışlar, yavrusunu ayağının altına almış (Yurtbaşı, 2012, s. 695).
3. Maymun yavrusunu severken öldürmüş (Yurtbaşı, 2012, s. 27).
4. Maymun yoğurdu yemiş, artığını ayının yüzüne sürmüş (Yurtbaşı, 2012, s. 27).

2. 2. 9. Samur

Samur sansargiller familyasından kürk ticaretinde postu değerli sayılan memeli bir hayvandır. Türk atasözlerinde az da olsa karşılaştığımız bu hayvan, atasözlerinde iyi gibi görünen durum ve kişilerin insanı yanıltabileceğini anlatmak için kullanılmıştır. Ayrıca, insanların yaratılış gereği kabahatten hoşlanmadığını ve kimsenin suçu üzerine almak istemediği durumlarda atasözlerinde bu hayvandan benzetme yoluyla yararlanılmıştır. Türkiye Türkçesinde sınırlı olarak bir atasözünde görülürken bölge ağızları ile Kosova ağızında yer verilmemiştir.

2. 2. 9. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Samur

1. Kabahat/suç, samur kürk olsa kimse sırtına almaz (Yurtbaşı, 2012, s. 673).

2. 2. 10. Sansar

Atasözlerinde az da olsa karşılaştığımız sansar, tavukların baş düşmanıdır, olumsuz anlamda kullanılmıştır. Kullanımı oldukça sınırlıdır. Bölge ağızları ile Kosova Türkçesinde de yer verilmemiştir.

2. 2. 10. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Sansar

1. Sansar baş keser, tilkinin adı var (Yurtbaşı, 2012, s. 512).

2. 2. 11. Tilki

Masallara, fabllara konu olan tilki zaman içinde mitolojik anlamından sıyrılarak açık göz insanların davranışlarını ifade etmek maksadıyla kişileştirilmiştir. Tilki, eski Türk inançlarında da olumsuz bir değer olarak karşımıza çıkar.

“Altay mitolojisine göre yeraltı ruhları genel olarak siyah bir tilki şeklinde görülürdü. Bazen bu tilki avcılarını peşine takarak yerin deliğine götürür ve oradan da yerin altına indirerek avcı veya bahadırın, başına gelmedik felaket bırakmazdı. Anadolu’da da yağmur yağarken güneş açıp da ebekuşağı görününce tilkiler düğün yapıyor denirdi” (Ögel, 1995. s. 97).

Günümüzde tilki kurnazlığın, hilekârlığın, ikiyüzlülüğün sembolü olarak yazı dilinde ve sözlü dilde halk arasında, atasözlerinde sıkça kullanılır.

2. 2. 11. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Tilki

1. Aslan ol da tilkiler peşinde dolaşsın (Yurtbaşı, 2012, s. 113).
2. Aslan yatağında tilki nice kuyruk sallarsın (Yurtbaşı, 2012, s. 686).

3. Aslanlar kazanır tilkiler yer (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
4. Ayyar tilki art ayağından tutulur (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
5. Beni tilki yiyeceğine aslan yesin (Yurtbaşı, 2012, s. 112).
6. Bir tilkinin derisi iki defa soyulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
7. Karnında bin/dokuz tilki dolaşır/gezer, kuyruklarını/kuyruklarını birbirine değdirmez/değmez.
8. Karnında bin/dokuz tilki dolaşır/gezer/kuyruklarını birbirine değdirmez (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
9. Kocamış tilki, faka düşmez (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
10. Köylünün bildiğini, köylü/Tunanın tilkisi bilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 104).
11. Kurdun adı yaman çıkmış, tilki vardır/var baş keser (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
12. Kurt kurt masalı, tilki de tilki masalı okur (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
13. Sağ tilki ölmüş aslandan iyidir (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
14. Sansar baş keser, tilkinin adı var (Yurtbaşı, 2012, s. 512).
15. Tazının yürüdüğünü tilki sevmez (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
16. Tilki demiş ki “Benim için demem, amma üzüksüz bağın dibi kurusun.” (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
17. Tilki gölgesinde aslan gizlenmez (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
18. Tilki ininde aslan yatmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
19. Tilki ne kadar çevik ise bir gün boğazı ele verir (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
20. Tilki tilkiliğini anlatıncaya/bildirinceye kadar post elden gider (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
21. Tilkinin adı çıkmış, tavşan dünyayı yıkmış (Yurtbaşı, 2012, s. 512).
22. Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır. (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
23. Tilkinin kulağı avcı sesindedir (Yurtbaşı, 2012, s. 475).
24. Tilkinin kurnazı sınırda gezer (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
25. Tilkinin yüz masalı varmış, doksan dokuzu tavuk üstüne (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
26. Tilkiye “Tavuk kebabı yer misin?” demişler “Adamın güleceğini getiriyorsunuz” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
27. Tilkiyi kovalarken kurdu uyandırdı (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
28. Türkün bildiğini tilki bilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 104).

29. Yatan aslandan gezen tilki yeğdir (Yurtbaşı, 2012, s. 686).
30. Yatma tilki ininde, ko aslan yesin seni (Yurtbaşı, 2012, s. 686).

2. 2. 11. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Tilki

1. Anamın ilki olacağıma dağlarda tilki olsaydım (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 40).
2. Anamın ilki olmadan dağlara tilki olaydım (Nizip -Gaz.) (BAAD, 2016, s. 40).
3. Aslan ol da tilkiler peşinde dolaş (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 45).
4. Aslanlar kazanır tilkiler yer (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, s. 2016, 45).
5. Bir tavuğu eksilenin, bir derdi eksilir (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 66).
6. Bir tilkinin derisi iki defa alınmaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 45)
7. Boş arslan yatağında, tilki kuyruk sallar (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 68).
8. Böyle tilkinin böyle kuyruğu olur (Çitme, Divriği -Sv.) (BAAD, 2016, s. 68).
9. Çil tavuğu gören içi dolu yumurta sanır (Gölbayır, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 78).
10. Dolaşan tilki yurt bulur (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 94).
11. Hemmaz olmasa tilki pazarda gezer (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 134).
12. Islanan tilki yağmurdan korkmaz (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 141).
13. Müzevir olmasa, tilki pazarda gezer (-Hat.) (BAAD, 2016, s. 182).
14. Tazının yürüdüğünü tilki sevmez (Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 209).
15. Tilki uzanamadığı (ulaşamadığı) üzümüne “Gök hevengim olsun” dermiş. (Bucak -Brd.) (BAAD, 2016, s. 211).
16. Tilki “Seher uykusuyla ikinci güneşi olmasa bende ekincilik yapardım” demiş. (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 211).
17. Tilki, arkasına baka baka kaçır (Maden -El.) (BAAD, 2016, s. 211).
18. Tilki, bocalayınca kışma çöp sokarmış (-Or.) (BAAD, 2016, s. 211).
19. Tilki gibi kurnaz, kaplumbağa gibi şahbaz olma (Davulkuyu, Hekimhan -Ml.) (BAAD, 2016, s. 211).

20. Tilki ininde aslan yatmaz (Senirkent -Isp.) (BAAD, 2016, s. 211).
21. Tilkinin adı çıkmış, tavşan dünyayı yıkmış (Yaylaatı Posof -Kr.) (BAAD, 2016, s. 211).
22. Tilkinin avı gelince tazının sıçağı gelir (Tatalit, Çıldır -Kr.) (BAAD, 2016, s. 211).
23. Tilkinin iyisi olmaz, itin dayısı olmaz (Gülbayır, Niksar-To.) (BAAD, 2016, s. 211).
24. Tilkinin yüzüne bak da sütünü öyle sağ (Hacı Ahmetler, Sütçük -Isp.) (BAAD, 2016, s. 211).
25. Tilkiye tavuk 'güt' demişler de "Ayağım yalınayak" demiş (Yeşilova -Brd.) (BAAD, 2016, s. 212).
26. Tilkiyi kovalarken kurdu uyandırma (Soğucak, Erfelek -Sn.) (BAAD, 2016, s. 211).
27. Tilkiyi tavukla gagalamışlar: "Allah gazabını arttırsın" demiş (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 212).
28. Ummadığın delikten tilki çıkar (Silifke-İç.) (BAAD, 2016, s. 213).

2. 2. 11. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Tilki

Kosova Türkçesinde ya da ağzında kullanılan atasözlerinde tilki Türkiye Türkçesi ile benzer bir yapıda kullanılmıştır. Farklı olarak Kosova ağzında *Tilki yetişemeyen üzüm* : "Ekşidir" der (Koc.) (Hafız, 1985, s. 52; Hasan, 1997, s. 80) şeklinde kullanılan atasözünde tilki yerine Türkiye Türkçesinde kedi kullanılmaktadır.

1. Aç tilki rüyasında tauk cürür (Pz.) (Hafız, 1985, s. 41; Hasan, 1997, s. 26).
2. Bir tilkinin derisi iki kerek soyulmas (Gos.) (Hasan, 1997, s. 35).
3. Tilçi derisinden vaz ceçer de alışkanlığından vaz çekmediği (Priş.) (Hasan, 1997, s. 80).
4. Tilçi tüyünü değiştirir, huyunu değiştirmes (Priş.) (Hafız, 1985, s. 52; Hasan, 1997, s. 80).
5. Tilki çok tauk yer, sonunda derisi ile öder (Koc.) (Hasan, 1997, s. 80).
6. Tilki yetişemeyen üzüm : "Ekşidir" der (Koc.) (Hafız, 1985, s. 52; Hasan, 1997, s. 80).

2. 2. 12. Zürafa

Türkler, yaşadıkları coğrafyanın bir sonucu olarak zürafayla karşılaşmamışlardır. Bu durumun bir sonucu olarak Türk kültüründe atasözlerinde zürafayla ilgili söylenmiş atasözü bir tanedir.

2. 2. 12. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Zürafa

1. Filden korkmam lakin zürafadan korkarım (Yurtbaşı, 2012, s. 704).

2. 3. KUŞLAR

2. 3. 1. Kuş

Kuş, Türklerde Gök Tanrı'nın idaresinde bir varlıktır ve kutsaldır. Bundan dolayı da kuş, insan için uğurlu bir canlıdır ve insana iyilik sağlayan bir yanı vardır. Diğer yandan kuş “Şamanizm inancı içerisinde ölen birinin ruhu olarak değerlendirilir. Masallarımızda, hikâyelerimizde pek çok kuş türüne rastlanır. Şamanizm inancında yansımasını bulan pek çok kuş, şamanların elbiselerinde arma olarak yer aldığı gibi bayrakta ya da hakanın çeşitli tasvirlerinde yer almıştır” (Sever, 2011, s. 86).

Atasözlerinde, genel bir tür adı olarak da kullanılan kuşlar, olumlu anlama gelecek şekilde, talih, bereket, iyilik, mazlumluk gibi anlamlarda kullanılmıştır.

2. 3. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kuş

1. Ağzıyla kuş tutsa yine bilinmez/nafile/yaranamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 387).
2. Akranı ile uçmayan kuş semada hu çeker (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
3. Allah emretmeyince kuş kanadı kıpırdamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 47).
4. Allah uçamayan kuşa alçacak dal verir (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
5. Azan kuşun ömrü az olur (Yurtbaşı, 2012, s. 239).
6. Bir taş attı iki kuş vurdu (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
7. Böyle kuşun, böyle olur kuyruğu (Yurtbaşı, 2012, s. 102).
8. Bu yılki kuş bıldıırki (geçen yılki) kuşla “Civ civ” alay eder (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
9. Çevik kuş iki ağla tutulur (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
10. Çok söğüde kuş konar, gösterişli kişiye söz gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
11. Dağ kuşu dağda, bağ kuşu bağda yakışır (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
12. Dağdaki kuşun kırkı bir akçaya (Yurtbaşı, 2012, s. 655).

13. Deve kuşu gibi yüke gelince kanadını, uçmaya gelince ayağını gösterir (Yurtbaşı, 2012, s. 599).
14. El ağzıyla kuş tutulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
15. Erkek kuş gezer havai, dişi kuş yapar yuvayı (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
16. Garip kuşun yuvasını Allah yapar (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
17. Gençlik bir kuştur uçtum mu tutamazsın (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
18. Görgülü kuşlar gördüğünü işler, görmedik kuşlar ne görsün ki ne işler? (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
19. Gözü tanede olan kuşun ayağı tuzaktan kurtulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
20. Güzel kuş elde gezer, güzel hanım dilde gezer (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
21. Her kuş kendi sürüsünde uçar (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
22. Her kuşa doğan salınmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 99).
23. Her kuşa şahin olma (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
24. Her kuşun eti yenmez (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
25. Her kuşun kanadına göre olur kuyruğu (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
26. İnsan kuş misali (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
27. Kadınsız hane kuşsuz kafese benzer (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
28. Kanatsız kuş uçmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
31. Kedinin kanadı olsaydı serçenin adı kalmazdı (Yurtbaşı, 2012, s. 642).
29. Kılavuzsuz kuş uçmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 385).
30. Kış kışlığını, kuş kuşluğunu gösterir (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
31. Kurt kuş var, sus (Yurtbaşı, 2012, s. 241).
32. Kuş, akraniyla uçar (Yurtbaşı, 2012, s. 415).
33. Kuş gördüğünü işler (Yurtbaşı, 2012, s. 415).
34. Kuş, kanadına kira istemez (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
35. Kuş, kanadıyla murada erer (Yurtbaşı, 2012, s. 427).
36. Kuş, kuşun yüzüne öter (Yurtbaşı, 2012, s. 415).
37. Kuş var eti yenir, kuş var et yedirirler (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
38. Kuşa kafes lazım, boruya nefes (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
39. Kuşa süt nasip olsa anasından olurdu (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
40. Kuşu, kuşla avlarlar (Yurtbaşı, 2012, s. 100).
41. Kutsuz kuşun yuvası doğan yanında olur (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
42. Leyleği kuştan mı sayarsın? Yazın gelir kışın gider (Yurtbaşı, 2012, s. 657).

43. Sebepsiz kuş (bile) uçmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
44. Serçeden başka kuş Zeyrek'ten başka yol bilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
45. Talihsiz kuşun yuvasını Allah yapar (Yurtbaşı, 2012, s. 462).
46. Tek kanatla kuş uçmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 520).
47. Tutamadığı kuşu azat eder (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
48. Uçan kuşa taş atılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 391).
49. Uçan kuşların hepsi inmez (Yurtbaşı, 2012, s. 387).
50. Uçan kuştan imdat/medet umar (Yurtbaşı, 2012, s. 522).
51. Yalnız kuş yuva yapmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 462).
52. Yalnız uçan kuşa zeval olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
53. Yaralı kuşa kurşun sıkılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
54. Yavru kuşun ağzı büyük olur (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
55. Yavru kuşun dilinden anası anlar (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
56. Yırtıcı kuşun eti yenmez (Yurtbaşı, 2012, s. 532).
57. Yırtıcı kuşun ömrü az olur (Yurtbaşı, 2012, s. 699).
58. Yuvayı, dişi kuş yapar (Yurtbaşı, 2012, s. 701).

2. 3. 1. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Kuş

1. Akranı ile uçmayan kuş, semada hû çeker (Suşehri -Sv.) (BAAD, 2016, s. 35).
2. Alıcı kuş, dindiğinden bellidir (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 36).
3. Alıcı kuş, gözünden bellidir (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 36).
4. Alıcı kuşun ömrü az olur (Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 37).
5. Allah uçamayan kuşa alçacak dal verir. (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 38).
6. Anasız çocuk kanatsız kuş gibidir (Karapınar -Kn.) (BAAD, 2016, s. 41).
7. Aylak kuşun büyük ağzı olur (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 52).
8. Azan kuşun ömrü çok olur (Kayadibi, Şavşat -Ar.) (BAAD, 2016, s. 52).
9. Bütün kuşlar incir yeseydi, sahiplerine bir şey kalmazdı (-Hak.) (BAAD, 2016, s. 71).
10. Dağ kuşu dağda bağ (çöl) kuşu bağda (çölde) gerek (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 83).
11. Dengi ile uçmayan kuşun, sesi havadan gelir (-Sv.) (BAAD, 2016, s. 89).
12. Dişi kuş yapar yuvayı, içini dışını, sıvayı sıvayı (Bala -Ank.) (BAAD, 2016, s. 93).

13. Dişi kuş yuvasında dolaşır (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 93).
14. El ağzıyla kuş tutulmaz (İğneciler, Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 104).
15. Eldeki kuşu herkes örseler (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 104).
16. Elin taşı ile kuş vurulmaz (Sandıklı -Af.) (BAAD, 2016, s. 107).
17. Elindeki kuşu sıkı tut kuş arama (Küre -Ks.) (BAAD, 2016, s. 107).
18. Erkek kuş havayı, dişi kuş yapar yuvayı (Mudurnu -Ba.) (BAAD, 2016, s. 112).
19. Erkek kuşun yuvası olmaz (Yukarı Bozkuyu Kadirli -Ada. Gaz.) (BAAD, 2016, s. 112).
20. Eti yenecek kuş belli olur (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 116).
21. Gafil kuşun avcısı çok olur (Alınca -Gr.) (BAAD, 2016, s. 121).
22. Garip kuşun yuvası olmaz (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 121).
23. Göl kuşu gölde, çöl kuşu çölde (-Isp.) (BAAD, 2016, s. 125).
24. Görgülü kuşlar gördüğünü işler, görgüsüz kuş da elini dişler (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 126).
25. Her kuş (kendi) kanadıyla uçar (-Tr.) (BAAD, 2016, s. 136).
26. Her kuş incir yeseydi, sahibine bir şey kalmazdı (-Hak.) (BAAD, 2016, s. 136).
27. Her kuş nasibine yer (Değirmendere -Af.) (BAAD, 2016, s. 136).
28. Her kuş öz refikiyle uçar (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 136).
29. Her kuş vatanında öter (Bala -Ank.) (BAAD, 2016, s. 136).
30. Her kuşa doğan salınmaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 136).
31. Kayseri’de kuşun sütü yılanın ödü bulunur (-Yz.) (BAAD, 2016, s. 160).
32. Koca kuş akranınla uç (Safranbolu -Zn.) (BAAD, 2016, s. 168).
33. Kurt danasız, kuş tanesiz kalmaz (Paçacıoğlu -Uş.) (BAAD, 2016, s. 175).
34. Kuş, alayıyla uçar (Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, 175).
35. Kuş, gördüğü yuvayı yapar (Dirmil, Gölhisar -Brd.-Vn. Fethiye -Mđ.) (BAAD, 2016, s. 175).
36. Kuş gördüğüne göre yuva yapar (Bayat, Emirdağ -Af.) (BAAD, 2016, s. 175).
37. Kuş, kalkışa göre taşlanır (Bor -Nđ.) (BAAD, 2016, s. 175).
38. Kuş, kanadıyla murada erer (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 175).
39. Kuş, kuş ile avlanır (kuşu kuşnan avlarlar) (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 175).

40. Kuş, kuşun payına sünmez (Çepni, Gemerek -Sv.) (BAAD, 2016, s. 175).
41. Kuş kuşun yüzüne öter (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml. -Gaz. -Ar.) (BAAD, 2016, s. 175).
42. Kuş, taneden kaçmaz (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 175).
43. Kuş, göreğine göre uç (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, 175).
44. Küçük kuşun ağzı büyük olur. (Gürmedere, Fethiye -Mğ.) (BAAD, 2016, s. 176).
45. Küçük kuşun cinciğinden, büyük kuşun hünhüsü iyidir (Fethiye -Mğ.) (BAAD, 2016, s. 176).
46. Uçan kuştan haber sorulmaz (Terme -Sm.) (BAAD, 2016, s. 213).
47. Uçar kuşum olmasın, döner taşım olsun (Hekimhan -Ml.) (BAAD, 2016, s. 213).

2. 3. 1. 3. Kosova Türkçesinde Kuş

Kosova Türkçesi atasözlerinde genel tür adı olan kuş benzer olarak Türkiye Türkçesi atasözleri ile aynı duygu değerine sahiptir.

1. Allah kuşa cüre kuyruk verir (Pz.) (Hafız, 1985, s. 41; Hasan, 1997, s. 28).
2. Anasıs ev kuşsus yuvaya benzer (Pz.) (Hasan, 1997, s. 29).
3. Er kuş kendi yuvasını beenir (Kon.) (Hasan, 1997, s. 48).
4. Er kuş yuvasını kendi yapar (Val.) (Hasan, 1997, s. 48).
5. Er kuşun kanadına göre kuyruy var (Kon.) (Hasan, 1997, s. 48).
6. Er uçan kuş yenmez (Koç.) (Hasan, 1997, s. 48).
7. Kuş kanatsız insan düşmansız olmas (Pz.) (Hafız, 1985, s. 50; Hasan, 1997, s. 67).
8. Tek kanatla kuş uçmaz (Kon.) (Hasan, 1997, s. 80).
9. Yuay dişi kuş yapar (Koc.) (Hafız, 1985, 50; Hasan, 1997, s. 85).
10. Yaralı kuşa taş atımas (Priş.) (Hafız, 1985, 53; Hasan, 1997, s. 84).

2. 3. 2. Yırtıcı Kuşlar

1. 3. 2. 1. Baykuş

Türk kültüründe baykuş, “Divanü Lügat’it Türk’te *kaburga, ühi, ügi, yabakulak*” (Köse, 2019, s. 291). şeklinde yer almıştır. Türkiye Türkçesinde sınırlı miktarda atasözünde baykuş, olumsuz anlama gelecek şekilde evde varlığı

istenmeyen kötü bir misafir olarak kullanılmıştır. İncelenen kaynaklarda Kosova atasözlerinde baykuşla ilgili atasözüne rastlanmamıştır.

2. 3. 2. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Baykuş

1. Misafirin iyisi geçer gider kış gibi, misafirin kötüsü oturur baykuş gibi (Yurtbaşı, 2012, s. 373).

2. 3. 2. 1. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Baykuş

1. Harabe yerde baykuş barınır (Alican, İğdır -Kr.) (BAAD, 2016, s. 132).
2. Misafirin iyisi geçer gider kış gibi, misafirin kötüsü oturur baykuş gibi (Gümüşhacıköy -Ama.) (BAAD, 2016, s. 181).

2. 3. 2. 2. Karga

Siyah rengi ve sesinin çirkinliği nedeniyle uğursuz sayılan karga figürüne atasözlerinde rastlanmaktadır “Türk edebiyatında ve kültüründe karga anlamına gelen, Farsça *zâğ* ve Arapça *gurâb* kelimeleri, büyük bir bölümü Osmanlı Türkçesi döneminde olmak üzere sıklıkla kullanılmıştır” (Demirkazık, 2011, s. 134).

“Göktürklerde karga, kutsal bir kuş, totem olmuştur. Karga, güzelliğin işareti değil sonsuzluğun, tokluğun, derin düşüncenin sembolü haline gelmiştir. Kazaklar bir kişiye darıldıklarında birbirine “Bizim de elimize karga seslenir” yani bizi de “Tanrı bağışlar veya elimize kut gelir, diye içlerinden sitem etmişlerdir” (Bogenbayev, Calmırza, 2014, s. 74).

Günümüze geldiğimizde ise karganın kut anlamından uzaklaştığını görmekteyiz. Atasözlerinde karga, olumsuz bir değere sahiptir. Günümüzde uğursuzluk, şanssızlık, nankörlük anlamları yüklenen karga sonsuzluk, derin düşünce gibi anlamlarından uzaklaşmıştır.

2. 3. 2. 2. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Karga

1. Ala kargada ala olsun, olmazsa gözüm oysun (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
2. Alacağına şahin, vereceğine karga (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
3. Besle kargayı, oysun gözünü (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
4. Beyaz karga da nadir ama isteyeniyi de nadide (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
5. Bir karga ile kış gelmez (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
6. Bin kargaya bir sapan taşı yeter (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
7. Bülbülle konuşan güle, kargayla konuşan küllüğe (Yurtbaşı, 2012, s. 621).

8. Çocuklu kadın, kargalı çınar, civcivli tavuk (Yurtbaşı, 2012, s. 636).
9. Eceli gelen karga kırılmış dala konarmış (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
10. Eldeki bülbülden bendeki karga (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
11. Karga ile gezen pisliğe konar (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
12. Karga ile görüşen çöplüğe, bülbülle görüşen güle gider (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
13. Karga ile konuş pislik ye, şahinle konuş et ye (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
14. Karga karganın gözünü oymaz (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
15. Karga karısın (yaşımı) kim bilir, kişinin alasını kim bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 104).
16. Karga kaza özenip ayağını bertti (Yurtbaşı, 2012, s. 332).
17. Karga keklığı taklit edeyim derken kendi yürüyüşünü şaşırılmış (Yurtbaşı, 2012, s. 702).
18. Karga kendi gözünde kartaldır (Yurtbaşı, 2012, s. 332).
19. Karga leşten, şahin etten bahseder (Yurtbaşı, 2012, s. 100).
20. Karga, mandayı babası hayrına bitlemez (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
21. Karga nereye gitse yine siyah yumurtlar (Yurtbaşı, 2012, s. 100).
22. Karga, öküzün başını kendi kârı için bekler (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
23. Kargaya sabun, deliye öğüt neylesin (Yurtbaşı, 2012, s. 672).
24. Karga yavrusuna bakmış, “Benim pak evladım” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 695).
25. Karga yüklü (gebe) olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
26. Karganın yavrusu, şahin görünür (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
27. Kargayı besle (ki) gözünü oysun (Yurtbaşı, 2012, s. 377).
28. Kartalın beğenmediğini kargalar kapışır (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
29. Kaz uçar, karga konar (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
30. Kılavuzu karga olanın başı dertten kurtulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
31. Kılavuzu karga olanın burnu pislikten çıkmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
32. Leşin bulunduğu yerde karga da bulunur (Yurtbaşı, 2012, s. 657).
33. Ne tarlam var, ne de kargadan devam (Yurtbaşı, 2012, s. 639).
34. Şahin gözünü ette açmış, karga gözünü bokta açmış (Yurtbaşı, 2012, s. 162).

2. 3. 2. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Karga

1. Ala kargada alacağın olsun (Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 35).
2. Ala kargada hakkım olsun, alamazsam gözümü oysun (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 35).
3. Alaca karganın sözü öyleydi, kabak ayında kar yağardı (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 35).
4. Arkası yara olan hayvan, karganın nereden geldiğini bilir (Canik, Mazgirt -Tn.) (BAAD, 2016, s. 43).
5. Bülbülle konuşan güle, kargayla konuşan küllüğe (Yeniköy, Seyitgazi - Es.) (BAAD, 2016, s. 71).
6. Cevizi karga diker, kızılıcak kendi biter (Bucak Brd. Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 74).
7. Dilin olmasa kargalar gözünü oyar (Karakoçan -El. -Vn.) (BAAD, 2016, s. 93).
8. Kara karga ile culuculu ile evlenmeli (Merzifon -Ama.) (BAAD, 2016, s. 156).
9. Karga karganın gözünü oymaz (Bozaniç, Sarıcakaya -Es.) (BAAD, 2016, s. 156).
10. Kara kışta karga, serçe ilkbaharı bulamaz (Salavat, Erfelek -Sn.) (BAAD, 2016, s. 156).
11. Karga kemiği yutmadan önce gerisini ölçermiş (-İz. -Mn.) (BAAD, 2016, s. 156).
12. Karga nereye gitse yine siyah yumurtlar (Hacıobası, Delice -Ant.) (BAAD, 2016, s. 156).
13. Karga olup terse (baka) inme, şahin ol da ete in (-Brd. ve Çevresi.) (BAAD, 2016, s. 156).
14. Karga şakırdamış bülbülüm sanmış, kurt ata binmiş beyim sanmış (Suşehri -Sv.) (BAAD, 2016, s. 156).
15. Karga yavrusuna "Pamuğum" (kardan ak yavrum) diye severmiş (-İz. - Mn. -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 157).
16. Karga yüklü (gebe) olmaz (-İz.) (BAAD, 2016, s. 157).
17. Kargacığım büyüyeli burnum her şeye batmaz oldu (Şarkışla -Sv.) (BAAD, 2016, s. 157).

18. Karganın gönlünden şahinlik geçermiş, şahini dağda görünce delik ararmış (Sandıklı -Af.) (BAAD, 2016, s. 157).
19. Karganın gördüğü (tane) bitmez (Maçka -İz.) (BAAD, 2016, s. 157).
20. Kargaya “bokun derman“ (ilaç) demişler, gitmiş denizin ortasına (Kaf Dağının ardına) sıçmış. (etmiş) (Gündüz Bey, Yeşilyurt -Ml. Gürün -Sv - To. Miri, Fatsa Akkuş -Or. Merzifon -Ama. Ermenek -Kn. -İz. -Mn.) (BAAD, 2016, s. 157).
21. Kargayla gezenin dümdüğü bokta olur (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 157).
22. Kargayla konuşanın konağı çöplüğün başı (-Ezm.) (BAAD, 2016, s. 157).
23. Leşin bulunduğu yerde karga da bulunur (Mansurlu, Feke -Ada. Mudurnu -Bo.) (BAAD, 2016, s. 177).

2. 3. 2. 2. 3. Kosova Türkçesinde Karga

Kosova atasözlerinde az da olsa yer bulan karga kavramı Türkiye Türkçesi atasözleriyle aynı anlam değerine sahiptir. Herhangi bir farklılık görülmemektedir.

1. Besle kargay çıkarsın cüzünü (Mam.) (Hasan, 1997, s. 33).
2. Karga karganın cüzünü çıkarmas (Pz.) (Hafız, 1985, s. 49; Hasan, 1997, s. 61).

2. 3. 2. 3. Kartal

Kartal, “Kızıl siyah tüylü, çok güçlü, yuvasını yüksek kayalıklar üzerine de kuran, iri, yırtıcı bir kuştur. Kartalgillerdendir” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1339).

“Türk kozmolojisinde önemli yer alan kartal, Müşteri gezegenin adı olarak *Karakuş* şeklinde ifade bulmuştur. Türk geleneğinde kartalın büyüklüğü hem de göksel bir varlık oluşu itibariyle astronomik bir boyutu da vardır. Hun mezarlarında bulunmuş çok önemli üç kartal resmi astronomik semboller ifade etmektedir. Kartal motifine, eski Türklerden, İslami dönem Türk devletlerine oradan da modern dönemlere kadar geniş bir zaman aralığı içerisinde rastlanmaktadır” (Kumru, 2017, s. 401-402).

Atasözlerinde karşımıza çıkan kartal, gücün, gösterişin sembolü olarak görülmektedir. Kartal, atasözlerinde karınca, sinek ve kurt gibi hayvanlarla beraber anılmıştır ve kartala olumlu duygu değeri yüklenmiştir.

Kosova atasözlerinde kartalla kurulmuş atasözü yoktur.

2. 3. 2. 3. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kartal

1. Karınca kanatlanmış, kendini kartal sanmış (Yurtbaşı, 2012, s. 333).

2. Karga kendi gözünde kartaldır (Yurtbaşı, 2012, s. 332).
3. Kartal sinek avlamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
4. Kartala bir ok değmiş yine kendi değneğinden (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
5. Kartala bir ok dokunmuş, “Bana nedendir?” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
6. Kartala kanadı yok olmaz/değil (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
7. Kartalın beğenmediğini kargalar kapışır (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
8. Kartalın kanadından yapılmış ok kartalı yaralamış (Yurtbaşı, 2012, s. 377).
9. Kurt kartaldan kurtulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 640).

2. 3. 2. 3. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Kartal

1. Kartalın beğenmediğini kargalar kapışır (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml. Yukarı Miselli, Keban -El. Hak.) (BAAD, 2016, s. 158).
2. Kurt, kartaldan kurtulmaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 175).

2. 3. 2. 4. Kerkenez

Kartalgillerden bir doğan türü olan kerkeneze atasözlerinde çok az yer verilmiştir. Argo sözlükte “aptal, hödük, haddini bilmez kimse” (Aktunç, 1988, s. 177). Halk arasında aptal kimseleri anlatmak için de kullanılır.

Türkiye Türkçesinde bir atasözünde kerkeneze olumsuz anlam yüklendiği görülmektedir. İnsanların aslının ne ise, doğacak olanların da aynı özellikte olacağını ifade etmek için kullanılmıştır.

Bölge ağızlarında ve Kosova Türkçesinde kerkenez adıyla kurulmuş atasözü yoktur.

2. 3. 2. 4. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kerkenez

1. Kurttan kuzu doğmaz, kerkenezden şahin (Yurtbaşı, 2012, s. 644).

2. 3. 2. 5. Kuzgun

“Kuzgun, kargagiller ailesinden asıl kargaya göre daha küçük olan karakargaya verilen addır”(Türkçe Sözlük, 2011, s. 1551). Atasözlerinde çok az yer alan kuzgun, genel olarak renginin karalığı nedeniyle çirkin addedilir.

Bölge ağızlarında ve Kosova ağzında kuzgunla kurulmuş atasözü tespit edilmemiştir.

2. 3. 2. 5. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kuzgun

1. Kuzgun leşe çöker (Yurtbaşı, 2012, s. 100).
2. Kuzguna sormuşlar, “Güzel kimdir?” “Yavrularımdır” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
3. Kuzgunun yavrusu anka/şahin/güzel görünür (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
4. Ya devlet başa ya kuzgun leşe (Yurtbaşı, 2012, s. 657).

2. 3. 2.6. Şahin

Avcılığın esaslarından olan ata binmek, ok atmak gibi faaliyetler bozkır bölgesinde yaşayan Türkler için olağan faaliyetlerdi.

“Totemizm ve avcılık arasında bağ olduğunu dile getiren Caferoğluna göre; ilk göçebe devlet hayatında bir taraftan vahşi hayvan eti yenip yaşarken avlarda kullanılan şahin ailesinden bütün kuşlar totem olarak kabul edilmekteydi. Bahsedilen bu vahşi av kuşlarının dinsel anlamının yanında başka özellikleri de temsil ettiğini söylemek mümkündür” (Onay, 2015, s. 516-517).

Zaman geçtikçe adına doğan da denilen şahin, mitolojik anlamlarından sıyrılmıştır. Tür atasözlerinde şahine güç, asalet anlamlarında olumlu duygu değeri yüklenmiştir. Şahin kavramına bölge ağızlarındaki atasözlerinde rastlanmamıştır.

2. 3. 2. 6. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Şahin

1. Alacağına şahin, vereceğine karga (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
2. Her kuşa şahin olma (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
3. Karga ile konuş pislik ye, şahin ile konuş et ye (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
4. Kargaya yavrusu şahin/güzel görünür (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
5. Kurttan kuzu doğmaz, kerkenezden şahin (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
6. Kuzguna yavrusu anka/şahin/güzel görünür (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
7. Şahin avımı nerede olsa alır (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
8. Şahin güzünü ette açmış, karga gözünü bokta açmış (Yurtbaşı, 2012, s. 162).
9. Şahin için tuzak kursam, bahtıma kuzgun düşer (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
10. Şahin ile deve avlanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 680).
11. Şahin küçük et yer; deve çölde gezer (Yurtbaşı, 2012, s. 499).
12. Şahin küçüktür amma koca turnayı havadan indirir (Yurtbaşı, 2012, s. 680).

13. Şahin sakat avlamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
14. Şahin sesi işitince piliçleri saklamalı (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
15. Şahin sinek avlamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
16. Uçan şahin yuvasına dönmez (Yurtbaşı, 2012, s. 391).

2. 3. 2. 6. 2. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Şahin

Kosova Türkçesinde ya da ağzında kullanılan atasözlerinde şahin Türkiye Türkçesinde kullanılan *Karga ile konuş pislik ye, şahin ile konuş et ye* (Yurtbaşı, 2012, s. 680) ve *Şahin güzünü ette açmış, karga gözünü bokta açmış* (Yurtbaşı, 2012, s. 162) kullanımlarına benzer bir yapıdadır.

1. Şainle konuşan ete götürür, kargayla konuşan boka (Kon.) (Hasan, 1997, 79).

2. 3. 3. Yırtıcı Olmayan Kuşlar

2. 3. 3. 1. Bülbül

Bülbül, sesinin güzelliği sebebiyle türlü sıkıntılar çekmiş, kafeslere hapsedilmiş, efsaneleştirilmiştir. Atalarımızın “*Bülbülün çektiği dili belasıdır*” demesi bu sebeptendir “Osmanlı şiir geleneğinde âşık, sevdiğine kavuşmak için ne kadar çaba sarf etse de vuslat mümkün olmaz. Âşık/ bülbül, sabahlara kadar inlemekten bitâb düşer. Ağlamaktan gözlerinden yaş yerine kan gelir” (Çukurlu, 2019, s. 361).

Sevginin ve sevgilinin sembolü olan bülbül, Türk edebiyatında en çok kullanılan motiflerdendir. Dile getirilemeyen duyguların, büyük âşıkların timsali olan bülbül, sesinin güzelliği ve mağrurluğuyla dikkati çeker.

Atasözlerinde, bülbülün gül ile ilişkisinden, vatanından uzak oluşundan, sesinin güzelliğinden ve baharın gelişini simgelemesi vb. durumlarda bahsi geçmiştir.

2. 3. 3. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Bülbül

1. Bahar gelmeyince bülbül ötmez (Yurtbaşı, 2012, s. 578).
2. Bülbüle altın kafes zindandır (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
3. Bülbülle gezen güle ördekte gezen göle gider (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
4. Bülbülle konuşan güle kargayla konuşan küllüğe (Yurtbaşı, 2012, s. 588).

5. Bülbulü altın kafese koymuşlar “Ah vatanım!” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
6. Bülbulün çektiği dili belasıdır (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
7. Dil belasıdır bülbulün kafes (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
8. Eldeki bülbulden bendeki karga (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
9. Eşek küle bülbul güle âşıktır (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
10. Gülün kadrini bülbul bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
11. Gül bülbulden ziyade insanlar elinden çeker (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
12. Gülü yâd ettikçe bülbulün feryadı artar (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
13. Gülün kadrini bülbul bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
14. İki bülbul bir dala konmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 588).
15. Kafes büyük amma, içinde bülbulü yok (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
16. Kahve Yemen’den gelir bülbul çemenden gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 389).

2. 3. 3. 1. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Bülbul

1. Bülbul kafesi ile kimse doymaz (Karakoçan –El.) (BAAD, 2016, s. 70).
2. Bülbulle gezen güle, ördekle gezen göle gider (Mudurnu –Bo.) (BAAD, 2016, s. 70).
3. Bülbulün çektiği sesindendir (İz.) (BAAD, 2016, s. 71).
4. Bülbulün gözü gülde, tavuğun gözü külde (Bor -Nğ.) (BAAD, 2016, s. 71).
5. Eşek küle, bülbul güle âşıktır (-Krş.) (BAAD, 2016, s. 71).
6. İki bülbul bir dala konmaz (Ilgın -Kn.) (BAAD, 2016, s. 143).
7. Ocak külünü bekler, bülbul dalımı bekler (Çayköy, Niksar -To.) (BAAD, 2016, s. 185).

2. 3. 3. 1. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Bülbul

Kosova atasözlerinde bülbul kavramı, Türkiye Türkçesi atasözlerinde anlam ve ilettiği mesaj bakımından benzer yapıdadır.

1. Altın kafes bülbulü zındandır (Priş.) (Hafız, 1985, s. 43; Hasan, 1997, s. 28).
2. Bülbul vaktında öter (Res.) (Hasan, 1997, s. 36).
3. Bülbulü altın kafes zındandır (Pz.) (Hasan, 1997, s. 36).
4. Cülün kadrini bülbul bilir (Priş.) (Hafız, 1985, 44; Hasan, 1997, s. 38).

5. Davulun sesini uzaktan, bülbülün sesini yakından dinle (Pz.) (Hasan, 1997, s. 42).
6. Gülün kadrini bülbül bilir (Üs.) (Hasan, 1997, s. 53).
7. İki bülbül bir dalda duramaz (Kal.) (Hasan, 1997, s. 58).
8. Karısı ev bülbülsüs kafestir (Pz.) (Hafız, 1985, 48; Hasan, 1997, s. 62).

2. 3. 3. 2. Bildircin

Kuş türleri arasında sülüngiller ailesinden olan bildircin hızlı ve atik hareketleriyle dikkat çeken bir kuştur. Yalnızca bölge ağızlarındaki atasözlerinde yer verilmiştir.

2. 3. 3.2. 1. Bölge Ağızları Atasözlerinde Bildircin

1. Bildircin beyliği arpa biçilene kadardır (-Kr.) (BAAD, 2016, s. 61).

2. 3. 3. 3. Deve Kuşu

Deve kuşu bir kuşa oranla cüssesinin iriliği ve uçamayan bir kuş olması yönünde mecaz anlamda anlatılarda kullanılmıştır. Atasözlerinde, işine geldiği gibi davranan ve her durumda bahane üreten insanları temsil eder. Bölge ağızlarında ve Kosova ağızlarındaki atasözlerinde yer verilmemiştir.

2. 3. 3. 3. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Deve Kuşu

1. Deve kuşu gibi yüke/uçmaya gelince kanadını/ayağını uçmaya/yüke/yol ayağını/kanadını gösterir (Yurtbaşı, 2012, s. 637).
2. Deve kuşuna “Yük götür” demişler, “Ben kuşum” demiş. Uç demişler “Deve uçar mı?” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 599).

2. 3. 3. 4. Keklik

Sülüngiller ailesine mensup bir kuş türü olan keklik, türkülere de konu olmuştur. Türklerin yakından tanıdığı etinin lezzeti itibarıyla avcılar tarafından tercih edilen bir kuştur. Atasözlerinde az da olsa karşılaştığımız keklik, daha çok olumlu anlamda kullanılmıştır. Kosova ağızlarında kekliğe yer verilmemiştir.

2. 3. 3. 4. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Keklik

1. Borç bine çıkanda borçlu keklik eti yer (Yurtbaşı, 2012, s. 643).
2. Dağda keklik sayılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 383).
3. Dağdaki kekliğin bini bir para (Yurtbaşı, 2012, s. 428).

4. Kaz öter saz biterse kaç oradan, keklik öter kekik biterse otur o memlekette (Yurtbaşı, 2012, s. 643).
5. Keklik düz ovada avlanır (Yurtbaşı, 2012, s. 385).

2. 3. 3. 4. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Keklik

1. Kaz öter, saz biterse kaç o memleketten; keklik öter, kekik biterse kal o memlekette (Mudurnu -Bo. Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 160).

2. 3. 3. 5. Kırlangıç

Göçmen kuşlar ailesinden olan kırlangıçlar kutup bölgesi hariç dünyanın her bölgesinde yaşayan bir kuş türüdür. Kırlangıcın gelişi, çoğunlukla baharın gelişini simgeler. Şiirlere, şarkılara, türkülere konu olmuş sevimli bir hayvan olan kırlangıç, atasözlerinde çiftçinin ekinine zarar veren bir kuş olarak görülmüştür. Türk atasözlerinde kırlangıca hem olumlu hem de olumsuz mana yüklenmiştir. Kosova bölgesi atasözlerinde yer almamıştır.

2. 3. 3. 5. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kırlangıç

1. Bir kırlangıç ile yaz gelmez (Yurtbaşı, 2012, s. 695).
2. Kırlangıcın zararını biberciden sor (Yurtbaşı, 2012, s. 703).

2. 3. 3. 5. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Kırlangıç

1. Kırlangıç bir zararsız kuş, git Yemen eline danış (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 164).

2. 3. 3. 6. Leylek

Uzun mesafelerin yolcusu olan leylek, insanların dostu ve onlara yakınlığı ile bilinen, masallara, fabllara konu olan bir kuş türüdür. Anadolu'da leylekle ilgili pek çok inanış ve gelenek vardır. Anadolu'da saygı gören bu hayvan atasözlerinde de kullanılmıştır. Atasözlerinde daha çok, boş ve anlamsız konuşmaları anlatmak, sürekli bir iş üzerinde duramayanlar için ve yeteri kadar ilgi görmeyen, dışlanan insanları ifade etmek için kullanılmıştır. Bölge ağızlarında yer almaz.

2. 3. 3. 6. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Leylek

1. Kör kuşun/leyleğin yuvasını Allah yapar (Yurtbaşı, 2012, s. 657).
2. Leyleği kuştan mı sayarsın? Yazın gelir kışın gider (Yurtbaşı, 2012, s. 657).

3. Leyleğin attığı yavruya benzer (Yurtbaşı, 2012, s. 266).
4. Leyleğin ömrü, lakkla geçer (Yurtbaşı, 2012, s. 657).
5. Leylek yavrusunu uçuruncaya kadar neler çeker (Yurtbaşı, 2012, s. 185).

2. 3. 3. 6. 2. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Leylek

Kosova bölgesi ağızlarında sınırlı miktarda kullanılmış olup kullanımı Türkiye Türkçesi ile benzerlik gösterir.

1. Çor leyleğin Alla yapar yuvasını (Priş.) (Hasan, 1997, s. 41).

2. 3. 3. 7. Saksığan

Kuşlar arasında pek de makbul olmayan adeta doğanın belalı sayılan bir kuş türü olarak görülen saksığan, karga ailesinden bir kanatlıdır. Güvercinlerin, kumruların yumurtasını çalan asalak bir kuş olan saksığana atasözlerinde olumsuz anlam yüklenmiştir. Bu kuş, menfaatçi insanları betimlemek için atasözlerinde kullanılır. Bölge ağızlarında ve Kosova ağızlarında yer verilmemiştir.

2. 3. 3. 7. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Saksığan

1. Bağda saksığanlar verir fetvayı (Yurtbaşı, 2012, s. 113).
2. Saksığan danayı babası hayrına bitlemez (Yurtbaşı, 2012, s. 673).

2. 3. 3. 8. Serçe

Serçe, insanlara yakın çevrelerde yaşayan, göçmen olmayan, küçük bir kuş türüdür. Atasözlerinde serçe, ürkekliğiyle, bedenininin küçüklüğüyle ve ekinlere verdiği zararlarla anılmıştır. Türkiye Türkçesinde serçe daha çok olumlu bir yapıda kullanılmıştır. Kosova ağızlarında yer verilmemiştir.

2. 3. 3. 8. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Serçe

1. Adam adama (gene/her zaman) gerek olur, iki serçeden börek olur (Yurtbaşı, 2012, s. 675).
2. Herkesin serçesi kendisine bülbüldür (Yurtbaşı, 2012, s. 331).
3. Karakışta kara serçe baharı bulamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 675).
4. Kedinin kanadı olsaydı serçenin adı kalmazdı (Yurtbaşı, 2012, s. 675).
5. Kırk serçeden bir börek (Yurtbaşı, 2012, s. 499).
6. Serçe küçük bir kuştur amma git zararını ekinden sor (Yurtbaşı, 2012, s. 499).

7. Serçeden başka kuş Zeyrek'ten başka yokuş bilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 675).
8. Serçeden korkan darı ekmez (Yurtbaşı, 2012, s. 675).
9. Serçenin alayı olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
10. Serçenin avı olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
11. Serçenin de kantarı kendine göredir (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
12. Serçenin eti ne, budu ne (Yurtbaşı, 2012, s. 499).

2. 3. 3. 8. 2. Bölge Ağzlarında Atasözlerinde Serçe

1. Serçe ile konuşanın sesi semadan gelir (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 200).
2. Serçenin avı olmaz (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 200).
3. Serçeye çubuk bela (Çiğil, Ilgın -Kn. -Af.) (BAAD, 2016, s. 200).
4. Serçeye çubuk yarası beladır (-El.) (BAAD, 2016, s. 200).

2. 3. 3. 9. Sığircık

Ötücü kuşlar ailesinden sığircık orta boylu olup senkronize uçuşuyla bilinen bir kuştur. Küçük olması nedeniyle avcı kuşların tehdidi altında olan sığircık, atasözünde kendini olduğundan güçlü göstermek isteyen insanlar için kullanılmıştır.

2. 3. 3. 9. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Sığircık

1. Bakar şahin gibi amma sığircık (Yurtbaşı, 2012, s. 680).

2. 3. 3. 10. Tavus

Atasözünde tavus, sesinin çirkinliğiyle bilinir. Fakat yanına yaklaştığınızda, tavusun güzelliği o kötü sesi size unutturur. Atasözünde tavus, olumlu anlamda kullanılmıştır.

2. 3. 3. 10. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Tavus

1. Tavus sesi, ıraktan kaba gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 684).

2. 4. BÖCEKLER

2. 4. 1. Arı

Arı, İslamiyet'te insanoğluna faydası ve Kur'an'da ve hadislerde geçmesi bakımından böcekler arasında farklı bir yere sahiptir "Kur'an-ı Kerim'deki 16.

Sûrenin adı ‘Nahl’ yani ‘arı’ sûresidir. Nahl sûresi, değerli bir varlık olan insanın bütün kâinatı yaratan Allah’tan başkasını ilah olarak görmesinin yanlışlığını vurgular. Bu sûrede yaratıcının tek oluşunun ispatı için tabiatın mükemmel kuruluş ve işleyişinden örnekler verilir” (Taşdemir, 2018, s. 709).

Türk atasözlerinde çalışkanlığı, azmi, verimliliği, düzenliliği, koordinasyonu, insanlığa faydasının büyüklüğü, balının şifa olması gibi olumlu anlamlarda kullanılırken iğnesinin varlığı nedeniyle olumsuz anlamda kullanılmıştır.

2. 4. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Arı

1. Ağzında bal olan arının kuyruğunda iğnesi vardır (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
2. Arı bal alacak çiçeği bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
3. Arı baldan mı, yoksa dumandan mı kaçır? (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
4. Arı bey olan kovana üşer (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
5. Arı eken arı, darı diken darı alır (Yurtbaşı, 2012, s. 444).
6. Arı gibi eri olanın dağ kadar yeri olur (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
7. Arı ile kalkan bal başına, sinekle kalkan leş başına (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
8. Arı iyi olursa balı Bağdat’tan gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
9. Arı kahrı çekmeyen balın kahrın ne bilsin (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
10. Arı kızdıranı sokar (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
11. Arı kovana gider (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
12. Arı sırrı, karı sırrı (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
13. Arı var bal yapar, arı var can yakar (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
14. Arı yuvasına kazık dürtülmez (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
15. Arıdan bal almak herkesin kârı değildir (Yurtbaşı, 2012, s. 627).
16. Arıyı sattık da, balı bakkaldan aldık (Yurtbaşı, 2012, s. 492).
17. Arıyı ya çalmalı ya bulmalı (Yurtbaşı, 2012, s. 387).
18. Bal arıdan, kavga karıdan çıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
19. Balveren arının iğnesi zehirsiz (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
20. Balın sahibi arıdır (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
21. Balsız kovan arı tutmaz/kovanda arı durmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 388).
22. Kocasız karı, beysiz arı (Yurtbaşı, 2012, s. 570).
23. Türkmene “Arı alır mısın?” demişler, “Paramla vızıltıyı nideyim” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 570).

2. 4. 1. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Arı

1. Hırsızın başında arılar oynar (Sürmene -Tr.) (BAAD, 2016, s. 138).
2. Kimi balı yer, kimini arı sokar (Yukarı Çatak, Bozova -Ur.) (BAAD, 2016, s. 167).
3. Kocasız karı, beysiz arı (Manyas -Ba.) (BAAD, 2016, s. 168).
4. Paran yoksa keçiye ver geçir, arıya ver uçur (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 193).
5. Sözü söyle alana (kulağında kalana) arı piri olana (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 203).

2. 4. 1. 3. Kosova Türkçesinde Arı

Kosova atasözlerinde az da olsa kullanılan arı Türkiye Türkçesindeki kullanımıyla özdeştir.

1. Ari bal alacak çiçiy bilir (Kon.) (Hasan, 1997, s. 29).
2. Ari baldan kaçmas (Gos.) (Hasan, 1997, s. 29).
3. Ari petekten, kari çepekten anlar (Mam.) (Hasan, 1997, s. 29).

2. 4. 2. Ateşböceği

Türkiye Türkçesinde atasözlerinde oldukça sınırlı yer verilen bir böcektir. Bölge ağızlarında ve Kosova atasözlerinde yer verilmemiştir.

2. 4. 2. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Ateşböceği

1. Ateş böceğini görse yangın sanır (Yurtbaşı, 2012, s. 693).

2. 4. 3. Bit

Bazı böcekler insanlar için zararlıdır. Bu gruba giren böceklerden biri de bittir. Bit pisliğin, bulaşıcı hastalıkların taşıyıcısı olması nedeniyle sevilmeyen canlılardandır. Türk atasözlerinde bit, uzak durulması gereken, kimsenin yakınında istemediği bir hayvan olarak olumsuz duygu değerinde kullanılmıştır. Kosova ağızında bitle kurulmuş atasözü yoktur.

2. 4. 3. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Bit

1. Bitli mercimeği körden başka kimse almaz (Yurtbaşı, 2012, s. 586).
2. Ekmeğini it yer, yakasını bit (Yurtbaşı, 2012, s. 586).
3. İtle yatan bitle kalkar (Yurtbaşı, 2012, s. 586).
4. Kurtlu/Bitli baklavanın kör alıcısı olur (Yurtbaşı, 2012, s. 586).

2. 4. 3. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Bit

1. Bir total bit, erindiği gece elli yastık gezer (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 66).
2. Bitli bakla çişegen olur çıplaklar şişegen olur (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 66).
3. Bitli kaşınmış, açım umsunmuş (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml. Suşehri) (BAAD, 2016, s. 67).
4. Biti, yakana, Kürt'ü kapına yaklaştırma (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 66).
5. Bitten eveli haranıya girme (Çavuşköy, Tavşan -Dz.) (BAAD, 2016, s. 67).

2. 4. 4. Çekirge

Çekirge, tarih boyunca insanlar için ekinlere zarar veren, zararlı bir böcek türü olmuştur “Türk tarihinde, çekirge istilaları iç göçe sebep olmuştur. 1826 tarihinde Beyşehir sancağında meydana gelen çekirge istilasası sebebi ile 100 kadar aile diğer yerleşim yerlerine göç etmiştir” (Saruhan, Tuncer, 2010, s. 23).

Zıplayarak hareket etmesi yönüyle atasözlerinde az da olsa kullanılmış olup kurnazlığın belli bir aşamadan sonra fayda getirmeyeceğini belirtmek için kullanılmıştır. Bölge ağızlarında ve Kosova ağzında çekirge ile kurulmuş atasözü yoktur.

2. 4. 4. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Çekirge

1. Çekirge suyuna gönderdik, çekirge getirdi (Yurtbaşı, 2012, s. 102).

2. 4. 5. Çıyan

Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde bir adet kullanılan çıyan, her koşulda kişinin tedbirli olması gerektiği bağlamında olumsuz anlamda kullanılmıştır. Bölge ağızlarında ve Kosova ağzında çıyan sözcüğüyle kurulmuş atasözüne rastlanmamıştır.

2. 4. 5. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Çıyan

1. Her deliğe elini sokma, ya yılan çıkar ya çıyan (Yurtbaşı, 2012, s. 592).

2. 4. 6. Karınca

Karınca, dünyanın coğrafi olarak en zorlu bölgelerinde bile yaşayabilen canlılardır. Tıpkı insanlar gibi toplum hayatına sahip olan karınca Anadolu’da “Geldiği eve bereket getirdiğine inanılır ve asla ona zarar verilmez. Evlerde

karınca duası bulundurmak da yine bereket dileğinin sembolüdür” (Şenesen, 2011, s. 219).

Atasözlerinde karınca bereketin, çalışkanlığın, azmin, birlik ve beraberliğin sembolü olarak kullanılmıştır. Karınca olumsuz anlamlarda kullanılmamıştır. Atasözlerinde güçsüz bir varlık olan karınca, gücün simgesi fil ile karşılaştırılmıştır.

2. 4. 6. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Karınca

1. Allah bir karıncasından bile geçmez (Yurtbaşı, 2012, s. 43).
2. Çok karınca deveyi öldürür (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
3. Devenin ayağı altında karınca ezilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
4. Dünya karıncalı kütüğe benzer gelen bilmez, giden bilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
5. Düşman karınca ise kendini merdane bil (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
6. Düşman karınca ise sen fil gibi san (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
7. Düşmanın karıncaysa da hor bakma (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
8. Kadı ekmeğini karınca yemez (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
9. Karıncaya basmaz, çöp atlamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 437).
10. Karınca kanatlanınca, kendini serçe oldum sanır (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
11. Karınca yuvasına çiğ tufandır (Yurtbaşı, 2012, s. 499).
12. Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
13. Karıncanın götürdüğünü kimse götürmez (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
14. Karıncanın bile safrası vardır (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
15. Karıncanın zevali gelince kanatlanır (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
16. Karıncaya tükürük göl (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
17. Yılan ayağını, karınca gözünü, mallar, ekmeğini kimse göremez (Yurtbaşı, 2012, s. 640).
18. Zerre kadar akli olan karıncadan ibret alır (Yurtbaşı, 2012, s. 415).

2. 4. 7. Pire

Kimi böcekler, insanların yaşam alanlarında onlara ciddi zararlar vermektedir. Bu sebepten insanlar bu zararlı böceklerle sürekli mücadele içinde olmuştur. Bu zararlı böceklerden biri de piredir.

Atasözlerinde önemsiz durum ve olayları büyüterek ve kendine zarar veren, tedirgin edici biri geldiğinde gitmeye kalkan kimseler için ve keskin nişancılar için pireyle ilgili benzetmeler yapılmıştır. Pire, Türk atasözlerinde olumsuz anlamlarda kullanılmıştır. Bölge ağızlarında pireyle ilgili atasözü yoktur.

2. 4. 7. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Pire

1. Acele ile pire tut (Yurtbaşı, 2012, s. 670).
2. Bir pire için yorgan yakılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 670).
3. Köpekle/İtle yatan pire ile / bit ile kalkar (Yurtbaşı, 2012, s. 586).
4. Mart içeri, pire dışarı (Yurtbaşı, 2012, s. 670).
5. Pire itte, bit yiğitte bulunur (Yurtbaşı, 2012, s. 390).
6. Pireye kızıp kürkünü ateşe vermiş (Yurtbaşı, 2012, s. 402).
7. Pireyi deve yapma (Yurtbaşı, 2012, s. 408).
8. Pireyi gözünden, çakalı dizinden vurur atıcı (Yurtbaşı, 2012, s. 591).

2. 4. 7. 2. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Pire

Türkiye Türkçesinde pireye yer verilen atasözleriyle Kosova Türkçesindeki atasözleri benzer yapıdadır.

1. Bir pire için yorgan yakılmaz (İş.) (Hasan, 1997, s. 35).
2. Pireden yak çıkarır (Gos.) (Hasan, 1997, s. 75).
3. Pirey manda yapar (Gos.) (Hasan, 1997, s. 75).
4. Tamakâr adam pireden yaa arar (Pir.) (Hasan, 1997, s. 79).

2. 4. 8. Sinek

Kimi böcekler romanlarda, şiirde, atasözlerinde, deyimlerde kullanılmıştır. Bu böceklere doğaya ve insana faydası bağlamında değer verilmiştir. Sinek, bu değer ölçütünde Türk atasözlerinde olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Mide bulandırıcı ve zararlı bir böcek olarak atasözlerinde yer almıştır. Kosova atasözlerinde sinek sözcüğüne yer verilmemiştir.

2. 4. 8. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Sinek

1. Arı ile kalkan bal başına, sinek ile kalkan leş başına (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
2. Bal olan yerde sinek de olur (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
3. Balın olsun tek, sinek Bağdat'tan gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
4. Her şeye heves eden sinek gibi balda kalır (Yurtbaşı, 2012, s. 363).

5. İven sinek süte düşer (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
6. Karı kısmı olay kaplar koca kısmı sinek avlar.
7. Kartal sinek avlamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
8. Kartal sinek olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
9. Kokmuş ete sinek çok konar (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
10. Pekmez gibi malın olsun, Antakya'dan sinek gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
11. Pekmezin olsun, sineği Bağdat'tan gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
12. Sineğin sidiği denize faydadır (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
13. Sinek bir damla pekmeze kanar (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
14. Sinek demirden ne alır (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
15. Sinek haram değil, mide bulandırır (Yurtbaşı, 2012, s. 499).
16. Sinek pekmezciyi tanır (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
17. Sinek ufaktır/küçüktür ama mide bulandırır (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
18. Şahin sinek avlamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 114).

2. 4. 8. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Sinek

1. Ana kızına öğüt vermiş; kız “Eşeğin sikine sinek konuyor” demiş (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 40).
2. Sineğin balı, haylazın malı olmaz (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 201).
3. Sinek pekmezciyi tanır (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 201).
4. Sinek yaş yere çöker (Yenice, Simav -Kü.) (BAAD, 2016, s. 201).

2. 4. 9. Sivrisinek

Sivrisinek sıcak bölgelerde ve bataklık alanlarda yaşayan asalak bir böcek türüdür. Türk atasözlerinde sesinin insanı rahatsız etmesi ve kendinin farkında olmayan insanları ifade etmek için atasözlerinde olumsuz bir manada kullanılmıştır. Bölge ağızları atasözlerinde ve Kosova ağızları atasözlerinde sivrisinek sözcüğüne yer verilmemiştir.

2. 4. 9. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Sivrisinek

1. Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
2. Hindistan fili sivrisinekten korkar/korkak (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
3. Öküzün boynuna konan sivrisinek sormuş; “Sana ağır gelmiyorum ya?” öküz “Sen orada mıydın?” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 676).

4. Sivrisinek cansız amma vızıltısı can sıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 676).

2. 4. 10. Örümcek

Türk kültüründe örümcek evini bozmak hoş karşılanmaz. Örümcek, olumlu ve makbul bir hayvan olarak karşımıza çıkar.

“Arapça bir isim olan *ankebût* (örümcek) mânasına gelir. Ankebut Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında çeşitli özellikleriyle şiir ve mazmunlara konu olmuştur. Bunun ilk sebebi, Kur’ân-ı Kerim’de bu adla anılan bir sûrenin bulunuşu, burada Allah’tan başkasını dost edinenlerin halinin, ördüğü ağdan eve (Beytü’l –Ankebût) güvenerek kendini emniyette zanneden örümceğe benzetilmesi, örümceğin hicret esnasında Hz. Peygamberin müşriklerin takibinden kurtulmak için Hz. Ebû Bekir’le birlikte girdiği mağaranın ağzını ağı ile kapatıp müşriklerin oradan uzaklaşmasını sağlamasıdır” (Uzun, 1991, s. 213).

Atasözünde örümcek, bereketi temsil eder. Bölge ağızları atasözlerinde ve Kosova ağzında örümcek sözcüğüyle kurulmuş atasözü yoktur.

2. 4. 10. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Örümcek

1. Örümceklenmeyen tarlayı ekme (Yurtbaşı, 2012, s. 468).

2. 5. SÜRÜNGENLER

2. 5. 1. Fare/Sıçan

Kimi kültürlerde olduğu gibi Türk kültüründe de sürüngenler, pek hoş karşılanmaz. Bu durumun temel nedenlerinden bazıları, farenin tahıllara zarar veren bir kemirgen olması, bulaşıcı hastalıkların taşıyıcısı olmasıdır. Avrupa’yı kasıp kavuran vebanın en temel nedeni olması sebebiyle insanlar tarafından sevilmeyen bir hayvan olmuştur. Atasözlerinde de fareye olumsuz anlam yüklenmiştir. Daha çok kediyile olan münasebeti ve her deliğe giren çıkan bir hayvan olması üzerinde durulmuştur. Kosova atasözlerinde fare-sıçan sözcükleriyle kurulu atasözüne rastlanmamıştır.

2. 5. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Fare/Sıçan

1. Al aslan tutar, güç sıçan tutamaz (Yurtbaşı, 2012, s. 675).
2. Al ile aslan tutulur, güç ile sıçan tutulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 675).
3. Ambarda kalan sıçan aç kalmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 675).
4. Aslan bile gün olur fareye muhtaç olur (Yurtbaşı, 2012, s. 614).
5. Aslan kocayınca/kocarsa sıçan deliği gözetir (Yurtbaşı, 2012, s. 675).
6. Avcı kediye kurnaz fare (Yurtbaşı, 2012, s. 574).

7. Bir deliği olan fare çabuk kurtulur (Yurtbaşı, 2012, s. 597).
8. Değirmende doğan sıçan gök gürültüsünden korkmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 675).
9. Evli evine köylü köyüne, evi olmayan sıçan deliğine (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
10. Fare/Sıçan deliği bin altın (Yurtbaşı, 2012, s. 597).
11. Fare deliğine sığmamış birde kuyruğuna kabak bağlamış (Yurtbaşı, 2012, s. 655).
12. Fare/Köpek düşmekle deniz mundar olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 114).
13. Fare geçer yol bulur (Yurtbaşı, 2012, s. 41).
14. Farenin ambara girdiğine yanmam, sonra yol olur (Yurtbaşı, 2012, s. 42).
15. Farenin/kurbağanın sidiğinin denize faydası vardır (Yurtbaşı, 2012, s. 614).
16. Hırsız onsa/onsaydı fare onardı (Yurtbaşı, 2012, s. 452).
17. Hile ile unsaydı, sıçan unardı (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
18. Kedi beslemeyen fareleri besler (Yurtbaşı, 2012, s. 614).
19. Kediler lnce sıanlar başkaldırır (Yurtbaşı, 2012, s. 538).
20. Sıçan ıktığı deliği bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
21. Sıçan deliğine sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
22. Sıçan geçer yol bulur (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
23. Sıçana rakı iirmışler, kediye meydan okumuş (Yurtbaşı, 2012, s. 544).
24. Sıçanın geçtiğini aramam amma yol olur kalır (Yurtbaşı, 2012, s. 676).
25. Sıçanın veresei, her evde var hissesi (Yurtbaşı, 2012, s. 452).
26. Vaktine göre bir sıçan deliği bin altın olur (Yurtbaşı, 2012, s. 676).

2. 5. 1. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Fare/Sıçan

1. Sıçan sidiğinin değirmene faydası vardır (Derekuşçulu, Görele, Bulancak -Gr.) (BAAD, 2016, s. 200).
2. Sıçanın sidiği denize katık (Dirmil, Gölhisar -Brd.) (BAAD, 2016, s. 200).
3. Sıçan toprağı başma eşer (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 200).
4. Sıçan tylendike uşr Kuzköy, Akkuş -Or. Atikan, Baskil -El.) (BAAD, 2016, s. 200).

5. Sıçana rakı içirmişler, pisiğe bir oh çağırılmış (-Gaz.) (BAAD, 2016, s. 200).
6. Sıçandan doğan çuvalı dibinden deler(-Tr.) (BAAD, 2016, s. 200).
7. Sıçandan olan keseğen olur (İrişli Bayburt, Sarıkamış -Kr.) (BAAD, 2016, s. 200).
8. Sıçandan doğan kendirük (çul, dağarcık) keser (Zile, To. Mesudiye -Or. Gülbayır, Niksar -To. Yerköy -Yz. Gürün -Sv. Kayadibi, Yavuzköy, Şavşat -Ar. Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 200).
9. Sıçanın işemesinin denize faydası var (Gürün -Sv. -Bt.) (BAAD, 2016, s. 200).

2. 5. 2. Kaplumbağa

Türk kültür çevresinde kaplumbağa yaygın olarak yer almaz. Özellikle bozkırlarda kaplumbağaya pek rastlanmaz “İslamiyet’ten önce Türklerin kültürleri, yaşam biçimleri, tarih ve edebiyatları gibi pek çok konuda bilgi sahibi olduğumuz *Orhun Abideleri*’nin kaidesi olarak kaplumbağa simgesi kullanılmıştır. *Köl Tigin Abidesi* kaplumbağa simgesinin üzerine dikilmiştir. Böylece kaplumbağanın sonsuzluğun ve kudretin temsilcisi olduğu düşünülmüştür” (Mandaloğlu, 2013, s. 388).

Türk atasözlerinde daha çok kendine güvenme ve sahiplenme anlamı ile kullanılmıştır. Sonsuzluk ve kudret anlamından sıyrılan kaplumbağaya Kosova atasözlerinde yer verilmemiştir.

2. 5. 2. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kaplumbağa

1. Kaplumbağa sarayında “Ne büyük sarayım vardır!” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 638).
2. Kaplumbağa yumurtasını gözü ile ısıtır (Yurtbaşı, 2012, s. 638).

2. 5. 2. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Kaplumbağa

1. Tilki gibi kurnaz, kaplumbağa gibi şahbaz olma (Davulkuyu, Hekimhan - Ml.) (BAAD, 2016, s. 211).

2. 5. 3. Yılan

Tüm canlı türlerinden oldukça farklı olan yılan soğukkanlı, ayaksız ve tüysüz bir canlıdır.

“Gizemli, sıradışı ve anlaşılmaz bir sürüngen olan yılan, hayatın kendisini sembolize eder. Yılan, dünya mitolojilerinde evrensel bir sembol olarak birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Bu motif, her toplumun kendi yaşam kültürüne göre yüklendiği anlamlarla var olmuş ve zaman içinde değişiklikler göstererek günümüze kadar gelmiştir” (İnce, 2015, s. 5).

Yılan “Eski Uygurcada aşağı ve kötü hayvanlar arasında sayılır. Özellikle günahkâr canlılar bu aşağı hayvanların arasında doğar. Böylece *yılan* aşağılanan bir varlıktır. Bununla birlikte Eski Uygur Türkçesi metinlerinde ihtirası ifade etmesi nedeniyle yılanın zehri özellikle belirtilmektedir” (Tokyürek, 2013, s. 268).

Günümüz Türk kültüründe yılan mitolojik anlamlardan sıyrılmıştır. Anadolu insanı için adının anılmasından hoşlanılmayan soğuk, itici bir hayvan olmuştur. Atasözlerinde yılan, olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Yılan, İnsanlara ve hayvanlara zarar veren bir hayvan olarak görülür. Her zaman dikkat edilmesi gereken, nerede ne yapacağı belli olmayan insanlar için atasözlerinde yılanla ilgili benzetmeler yapılmıştır.

2. 5. 3. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Yılan

1. Azan yılan yol üstüne çıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
2. Bana dokunmayan /Beni sokmayan yılan bin yıl yaşasın (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
3. Bir yalanı, bir yılanı, bir de imamı sevmem (Yurtbaşı, 2012, s. 33).
4. Denize düşen yılan/yosuna sarılır (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
5. Fitne uyuyan yılan benzer, uyandırmaya gelmez (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
6. El eliyle yılan tut, onu da yalan tut (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
7. El eliyle yılan tut (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
8. Elin öldürdüğü yılanın başını ezme (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
9. Gelin, çiçek her dediği gerçek; kaynana yılan her dediği yalan (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
10. Her deliğe/taşın altına elini sokma ya yılan çıkar ya çıyan (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
11. Her şeyin genci sevilir, yılanın sevilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
12. Hocanın emeği, yılanın ayağı görülmez (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
13. İyi yalan bu yalan fili yuttu bir yılan (Yurtbaşı, 2012, s. 698).

14. Kötü söz insanı dininden tatlı söz yılan ininden çıkarır (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
15. Kuzu gibi meler yılan gibi sokar (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
16. Sevda/Sevgi geçer yalan olur, sonra/sonu sokar yılan olur (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
17. Su içene yılan bile dokunmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
18. Suyu düşen yılan sarılır (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
19. Talihsiz hacıyı deve üstünde yılan sokar (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
20. Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
21. Ummadığın yerden yılan çıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
22. Unmadık hacıyı deve üstünde / Arafat'ta yılan sokar (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
23. Uyuyan yılanın kuyruğuna basılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 689).
24. Venedik'ten tiryak gelinceye kadar Mısır'da adamı, yılan mahveder (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
25. Yalan yanlış ki yılan yanıldır (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
26. Yatan yılanın kuyruğuna basılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
27. Yılan adamın topuğunu gözler, adam yılanın başını (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
28. Yılan ağusuz olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
29. Yılan başı kaldır, insan başı kaldırma (Yurtbaşı, 2012, s. 378).
30. Yılan (bile) doğrulmayınca deliğine girmez (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
31. Yılan deliği bin altına (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
32. Yılan deliğine çöp sokulmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
33. Yılan eğri büğrü gider amma deliğinde ağzına varınca doğrulur (Yurtbaşı, 2012, s. 441).
34. Yılan gibi akar, akrep gibi sokar (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
35. Yılan huyu iyi olsaydı ayakları olurdu (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
36. Yılan iken toprağı gıda eder yer (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
37. Yılan ile oyun olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 478).
38. Yılan kabuğunu değiştirir, haysiyetini değiştirmez (Yurtbaşı, 2012, s. 291).
39. Yılan kendi eğrisini bilmez, deveye "Boynun eğri" der (Yurtbaşı, 2012, s. 698).

40. Yılan sokan uyumuş, aç kalan uyumamış (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
41. Yılan uyursa düşman uyumaz (Yurtbaşı, 2012, s. 180).
42. Yılan yarpuzdan kaçır, nereye gitse yarpuz karşısına gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
43. Yılan yıldız görmeyince ölmez (Yurtbaşı, 2012, s. 286).
44. Yılana yavrusu düşman olur (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
45. Yılana yumuşak diye el sürme (Yurtbaşı, 2012, s. 254).
46. Yılanın ayağını, karıncanın gözünü, molların ekmeğini kimse görmez (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
47. Yılanın başı ağrıyınca yolun ortasına çıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
48. Yılanın başı küçükken ezilir (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
49. Yılanın boğazına giren çıkmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 558).
50. Yılanın eti yenmez (Yurtbaşı, 2012, s. 532).
51. Yılanın sevmediği ot, deliğinin ağzında biter (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
52. Yılanın soktuğu uyumuş, sokmadığı uyumamış (Yurtbaşı, 2012, s. 698).
53. Yılanken yılan toprağı övünle yalar (Yurtbaşı, 2012, s. 532).
54. Zararsız yılan kırk yıl yaşasın (Yurtbaşı, 2012, s. 698).

2. 5. 3. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Yılan

1. Ana yılan, sözü yalan; karı çiçek, sözü gerçek (Güney, İkizdere -Rz.) (BAAD, 2016, s. 41).
2. Azan yılan yol üstüne çıkar (-Vn) (BAAD, 2016, s. 52).
3. Çocuk ağzıyla yılan tut, onu da yalan tut (Gürün -Sv.) (BAAD, 2016, s. 79).
4. Eceli dolan (gelen) yılan, yolu üstünde yatar (Şamani, Karakoçan -El. Ünye-Or.) (BAAD, 2016, 101).
5. El eliyle yılan tut, onu da (yarısını) yalan tut (Göbekviran, Gürün -Sv. Çayköy Niksar -To. Ada. Ağın -El.) (BAAD, 2016, s. 106).
6. El eliyle yılan tutma tutana da yapışma (Gerze -Sn.) (BAAD, 2016, s. 106).
7. El eliyle yılan tutma, yılana da yazıktır (Zile, Mesudiye-Or.) (BAAD, 2016, s. 106).
8. Solucan yılana ölçülüyorum derken beli üzölmüş (Beyceli, Fatsa -Or.) (BAAD, 2016, s. 202).

9. Yılan sığağa akar (Ünye – Or.) (BAAD, 2016, s. 225).
10. Yılana ağı veren kertenkeledir (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 225).
11. Yılandan korkma, salandan kork (Polat, Doğanşehir -Ml.) (BAAD, 2016, s. 225).
12. Yılan eğilir bögülür, çıktığı deliği tanır (-Vn. -Bt.) (BAAD, 2016, s. 225).
13. Yılan eğri bögürü gider ama yuvasını doğrular (-Nğ.) (BAAD, 2016, s. 225).
14. Yılan eğri akar bögürü akar, deliğine doğru girer (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 225).
15. Yılanın huyu iyi olsaydı, ayakları olacaktı (-Hak.) (BAAD, 2016, s. 225).
16. Yılanken yılan toprağı öğünle yalar (-Gaz. Elbistan) (BAAD, 2016, s. 225).
17. Yılan yılanlığı ile toprağı hedernan yer (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 225).
18. Yılansız çalı dibi olmaz (Bor – Nğ.) (BAAD, 2016, s. 225).
19. Yılansız yer olmaz (Gündüzbey, Yeşilyurt -Ml.) (BAAD, 2016, s. 225).

2. 5. 3. 3. Kosova Türkçesinde Atasözlerinde Yılan

Kosova atasözlerinde yılan kavramı Türkiye Türkçesi atasözleriyle aynı duygu değerine sahiptir. Kosova ağzında farklı olarak *Yılan ayaklarını divirmes* (Gos.). (Hasan, 1997, s. 85). *Yılan ayaklarını, pinti paralarını güstürmes* (Koc.) (Hasan, 1997, s. 85) atasözleri kullanılmıştır.

1. Bana dokunmayan ilan kırk sene yaşasın (Pz.) (Hasan, 1997, s. 32).
2. Beni ısırmayan ilan kork sene yaşadın (İş.) (Hasan, 1997, s. 32).
3. Denize düşen yayılana sarılır (Koc.) (Hasan, 1997, s. 43).
4. Fukaray deve üstünde yılan ısırır (Koc.) (Hasan, 1997, s. 51).
5. İyi laf yılani deliginden çıkarır (Gos.) (Hasan, 1997, s. 60).
6. Su içerken ilan bile dokunmaz (Koç.) (Hasan, 1997, s. 78).
7. Tatlı söz yılani deliinden çıkarır (Koc.) (Hasan, 1997, s. 79).
8. Uyuyan yılanın kuyruguna basılmas (Üs.) (Hasan, 1997, s. 81).
9. Yılan ayaklarını, pinti paralarını güstürmes (Koc.) (Hasan, 1997, s. 85).
10. Su içerken yılan bile dokunmas (Priş.) (Hafız, 1985, 52; Hasan, 1997, s. 78).
11. Yılan ayaklarını divirmes (Gos.) (Hasan, 1997, s. 85).

2. 6. YUMUŞAKÇALAR

2. 6. 1. Salyangoz

Müslümanlar için salyangoz yenilmeyen bir kabukludur. Atasözlerinde bir kere kullanılmıştır. Türk kültüründe yeri olmayan bir canlıdır. Bölge ağızlarında ve Kosova ağızında atasözlerinde salyangoz adına rastlanmamıştır.

1. Müslüman mahallesinde salyangoz satılmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 673).

2. 7. EKLEM BACAKLILAR

2. 7. 1. Akrep

Türk atasözlerinde, az da olsa akreple ilgili atasözü karşımıza çıkar. Aşağıdaki iki atasözünde, kişiler arasındaki akrabalık ilişkisinin bozulması bağlamında, zamanında dost olan insanların zaman içinde düşman olduklarını ifade etmek için akrep benzetmesi yapılmıştır. Atasözlerinde akrep, olumsuz anlam taşıyan bir canlı olarak kullanılmıştır.

Bölge ağızlarında ve Kosova ağızında akreple kurulan atasözü yoktur.

2. 7. 1. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Akrep

1. Akraaba idik akrep olduk biz bize, ayrı düştük bakmaz olduk yüz yüze (Yurtbaşı, 2012, s. 565).
2. Akraabanın akraabaya akrep etmez ettiğini (Yurtbaşı, 2012, s. 565).
3. Akrep sokar (Yurtbaşı, 2012, s. 565).
4. Yılan gibi akar, akrep gibi sokar (Yurtbaşı, 2012, s. 478).

2. 7. 2. Yengeç

Türkiye Türkçesinde atasözlerinde, yengeç adının geçtiği atasözü bir tanedir. Yengeç yürüyüş biçimi itibarıyla bir atasözünde kullanılmıştır. Yengeç, olumsuz duygu değerine sahiptir.

Bölge ağızlarında ve Kosova ağızında yengeçle kurulmuş atasözüne rastlanmamıştır.

2. 7. 2. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Yengeç

1. Yengece “Niçin yan yan gidersin?” demişler “Serde kabadayılık var” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 676).

2. 8. KURBAĞA

Atasözlerinde az da olsa karşılaştığımız kurbağa, olumsuz anlamlarda kullanılmıştır. Faydasız bir hayvan oluşu, korkaklığı, büyük işler yapan insanların yanında haddini bilmesi manasında kullanılmıştır. Kosova ağzında, kurbağa sözcüğüyle kurulmuş atasözü yoktur.

2. 8. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Kurbağa

1. Aldığı aptes ürküttüğü kurbağaya değmez (Yurtbaşı, 2012, s. 653).
2. Arığa/Göle su gelene kadar kurbağanın gözü patlar (Yurtbaşı, 2012, s. 653).
3. Atlar nallanırken, kurbağalar ayağını uzatmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 653).
4. Çamlıca'nın suyu, Göksu'nun kurbağası (Yurtbaşı, 2012, s. 102).
5. Ettiği hayır ürküttüğü kurbağaya değmez (Yurtbaşı, 2012, s. 653).
6. Farenin/Kurbağanın sidiğinin denize faydası vardır (Yurtbaşı, 2012, s. 653).
7. Kurbağa, kırk paraya sulanır (Yurtbaşı, 2012, s. 499).
8. Kurbağa varak varak diye büyür (Yurtbaşı, 2012, s. 499).
9. Kurbağanın sidiği göle fayda (Yurtbaşı, 2012, s. 499).
10. Kurbağasız göl olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 653).
11. Kurbağaya bir vurursan iki sıçrar (Yurtbaşı, 2012, s. 653).
12. Kurbağayı altın iskemleye oturtmuşlar, bataklığa sıçramış (Yurtbaşı, 2012, s. 42).

2. 8. 2. Bölge Ağzları Atasözlerinde Kurbağa

1. Kurbağa kırk paraya sulanır (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 174).
2. Kurbağanın zamanı vak vak ile geçer (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 174).

2. 9. BALIK

Türkler, binlerce yıllık mazilerine yüzlerce hayvanı sığdırmışlardır. Bu hayvanlardan biri de balıktır. Balık, “Türk kozmolojisinde gök gürültüsü unsurunun hayvan biçimli timsalidir. Özellikle göl ve nehir kıyılarında yaşayan Türk topluluklarında bereket, refah ve bolluk timsali olarak görülmüştür. Evlilikte mutluluk ve üremenin simgesidir. Balıkla ilgili çeşitli tasavvurlar İslamiyet'ten sonra da geçerli olmuştur” (Çoruhlu, 2017, s. 144).

Türk atasözlerinde balık, bolluk, bereket, refah anlamında genel ad olarak olumlu anlamlarda kullanılmış olup balık sözcüğünün yer aldığı atasözleri sayıca fazlalığı ile dikkati çekmektedir.

2. 9. 1. Türkiye Türkçesinde Atasözlerinde Balık

1. Balığın başı taşa değmezse geri dönmez (Yurtbaşı, 2012, s. 580).
2. Balığın kılçığı ne yenilir ne yutulur (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
3. Balık ağa girdikten sonra akli başına gelir (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
4. Balık; “Çok konuşurum ama ağzım su dolu” demiş (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
5. Balık avlayan elbette ıslanır (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
6. Balık balığı yerse balıkçı ne yiyecek (Yurtbaşı, 2012, s. 366)?
7. Balık baştan avlanır (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
8. Balık baştan kokar (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
9. Balık demiş ki “Etimi yiyen doymasın avımı yapan gülmesin” (Yurtbaşı, 2012, s. 574).
10. Balık fiçısı balık kokar (Yurtbaşı, 2012, s. 111).
11. Balık gölüne göre yaşar (Yurtbaşı, 2012, s. 387-388).
12. Balık kavağa çıktığı vakit kösenin de sakalı biter (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
13. Balık kılçığıdır, ne yenir ne yutulur (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
14. Balık kokarsa tuzlanır/tuzlarlar, ya tuz kokarsa ne yapılır (Yurtbaşı, 2012, s. 111)
15. Balık kovaya çıktığı vakit kösenin de sakalı biter (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
16. Balık suda, gözü dışta (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
17. Balık, sudan çıkınca ölür (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
18. Balık suda yaşar (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
19. Balık, tavada tavşan ovada (Yurtbaşı, 2012, s. 665).
20. Balık tutan ummaz, yiyen doymaz alıp satan kâr eder (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
21. Balık tutanın paçası ıslanır (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
22. Balıkla misafir üç günlük oluncaya kadar (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
23. Balıktan büyük Halik var (Yurtbaşı, 2012, s. 113).
24. Bulanık su, balıkçının yarı kazancıdır (Yurtbaşı, 2012, s. 366).
25. Büyük balık küçük balığı yer/tutar (Yurtbaşı, 2012, s. 579).

26. Canbaz ipte, balık dipte gerek (Yurtbaşı, 2012, s. 102).
27. Denizdeki balığın pazarlığı olmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 598).
28. Et/Balık kokarsa tuzlanır ya tuz kokarsa ne yapılır (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
29. Hamsi, kurban olur mu? Kanı da var; canı da (Yurtbaşı, 2012, s. 653).
30. Her balık kendi yemiyle tutulur (Yurtbaşı, 2012, s. 389).
31. İyilik yap denize at, balık bilmezse Halik bilir (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
32. Kaçan balık büyük olur (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
33. Laz, hamsi balığını sever (Yurtbaşı, 2012, s. 623).
34. Miri malı balık kılçığı yutulmaz/balık kılçığı gibi boğazda kalır (Yurtbaşı, 2012, s. 579).
35. Talihliyi denize atsan, ağzında balıkla çıkar (Yurtbaşı, 2012, s. 598).
36. Tarlada balık avlanmaz (Yurtbaşı, 2012, s. 386).
37. Ufak suda, kendini büyük balık sanar (Yurtbaşı, 2012, s. 334).

2. 9. 2. Bölge Ağızlarında Atasözlerinde Balık

1. Balığın başı taşa değmezse geri dönmez (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 57).
2. Balığı tutmadan tavayı ateşe koyma (-Sk.) (BAAD, 2016, s. 57).
3. Balık çok konuşurum ama ağzım su dolu, demiş (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 57).
4. Balık avlayan elbette ıslanır (-Hak.) (BAAD, 2016, s. 57).
5. Balık gölünde olur (Laleli, Fatsa -Or.) (BAAD, 2016, s. 57).
6. Balık gölüne göre yaşar (Alanya -Ant.) (BAAD, 2016, s. 57).
7. Balık övenek yerde eğleşir (Çavdarhisar, Emet -Kü.) (BAAD, 2016, s. 57).
8. Balık suda, gözü dışarda (Silifke -İç.) (BAAD, 2016, s. 57).
9. Balık tutanın götü yaş gerek (-Bt.) (BAAD, 2016, s. 57).
10. Balık tutanın paçası ıslanır (Sandıklı -Af.) (BAAD, 2016, s. 57).
11. Balık tutanın tumanı yaş olur (-Vn.) (BAAD, 2016, s. 57).
12. Paça ıslanmayınca, balık tutulmaz (Ünye -Or.) (BAAD, 2016, s. 193).
13. Sudaki balığa soğan doğranmaz (Anamas, Eğridir -Isp.) (BAAD, 2016, s. 203).

2. 9. 3. Kosova Atasözlerinde Balık

Kosova atasözlerinde kullanılan balık sözcüğü Türkiye Türkçesinde balıkla kurulan atasözleriyle aynı duygu durumuna sahiptir. Herhangi bir farklılık yoktur.

1. Balığın canı sudadır (Köp.) (Hasan, 1997, s. 32).
2. Balık balığı yemese, balıkları sular sığmazdı (Pz.) (Hasan, 1997, s. 32).
3. Balık baştan kokar (Pz.) (Hasan, 1997, s. 32).
4. Balık denizde, tava ateşte (Gos.) (Hasan, 1997, s. 32).
5. Bulanık suda balık avlar (Val.) (Hasan, 1997, s. 32).
6. Büyük balık küçük balığı yutar (Priş) (Hasan, 1997, s. 36).
7. Denizdeki balığın pazarlığı yapılması (Koç.) (Hasan, 1997, s. 43).
8. Küçük balık atmasın, büyük balık tutmasın (Res.) (Hasan, 1997, s. 67).
9. Yap ilik at denize, balık bilmeseydi, Allah bilir (Gos.) (Hasan, 1997, s. 84).
11. Büyük balık küçük balığı yutar (Priş) (Hasan, 1997, s. 36).
12. Denizdeki balığın pazarlığı yapılması (Koç.) (Hasan, 1997, s. 43).
13. Küçük balık atmasın, büyük balık tutmasın (Res.) (Hasan, 1997, s. 67).
14. Yap ilik at denize, balık bilmeseydi, Allah bilir (Gos.) (Hasan, 1997, s. 84).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bir toplumun değer yargıları atasözleriyle paralellik gösterir. Ortak bir kültürle yoğrulan bireylerde ortak düşünce sisteminin oluşması olağandır. Bir topluma özgü olan atasözleri, o toplumun yüzyıllar içindeki deneyimlerini, yaşam felsefesini, anlatım gücünün zenginliğini ifade eden özlü sözlerdir.

Çeşitli kaynaklardan derlenerek elde edilen hayvan adlarıyla kurulmuş atasözlerinin sayısı Türkiye Türkçesinde 1524, Bölge ağızlarında 994, Kosova Türkçesinde 243 adettir. Kendi içerisinde karşılaştırıldığında ilgili ağız bölgelerindeki incelenen atasözlerinde farklı bir hayvana rastlanmamıştır. Aynı kaynaktan çıkan atasözlerinde bölgeden bölgeye farklılık gösteren dil özellikleri vardır. Ancak bu atasözlerinin taşıdıkları anlamlar ve duygu değerleri özdeştir. Aynı hayvanın farklı adlarla anılması ve bazı hayvanların yaşına ve cinsiyetine göre farklı adlandırılması hayvan adlarının çeşitliliğini ve zenginliğini göstermektedir.

Türkiye Türkçesinde, bölge ağızlarında ve Kosova Türkçesinde atasözlerinde kullanılan hayvan adları kendi içerisinde tablolar hâlinde şöyle gösterilebilir ve değerlendirilebilir.

Tablo 1. Evcil Hayvanlar

Evcil Hayvanlar	Türkiye Türkçesi	Bölge Ağızları	Kosova Türkçesi
At ve türleri	149	108	35
Deve	55	64	9
Eşek ve türleri	154	104	32
İnek ve türleri	48	86	3
Kaz	18	5	-
Keçi ve Oğlak	40	17	3
Kedi	52	7	4
Koyun ve türleri	67	65	13
Köpek ve türleri	231	197	31
Manda	5	-	2
Ördek	7	-	-
Tavşan	30	15	3
Tavuk ve türleri	67	52	20

Evcil hayvanlar kendi içerisinde değerlendirildiğinde en çok Türkiye Türkçesi ile ağızlarında kullanılmıştır. Kosova ağızında evcil hayvanların sayısı Türkiye Türkçesine göre daha azdır.

Türkler, ata verdikleri değeri tüm folklor ürünlerinde olduğu gibi atasözlerinde de ifade etmişlerdir. Hem Türk mitolojisinde hem de atın günlük hayatta

üstlendiği rolden gelen kutsiyet ve değer, atasözlerinde atın çokça kullanılmasını sağlamıştır. At, günlük hayatı kolaylaştırdığı için ve savaşlarda üstlendiği rol icabı Türk'ün en sadık dostudur. Atın sosyal hayatta üstlendiği bu rol halk kültürü kaynaklarının çoğunun önemli bir kahramanı olmasına sebep olmuştur. Atın güzelliği, çevikliği, türleri başta olmak üzere birçok fonksiyonu at ile ilgili atasözlerinin temasını oluşturur. Bu atasözleri incelendiğinde Türklerin at sevgisi, milli şuuru, at yoluyla mertliğin vurgulanması ortaya çıkar. Türkçede at ve türlerini adlandırmada *at* ve *tay* ile birlikte *kısrak*, *beygir* gibi isimler de kullanılmıştır.

Orta Asya'da doğup gelişen hayvan kültürü ve üslubu içinde deve önemli bir yer tutmuştur. Anadolu'ya kadar ulaşan hayvan kültüründe deve, Anadolu insanının zihin yapısında daha da zenginleşmiştir. Mezar taşlarından, deve güreşlerine kadar deve, zengin bir kültür hazinesi olarak varlığını devam ettirmiştir. Türkler, devenin kimi özellikleri ile insan davranışlarını somutlaştırma yoluna gitmişlerdir. Devenin inatçı ve kinci oluşu, dayanıklı oluşu, cüssesinin iriliği, boynunun eğri oluşu, geniş getirişi, havudu, kulağı ile insan özellikleri arasında benzerlik kurulmuştur.

Türk atasözlerine en çok kaynaklık eden hayvanlardan biri de eşektir. Türklerin ticaretle uğraşması ve göçebe bir millet olması, eşeğe büyük önem vermelerine sebep olmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak atasözlerinde eşek çok sık kullanılmıştır. Eşek ve türlerini adlandırmada *katır*, *sıpa* gibi isimler de kullanılmıştır. Atasözlerinde genel olarak eşek, olumsuz özellikleriyle yer almıştır. Bu olumsuz özellikler ise anlayışsızlık, bilgisizlik, çıkarıcılık, aklını kullanamama, her durumda bahane üretme, inatçılık, eğitimden yoksun olma ve fiziksel olarak kısa olma şeklinde sıralanabilir. Olumlu olarak ise yük taşıma, azimli olma vb. özellikler ön plâna çıkmaktadır.

Türk atasözlerine kaynaklık eden hayvanlardan biri de inek ve türleridir. Türklerin tarih boyunca tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir millet olması ineğe önem vermelerine yol açmıştır. Büyükbaş hayvanlar içinde inek genel bir ad olarak atasözlerine kaynaklık etmiştir. İnek ve türleri adlandırılırken inekle birlikte *boğa*, *buzacağı* ve *dana* sözcükleri kullanılmıştır. Atasözlerinde genel olarak inek, olumlu anlam çağrıştıracak şekilde uysallık, işe yararlılık, önemli bir iş anlamında kullanılmıştır. Türk atasözlerine kaynaklık eden bir diğer hayvan ise boğadır. Atasözlerinde boğa, hem olumlu hem de olumsuz anlam çağrıştıracak

şekilde yer almıştır. Olumlu duygu değeri olarak boğa, fiziksel yönden güçlü ve diğer hayvanlardan üstün olma yönünde kullanılırken olumsuz duygu değeri olarak öfkeli, zapt edilmesi güç vb. şekilde atasözlerinde kullanılmıştır.

Türklerin tarım ve hayvancılığa önem vermeleri ineğin yavrusu olan buzağıya da önem vermelerini sağlamıştır. Buzağı, 0-6 aylık inek yavrusudur. Atasözlerinde, yavru bir hayvan olması neticesinde savunmasız ve kabiliyetsizlik yönünde olumsuz anlamda kullanılırken, değerli olma ve iyi olma yönünden olumlu anlam çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Dana, 6-15 aylık inek yavrusudur. Atasözlerinde benzerleri gibi olumlu anlamda kullanılmıştır. Olumlu duygu değeri olarak taşıdığı anlamlar şunlardır: sadık olmak, zararsız ve savunmasız olma vb. Dana, olumsuz olarak nankörlük, kendini beğenmişlik anlamlarında atasözlerinde kullanılmıştır. Türk atasözlerine en çok kaynaklık eden hayvanların başında öküz gelir. Öküz, kısırlaştırılmış boğadır. İncelenen atasözlerinde öküze çoğunlukla olumlu duygu değeri verilmiştir. Olumsuz olarak sakarlık ve dik başlılık anlamları yüklenmiştir.

Atasözlerinde küçükbaş hayvanlar da çok fazla kullanılmıştır. Atalarımız, çoğunlukla hayatlarına yakından girmiş hayvanları atasözlerinde kullanmışlar, dile getirmişlerdir. Göçebe ve tarımla uğraşan Türkler, tarih boyunca bu hayvanlarla iç içe yaşamıştır. Türk halkının temel geçim kaynaklarından biri küçükbaş hayvan yetiştiriciliğidir. Özellikle koyunun ve keçinin etinden, sütünden, yününden ve derisinden fayda sağlanması açısından önemli bir değer ölçüsü olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Koyun, keçi ve türleri atasözlerinde sayısal değer olarak oldukça geniş bir yer tutar. Koyun uysallık ve sakinlik yönünden olumlu duygu değerine sahiptir. Olumsuz olarak da saflık ve kandırılmaya müsait anlamında kullanılmıştır. Koyunun yavrusu olan kuzu ise olumlu duygu değeri çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Masumluğu ve sevimliliği temsil eder. Koç, Türk kültüründe önemli bir değere sahiptir. Atasözlerinde olumlu duygu değeri olarak yiğitlikle eşdeğer görülmüştür. Keçi ve oğlak atasözlerinde inatçılık ve dik başlılık anlamına gelecek şekilde olumsuz duygu değeri ile kullanılmıştır.

Atasözlerinde az da olsa karşılaştığımız manda olumlu duygu değerine sahiptir. Faydalı bir hayvan olarak kaymağının değeri üzerinde durulmuştur.

Hayvanlar arasında uysallık ve ürkeklik denince ilk akla gelen hayvan tavşandır. Atasözlerinde de tavşana olumlu duygu değeri yüklenmiştir. Olumsuz olarak ürkekliğin yanı sıra alınganlık ve korkaklık anlamı da yüklenmiştir.

Tavuk ve türleri, insanların bahçelerinde ve evlerinde besledikleri yaygın hayvanların başında gelir. Bu durumun bir sonucu olarak atasözlerinde fazlaca yer tutar. Olumlu anlam olarak tavuk, insanlara fayda sağlaması yönünde kullanılırken olumsuz olarak gevezeliği üzerinde durulmuştur. Horoz ise gücü temsil etmesi bakımından olumlu duygu değerine sahipken vakitsiz ötüşü bağlamında olumsuz duygu değerine sahiptir. Cıvciv ise yavru oluşu ve sevimliliği nedeniyle olumlu duygu değerine sahiptir.

Türk atasözlerine en çok kaynaklık eden hayvanlardan biri de köpektir. Türklerin sadakat ve dostluğa verdiği önem neticesinde köpekle ilgili atasözleri genel olarak olumlu duygu değerine sahip olmuştur. Aynı zamanda hayvan sürülerini koruyan bir canlı olması köpeği Türkler arasında yüceltmıştır. Fakat köpeğin it olarak adlandırıldığı atasözlerinde durum biraz farklıdır. İt sözcüğü ile kurulan atasözlerinde köpeğe olumsuz duygu değerleri yüklenmiş olup daha çok küçümseme, aşağılama anlamları söz konusudur. Bunun yanı sıra sakarlık, beceriksizlik, düşüncesizlik vb. özellikler de yüklenmiştir. Tazı ise bir tür av köpeğidir. Avcılık yapan Türkler için tazı, avcı Türk'ün en yakın dostudur. Bu sebepten atasözlerinde hız ve çeviklik bağlamında olumlu duygu değeri yüklenmiştir.

Kedi de Türk atasözlerine kaynaklık eden hayvanlardan biridir. Kedi, atasözlerinde hem olumlu hem de olumsuz anlamı çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Olumlu duygu değeri olarak uysallık, asil yaratılışlılık, kısmetlilik gibi özellikler yüklenmiştir. Olumsuz yanları ise hırslılık, hırçnılık, emanete ihanet vb. özelliklerdir.

Hayvan adlarının kullanım sıklığı coğrafi koşullara ve hayvanların yaşamdaki önemine göre değişmektedir. Vahşi hayvanlarla kurulan atasözleri evcil hayvanlarla kurulan atasözlerine göre daha azdır. Bazı vahşi hayvanlara atasözlerinde az yer verilmesi ya da hiç bahsinin geçmemesi coğrafi koşullara bağlıdır. Kosova Türkçesinde kullanılan vahşi hayvanların sayısı Türkiye Türkçesine göre oldukça azdır.

Tablo 2. Vahşi Hayvanlar

Vahşi Hayvanlar	Türkiye Türkçesi	Bölge Ağzları	Kosova Türkçesi
Aslan	47	17	-
Ayı	20	29	9
Çakal	6	-	-
Domuz	26	17	2
Fil	4	-	-
Gergedan	1	-	-
Kirpi	-	1	-
Kurt	76	39	17
Maymun	4	-	-
Samur	1	-	-
Sansar	1	-	-
Tilki	30	28	6
Zürefa	1	-	-

Güç ve iktidarı temsil eden hayvanların en başında aslan gelir. Çok eskiden beri Türkler aslanı tanır ve bilirler. Atasözlerinde aslan olumlu duygu değerine sahiptir. Aslan atasözlerinde en çok tilki, köpek, fare ile bir arada atasözlerinde kullanılmıştır.

Bedensel büyüklük bakımından hayvanlar arasında ilk sıralarda gelen hayvanlardan biri ayıdır. Pek çok anlatı türüne konu olan ayı Türk atasözlerinde de kullanılmıştır. Atasözlerinde, ayıya olumsuz duygu değeri yüklenmiştir. Bu olumsuz duygu değerleri şunlardır: ahmaklık, kaba kuvvet, aptallık vb.

Hayvanlar arasında kurnazlık ve sinsilik denince akla ilk gelen hayvan çakaldır. Atasözlerinde çakala olumsuz duygu değeri yüklenmiştir.

Türlere göre domuz, her türlü yiyeceği yiyen pis ve güçlü bir hayvandır. Bu sebepten Türk kültüründe adının bile zikredilmesi hoş karşılanmaz. Atasözlerinde domuz, kötü niyeti ve düşmanlığı temsil edecek şekilde kullanılmıştır.

Fil, Türkler arasında bereket ve bolluğu temsil eder. İri cüsseli bir hayvan olması bakımından atasözlerinde kullanılmıştır.

Türkler, Atasözlerinde gergedana çok az yer vermişlerdir. Bunun nedeni coğrafi olarak bu hayvana yakın bir bölgede yaşamamaları gösterilebilir. Gergedan, iri cüssesi bağlamında atasözünde kullanılmıştır.

Atasözlerinde kirpi, dikenli bir hayvan olması bağlamında Türkiye Türkçesi bölge ağzlarında kullanılmıştır.

Vahşi hayvanlar içinde atasözlerinde en çok kullanılan hayvan kurttur. Türkler için kurt, hayvan sürülerinin baş düşmanıdır. Türkler, kurttan hem korkmuşlar

hem de saygı duymuşlardır. Orta Asya bozkırlarında karşılaştıkları bu hayvanı Türkler, yakından gözlemlemiş ve tanımışlardır. Atasözlerinde kurda çoğunlukla olumsuz duygu değeri verilmiştir. Güvenilmez, açgözlü ve sözüne inanılmaz insanları temsil etmek için atasözlerinde kullanılmıştır. Az da olsa saygınlık ve gücü temsil etmesi bakımından olumlu duygu değerine sahiptir. Kurdun atasözlerinde ilişkilendirildiği ve kıyaslandığı hayvan ise köpektir.

Maymun da tıpkı domuz gibi Türk inanç sisteminde yer almayan bir hayvandır. Atasözlerinde maymun, ikiyüzlülüğü ve yalancılığı ifade etmek maksadıyla olumsuz duygu değerinde kullanılmıştır.

Kürk ticareti yapan Türklerin yakından tanıdığı samura atasözlerinde çok az yer verilmiştir. Atasözlerinde samur, postunun değerli olması sebebiyle olumlu duygu değerini çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır.

Sansar da samur gibi atasözlerinde çok az kullanılmıştır. Kümes hayvanlarının baş düşmanı olan sansara bu özelliği bağlamında yer verilmiştir.

Atasözlerinde kurnazlığın ve ikiyüzlülüğün sembolü olarak adı geçen hayvan tilkidir. Tilkiye yukarıda saydığımız olumsuz duygu değerleri yüklenmiştir.

Türk atasözlerine kaynaklık eden bir diğer hayvan da genel bir tür adı olarak kuştur. Atasözlerinde kuşa çoğunlukla olumlu duygu değeri olarak özgürlüğe düşkünlük, boyun eğmeme vb. durumlarda yer verilmiştir. Talihsizlik, gariplik, yeteneksizlik anlamı çağrıştıracak şekilde olumsuz duygu değerinde kullanılmıştır. Kuşlar, genel bir tür adı olarak kullanımlarının dışında atasözlerinde türleri belirtilerek de yer almışlardır.

Tablo 3. Kuşlar

Genel Tür Kuş	Türkiye Türkçesi	Bölge Ağzları	Kosova Türkçesi
Genel bir tür olarak Kuş	58	47	10
Yırtıcı Kuşlar			
Baykuş	1	2	-
Karga	34	23	2
Kartal	9	2	-
Kerkenez	1	-	-
Kuzgun	4	-	-
Şahin	16	-	1
Yırtıcı Olmayan Kuşlar			
Bülbül	16	7	8
Bıldırcın		1	-
Deve kuşu	2	-	-

Keklik	5	1	-
Kırlangıç	2	1	-
Leylek	5	-	1
Saksağan	2	-	-
Serçe	12	4	-
Sığırcık	1	-	-
Tavus	1	-	-

Kuşların atasözlerindeki kullanım sıklığı Türk kültür dünyasında ve coğrafyasında sahip oldukları değer ölçüsündedir.

Hayvanlar arasında kimi böcekler insanlar ve doğa için zararlı iken kimileri de hem insanlar hem de tabiat için gereklidir. Atasözlerinde adı geçen bu böcekler bu durumun sonucunda olumlu ya da olumsuz duygu değerine sahip olmuştur.

Tablo 4. Böcekler

Böcekler	Türkiye Türkçesi	Bölge Ağızları	Kosova Türkçesi
Arı	23	5	3
Ateşböceği	1	-	-
Bit	4	5	-
Çekirge	1	-	-
Çıyan	1	-	-
Karınca	18	-	-
Pire	8	-	4
Sinek	18	4	-
Sivrisinek	4	-	-
Örümcek	1	-	-

Türkler, sürüngenlerden çekinmiş ve tiksinişlerdir. Atasözlerinde de bu durum görülmektedir.

Tablo 5. Sürüngenler

Sürüngenler	Türkiye Türkçesi	Bölge Ağızları	Kosova Türkçesi
Fare-Sıçan	26	9	-
Kaplumbağa	2	1	-
Yılan	54	19	11

Fare ve sıçan, atasözlerinde kurnaz, zararlı olmak vb. anlamlarda olumsuz duygu değerini çağrıştırırken sıçan az da olsa çeviklik, işini bilme anlamlarında olumlu duygu değeri ile atasözlerinde kullanılmıştır.

Kaplumbağa, atasözlerinde çok az kullanılmıştır. Atasözlerinde çoğunlukla kabuğunu sırtında taşıyan bir hayvan olması üzerinde durulmuş ve kibirli insanları temsil etmek amacıyla ve iyi yürekli kimseleri ifade etmek için hem olumlu hem de olumsuz duygu değeriyle yer almıştır.

Türklerin görmekten ve adını bile anmaktan çekindikleri bir diğer hayvan da hiç şüphesiz yılanıdır. Atasözlerinde yılanın olumsuz duygu değeri yüklenmiştir. Her zaman dikkat edilmesi gereken ve güvenilmez, korkup çekilmesi gereken insanları ifade etmek amacıyla atasözlerinde yer almıştır.

Atasözlerinde sadece bir kere kullanılan salyangoza Türk kültüründe pek yer verilmez. Türklerin yemediği bu hayvana atasözlerinde barındırılması ve satılmasının hoş karşılanmadığı gibi bir olumsuz duygu değeri yüklenmiştir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde salyangoz sözcüğü toplam 1 kere kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi ağızlarında ve Kosova ağızında bu hayvan yer almamaktadır.

Tablo 6. Yumuşakçalar

Yumuşakçalar	Türkiye Türkçesi	Bölge Ağızları	Kosova Türkçesi
Salyangoz	1	-	-

Hayvanların sınıflandırılmasında eklem bacaklılar grubuna giren akrep, atasözlerinde tehlikeli insanları ifade etmek amacıyla olumsuz duygu değeriyle yer almıştır. Türkiye Türkçesi yazı dilinde akrep sözcüğü toplam 1 kere kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi ağızlarında ve Kosova ağızında bu hayvana yer verilmemiştir.

Tablo 7. Eklem Bacaklılar

Eklem Bacaklılar	Türkiye Türkçesi	Bölge Ağızları	Kosova Türkçesi
Akrep	4	-	-
Yengeç	1	-	-

Atasözlerinde kurbağa adı çok az geçer. Herkesin durumuna ve değerine göre davranış göstermesi gerekir. Atasözlerinde saydığımız bu duygu durumunu çağrıştıracak şekilde olumsuz anlamda yer almıştır.

Tablo 8. Kurbağa

Kurbağa	Türkiye Türkçesi	Bölge ağızları	Kosova Türkçesi
Kurbağa	12	2	-

Türk atasözlerinde balık, genel bir tür adı olarak yer almıştır. Türleri üzerinde durulmamıştır. Bunun temel nedeni Türklerin su kıyılarında fazla medeniyet kurmamaları sayılabilir. Atasözlerinde bolluk, bereket, kazanç vb. anlamlarda olumlu duygu değeri ile yer almıştır.

Tablo 9. Balık

Balık	Türkiye Türkçesi	Bölge Ağzları	Kosova Türkçesi
Balık	37	13	14

Tablo 10’da da görüldüğü üzere Türkiye ve Kosova’da kullanılan atasözlerinde daha çok evcil hayvanlar ortak olarak kullanılmış olup, vahşi hayvanların sayısı azdır.

Tablo 10. Türkiye’de ve Kosova’da Türk Atasözlerinde Ortak Kullanılan Hayvan Adları

Türkiye’de ve Kosova’da Türk Atasözlerinde Ortak Kullanılan Hayvan Adları	
Evcil Hayvanlar	At Beygir Deve Eşek İnek Dana Horoz Katır Keçi Kedi Koyun Kuzu Köpek Manda Tavuk Tavşan
Vahşi Hayvanlar	Ayı Kurt Domuz Tilki
Kuşlar	Bülbül Genel tür adı olarak kuş Karga Leylek Şahin
Böcekler	Bit Pire Karıncı Sinek Arı
Sürüngenler	Yılan
Genel Tür Adı Olarak Balık	Balık

Türkiye’de kullanılan ancak Kosova atasözlerinde kullanılmayan hayvan adlarının ise genellikle vahşi hayvanlar ve kuş türlerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 11. Türkiye’de Kullanıldığı Halde Kosova’da Türk Atasözlerinde Kullanılmayan Hayvan Adları

Türkiye’de Kullanıldığı Halde Kullanılmayan Hayvan Adları	Kosova’da Türk Atasözlerinde
Evcil Hayvanlar	Boğa
Vahşi Hayvanlar	Aslan Fıl Gergedan Maymun Çakal Kaplan Kirpi Tazı Sansar Samur Zürafa
Kuşlar	Baykuş Bildircin Deve Kuşu Kartal Keklik Kerkenez Kırlangıç Kuzgun Ördek Saksağan Serçe Sığırcık Tavus
Böcekler	Çekirge
Sürüngenler	Fare-Sıçan Kaplumbağa
Yumuşakçalar	Salyangoz
Eklem Bacaklılar	Akrep Yengeç
Kurbağa	Kurbağa

Sonuç olarak, bir toplumun değer yargıları atasözleriyle paralellik gösterir. Ortak bir kültürle yoğrulan bireylerde ortak düşünce sisteminin oluşması

olağandır. Bir topluma özgü olan atasözleri, o toplumun yüzyıllar içindeki deneyimlerini, yaşam felsefesini, anlatım gücünün zenginliğini ifade eder.

Hayvanlarla ilgili atasözlerinin sayıca çokluğu Türklerin günlük hayatında nelerin ön plana çıktığının bir kanıtıdır. Türkler, göçebe kültür, avcılık, tarım ve hayvancılık etkisiyle hayvanlarla içli dışlı olmuşlardır. Hayvanlarla yapılan bu etkileşim hayvan adlarının dile malzeme olarak yansımaları doğurmuştur. Yapılan çalışmanın sonucunda, evcil hayvan adlarının atasözlerinde kullanıp sıklığının diğer hayvanlara göre daha fazla yere sahip olduğu görülmektedir. Bazı hayvanların da Türk atasözlerine kaynaklık etmediği görülmüştür. Bunun sebeplerinden birisi bu hayvan isimlerinin Türkçeye sonradan dâhil olması ve bu hayvanların benzetme yapmaya değer yanlarının olmamasıdır.

Atasözlerinde bazı durumları anlatmak ve bazı gerçekleri vurgulamak için söz sanatlarına başvurulmuştur. Söz sanatı aracılığıyla bazen bir kavram ya da hayvan yüceltilmiş bazen de bazı kavram ve hayvanlar aşağılanmış ve kötülenmiştir. Özellikle ayı, domuz, eşek, köpek, kedi, yılan, fare, bit, pire, çıyan ve kimi vahşi kuşlar, çeşitli özellikleriyle kendilerinden iyi olarak bahsedilmeyen bazı yakıştırmalarla kötülen varlıklar olmuşlardır. Nankörlük, açgözlülük, vefasızlık, açlık, akılsızlık, beceriksizlik, acemilik gibi özellikler söz konusu hayvanlar aracılığıyla eleştirilmiş ve bu hayvanlar kötülenmiştir.

Bugün çok geniş bir coğrafyaya, Orta Asya bozkırlarından dağılmış olan Türk milleti aynı kültürün devamını farklı coğrafyalarda yaşatmakta ve yaşamaktadır. Her coğrafyaya kültürel mirasıyla giden ve bu kültürel mirasını koruyan, milli benliğini yitirmeyen Türk toplulukları bugün dünyada devletler ve topluluklar halinde yaşamaktadır.

Farklı coğrafyalarda yaşayan bu Türk toplulukları ortak kültür miraslarını korurken yeni komşularla etkileşim sonucu zenginleşerek kısmen de olsa değişikliğe uğramışlardır. Osmanlı devleti döneminde Türk egemenliği altında bulunan ve Rumeli topraklarında yaşayan ve Türk kültürünü de bu topraklarda yaşatan Kosova Türkleri'nin kullandığı atasözleriyle Türkiye'de kullanılan atasözleri benzer duyguları, özellikleri ve kullanılışları aynı şekilde ancak küçük farklarla yansıtmaktadır.

Kosova Türkleri, farklı coğrafyada yaşamış olsalar dahi öz değerlerinden ve Türkiye ile bağlarından kopmamışlardır. Atasözlerinde hayvan kavramına bağlı olarak yapılan karşılaştırmalı bu çalışmada her iki kültürde de atasözlerinde

kullanılan hayvan motiflerinin eşdeğer olduğu görülmektedir. Atasözlerinde küçük de olsa farklılıklar da vardır. Ancak bu farklılıkların, Kosova'da yaşayan Türklerin, Arnavut ve Sırp'lardan da etkilenecek söz dizimi, sözcüklerdeki ve seslerdeki farklılıklardan öteye gitmediği görülmektedir.

Çalışmada, Kosova'da kullanılan atasözlerinin Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan atasözlerine göre daha az olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebeplerinden biri başta coğrafi farklılık olmak üzere yıllarca baskı ve azınlık konumunda bırakılan ve Türkçe konuşmanın yasaklandığı dönemde savaş ve baskı içinde yaşamak zorunda olan Kosova Türklerinin, kitap, dergi, radyo vb. iletişim araçlarından uzak tutulmasıdır. Ayrıca, sayıları oldukça az olan gönüllü, amatör derleyicilerin belli bir düzen içinde atasözlerini derleyememiş olması bir diğer sebep olarak sıralanabilir.

KAYNAKÇA

- Akgün, S. (2012). Kosova Türklerinin Tarihten Bugüne Kimlik Mücadelesi. *Karadeniz Araştırmaları*, 34, 11-36.
- Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2015). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aksoy, S. (1954). Değişik Milletler Tarihlerinde Kedi. *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 3 (4), 40-66.
- Aktunç, H. (1985). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanımlarıyla)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Balcı, M. (2010). Kosova ve Makedonya Türk Ağızlarında Devrik Cümle Meselesi. *Avrasya Etüdüleri*, 38 (2), 43-60.
- Bogenbayev, N., Calmırza, A. (2014). Eski Türk Dünya Görüşündeki “Kut” ve “Karga” Kavramları. *Milli Folklor Dergisi*, 103, 69-79.
- Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler*. (2016). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cin, A. (2016). Eşek Kavramının Anadolu Ağızlarındaki Kullanım Çeşitliliği. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2 (4), 1256-1274.
- Çatalbaş, R. (2011). Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 3 (12), 49-60.
- Çelik, Y. S. D. (2008). *Kosova'da Çağdaş Türk Edebiyatı: 1951-2008*. Prizren-Kosova: Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2017). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Çukurlu, T. (2019). Klasik Osmanlı Şiirinde Gülün, Bülbül ve Diğer Hayvanlarla İlişkisi. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [Journal Of Old Turkish Literature Researches]*, 2 (1), 353-376.
- Dalkıran, A., Bayrak, T. (2019). Türk Kültüründe Keçinin Yeri ve Mehmet Başbuğ Resimlerindeki Yansımaları. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22, 25-35.
- Demirkazık, H. İ. (2011), Divan Şiirinde Karga. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 24, 131-178.
- Ergun, P. (2011). Alevilik-Bektaşilikteki Tavşan İnancının Mitolojik Kökleri Üzerine. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 60, 281-312.
- Güvenç, B., Tansü, Y. E. (2015). Eski Türk Mitolojisinde Hayvan Motifleri Üzerine Düşünceler. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 218, 1-16.

- Hafız, N. (1985). *Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri*. Priştine: Kosova Üniversitesi Priştine Felsefe Fakültesi.
- Hasan, H. (1997). *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- İnce, C. (2015). *Türk Mitolojisinde Yılan ve Resim Sanatındaki İzdüşümleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- İsen, M. (2009). *Varayım Gideyim Urumeli'ne Türk Edebiyatı'nın Balkan Boyutu*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1994). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kesik, B. (2018). Atasözleri ve Deyimlerimizde Deve. *Journal of Turkish Language and Literature*, 4 (3), 825-840.
- Keskin, A. (2012). Türk Atasözlerinde Kurt. *İstanbul Kültür Üniversitesi IV. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi*, 865-882.
- Köse, S. (2019). Türk Kültüründe Baykuş. *Türk Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1 (3), 288-301.
- Kumru, C. (2017). Eski Türk Kültüründe Kaplan Simgesi. *Uluslararası Türklerin Dünyası Sempozyumu*, 401-418.
- Küçük, S. (2009). Türk Kültüründe Donlarına Göre Atlara Verilen Adlar ve Nişanları. *Turkish Studies*, 4 (8), 1830-1855.
- Mollaibrahimoğlu, Ç. (2008). *Anadolu Halk Kültüründe Hayvanlar Etrafında Oluşan İnanç ve Pratikler*. (Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Mandalıoğlu, M. (2013). Türk Mitolojisinde Anadolu'ya Taşınan Kültür: Geyik Motifi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (27), 382-391.
- Nur, İ. H. (2013). Mesnevi'de Hayvan Karakterleri (Metaforları). *AVKAE Dergisi*, 3 (1), 18-30.
- Saruhan, İ., Tuncer, C. (2010). Kültürel Entomoloji. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 25, 21-27.
- Oğuz Kağan Destanı* (1970). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Okumuş, S., Barış, H. (2013). Çevren Dergisi'nin Balkan Türkleri Edebiyatındaki Yeri ve Edebi Etkinlikleri (1973-1991). *Dede Korkut Dergisi*, 2 (4), 163-167.
- Okuşluk-Şenesen, R. (2011). Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Kültürün İzleri. *CYPRUS International University*, 17/66, 209-228.
- Onay, İ. (2015). İslam Öncesi Türk Kültüründe Avcılığın Temelleri ve İktisadi, Askeri, Dini Değeri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (41), 516-525.
- Oy, A. (1972). *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ögel, B. (1997). *Türk Mitolojisi I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Özkartal, M. (2012). Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış. *Milli Folklor*, 94, 58-71
- Sever, M. (1999). Türk Mitolojisinde Kuşlar. *Milli Folklor*, 42, 83-88.
- Sili, T. (1996). Bir Orta Asya Geleneği Koç-Koyun Heykel Mezar Taşları. *Bilig*, 96- 60-65.
- Süme, G. Ç. (2017). Türk Kültüründe Değerler Simgesi Gül. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 5 (13), 105-123.
- Şimşek, E. (2016). Türk Kültüründe, Kaplumbağalarla İlgili Efsaneler Üzerine Bir Değerlendirme. *III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu*, 51-63.
- Taşdemir, İ. (2018). Şeyh Gâlib'in Şiirlerinde "Arı" Sembolu. *Turkish Studies*, 13 (20), 701-720.
- TDV İslâm Ansiklopedisi. (1991). *Ankebût* (Cilt. 3, s. 213-214). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları İşletmesi.
- TDV İslâm Ansiklopedisi. (1991). *At* (Cilt. 4, s. 26-28). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları İşletmesi.
- Tokyürek, H. (2013). Eski Uygurcada Hayvan Adları ve Bunların Kullanım Alanları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1, 221-281.
- Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yayan, G. H., Uçar, B. (2019). Türk Mitolojisinde Yer Alan Sembollerin Muzaffer Akyol'un Eserlerine Yansımaları. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Araştırma Dergisi*, 6 (32), 203-220.
- Yiğit, N. H. (2018). Türk Dünyası Efsanelerinde Hayvanlarla İlgili Motifler Üzerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (59), 278-288.
- Yurtbaşı, M. (2012). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: Excellence Publishing.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Arzu KURUCU
Doğum Yeri-Tarihi	ORDU/1978
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi / Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	kurucuarzu1@gmail.com
Tarih	